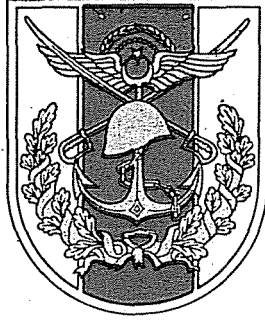

2.D.H.
211

T C
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN KESİN SONUÇLU MUHAREBELERİNDEN MOSKOVA VE STALİNGRAD MUHAREBELERİ

YAZAN : Rudolf HOFMANN - Walter GÖRLITZ
ÇEVİREN : Em. Top. Kur. Kd. Alb. İbrahim ULUS

4347

A N K A R A
GENELKURMAY BASIM EVİ
1 9 9 5

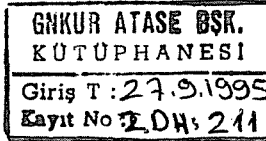
X

T C
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN KESİN SONUÇLU MUHAREBELERİNDEN MOSKOVA VE STALİNGRAD MUHAREBELERİ

YAZAN : Rudolf HOFMANN - Walter GÖRLİTZ
ÇEVİREN : Em. Top. Kur. Kd. Alb. İbrahim ULUS

Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

A N K A R A
GENELKURMAY BASIM EVİ
1 9 9 5

Demirbaş.: 00007133

940.534347

HOF
1995

GENELKURMAY BASIMEVİ
T.C.

1.2

ISBN 975-409-055-6

GENELKURMAY BASIMEVİ
YAYIN NUMARASI : '95

İ Ç İ N D E K İ L E R

SUNUŞ	III
ÖN SÖZ	V

BİRİNCİ BÖLÜM

MOSKOVA MEYDAN MUHAREBESİ (1941)

A. MUHAREBE ÖNCESİ OLAYLAR	1
B. MOSKOVA ÜZERİNE TAARRUZ	8
C. RUS KIŞ TAARRUZU	34
D. GERİYE BAKIŞ VE GÖRÜNEN MANZARA	50

İKİNCİ BÖLÜM

STALİNGRAD MEYDAN MUHAREBESİ (1942 1943) 55

E K L E R	95
-----------------	----

S U N U Ş

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlarla Ruslar arasında yapılan bu iki önemli savaşta tarafların savaş durumları gerek insan ve gerekse malzeme gücü olarak belirtilip, tarafların emir ve komuta arasındaki uyumsuzlukları, komutanların muharebelerde oynadıkları roller, iklimin muharebelere olan etkileri askerî açıdan değerlendirilerek anlatılmıştır.

Stratejik ve taktik açıdan önemli değerlendirmelere de yer verilen Moskova ve Stalingrad Muharebeleri Em. Top. Kur. Kd. Alb. İbrahim Ulus tarafından Almancadan Türkçeye çevrilerek okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

Cumhur ASPARUK
Hv. Plt. Korgeneral
As. T. ve Str. E. Bşk.

Ö N S Ö Z

Stuttgart'taki Askerî Araştırma Merkezi'nin siparişi üzerine tanınmış Alman tarihçileri Dr. Hans Adolf Jacobsen ve Dr. Jürgen Ropwer tarafından hazırlanıp yayınlanan "Entscheidungsschlachten des zweiten Weltkrieges" (İkinci Dünya Savaşı'nın Kesin Sonuçlu Meydan Muharebeleri) adlı eserde, 1939 - 1945 yılları arasında bu büyük savaşın akışını ve bir bakıma sonucunu büyük ölçüde etkileyen kara, hava ve deniz harekât ve muharebeleri güvenilir çeşitli kaynaklara dayanılarak anlatılmış ve sonuçlar çıkarılmıştır. Bazı bölümler, konuyu en iyi bilen ehil ve yetkili kişilere yazdırılmış, bu suretle doğruluk ve güvenilirlik sağlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı tarihine ışık tutan bu büyük eser aşağıda sıralanan oniki savaş olayını kapsamaktadır :

1. Dunkerk (Dunkerque - Dünkirchen) (1940)
Yazan : Hans Adolf Jacobsen
2. İngiltere'ye Yönelik Hava Savaşı (1940)
Yazan : Karl Klee
3. Girit Savaşı (1941)
Yazan : Karl Gundelach
4. Moskova Meydan Muharebesi (1941)
Yazan : Rudolf Hofmann
5. Midway Deniz - Hava Muharebesi (1942)
Yazan : Jürgen Rohwer
6. Akdeniz'de Kesin Sonuç (1942)
Yazan : Walter Warlimont
7. Stalingrad Meydan Muharebesi (1942 - 1943)
Yazan : Walter Görnitz

8. Denizaltı Savaşı ve Hezimete Uğrayışı (1943)
Yazan : Jürgen Rohwer
9. Normandiya'da İstilâ Harekâtı (1944)
Yazan : Albert Norman
10. Merkez Ordular Grubunun Çöküşü (1944)
Yazan : Hermann Gackenholtz
11. Leyte Muharebesi (1944)
Yazan : Bern Anderson
12. Ardenlerdeki Muharebe (1944 - 1945)
Yazan : Hasso v. Manteuffel

İbrahim ULUS
Em. Top. Kur. Kd. Alb.

BİRİNCİ BÖLÜM

MOSKOVA MEYDAN MUHAREBESİ

(1941)

A. MUHAREBE ÖNCESİ OLAYLAR

Hitler 22 Haziran 1941'de Alman ordusunu doğuda Rusya üzerine harekete geçirttiğinde, hemen aynı yıl içinde Sovyetler Birliği'nin askeri gücünün kırılacağını umuyordu; Rusya işi tamamlandıktan sonra, gerisi emniyet altına alınmış olacak ve bu suretle de, muhtemelen 1943'den itibaren, o zamana kadar savaşa hazır duruma gelebilecek olan Amerika'nın da yer alacağı İngiliz devletler grubuna karşı savaşı kendi ölçülerine göre kabul edilebilir biçimde sona erdirebilecekti. Rusya'nın zengin yeraltı kaynakları Alman silâh endüstrisi için, Sovyet hububat ürünleri Alman ulusunun beslenmesi için önemliydi ve bu önem, Avrupa kıtasının etrafındaki abluka çemberinin gittikçe daralması ve sıklaşmasıyla orantılı olarak daha da artmaktaydı. Fakat, Hitler'in görüşüne göre er ya da geç savaşçıl bir çatışmaya neden olacak olan ve onu bu vahim karara teşvik ve tahrik eden ideolojik karşıtlıklar başta gelen etkenler arasındaydı. Sovyetler Birliği hava ve zırhlı birliklerini bir an önce modern duruma getirmek zorunda olduğu için, o zamanlar Rus taarruz niyet ve amaçları diye birşey mevcut değildi; ayrıca Sovyetler Birliği politik bakımdan, şimdiye kadar savaşı büyük başarılar elde etmişti, o halde Kremlin için durup dururken politik çizgiyi değiştirmek ve şu anda herhalde en güçlü silâhlı kuvvetlere sahip olan Almanya'ya karşı bir taarruz harbi riskini üzerine almak için herhangi bir neden de yoktu. Diğer yandan, Almanların doğuya kuvvet kaydırmaları gizli kalmamış ve Kremlin her ihtimale karşı bir savunma harbine hazırlanmıştı. Harekette öncelik kuşkusuz, şimdiki durumda iki cepheli bir savaşa geçici bir süre katlanabileceğine inanan Hitler'deydi. O, daha önceki yıldırım harplerinde zafere alışmış olan Alman ordusunun "çamurdan yapılmış dev heykeli" aynı yıl içinde paramparça edebileceğine kesin gözüyle bakıyordu. Alman taarruzunun en erken başlama zamanı olarak, ilkbahar

çamur döneminin sona erdiği mevsimi, yani yaklaşık Mayıs ayının başını öngörmüştü. Fakat bu tarih Balkan Savaşı'ndan dolayı 5 - 6 hafta kadar ertelendi. Çünkü, bu alanda kullanılmış olan çevik birliklerin Rus cephesine varışlarının beklenilmesi gerekiyordu.

Hitler yeni müttefikler olarak Finlandiya, Romanya ve Macaristan'ı kendi tarafına çekmeyi başarmıştı; şimdilik İtalya'nın aktif bir katkısı beklenemezdi. İtalya, Kuzey Afrika'da uğradığı ağır zayıttan sonra ancak Alman yardımıyla geri çekilmeyi durdurmaya çalışıyordu. Japonya 13 Nisan'da Rusya ile bir saldırmazlık paktı imzalamış, bu suretle Uzak Doğu'daki Sovyet kuvvetlerinin Hitler tarafından arzulanan sallantılı durumunu devam ettirmemiş ve Rusya'ya, gerektiğinde Asya kuvvetlerinin bir kısmını batıya kaydırma imkânını vermişti. Diğer yandan Hitler, Japonya'nın mümkün olduğunca sessiz sedasız Singapur'a en kısa zamanda taarruzla oradaki İngiliz kuvvetlerini tespit etmesini arzulamıştı.

Hitler Alman halkına Rusya'ya savaş açılmasının gerekçelerini açıklamış ve Bolşevizmin tehlikesine işaret ederek, bu tehlikenin önlenmesi için en uygun zamanın geldiğini vurgulamıştı. Ona göre, Almanya, batı kültürünü Bolşevik tehdidinden kurtarmakla görevlendirilmişti. Ama bu kez tüm kalpler öncekilere göre daha ağır yük altına girmişlerdi; gerçekte felâketli ortam içinde bulunulmadığı halde, yakın bir gelecekte yeni fedakârlıklar talep edileceği sezilebiliyordu.

Silâhlı Kuvvetler Başkomutanlığı taarruzla ilgili olarak diğerleri arasında aşağıdaki hususları emretmişti :

"... Operasyonlar, Rus ordusunun batı Rusya'da bulunan büyük kısmı zırhlı birlik kamalarını derinliklere sürmek suretiyle imha edilerek ve savaş gücünü yitirmemiş kısımların Rus arazisi derinliğine geri çekilmeleri önlenecek şekilde sevk ve idare edilmelidir." Hitler'in 18 Aralık 1940 tarihli direktifine göre, "Nihai hedef" olarak "Asya Rusyası'na karşı Volga - Archangelsk genel hattında örtme" öngörülmüştü. [1]

Rusya'nın yeni ve eski ülke sınırları boyundaki ve savunmaya elverişli sayısız su yolları kıyılarındaki yer yer güçlendirilmiş sahra tahkimatından yararlanarak, en azından Dniepr ve Duna nehirlerinin batısı bölgesinde kuvvetli birliklerle savaş kabul edeceği muhtemel görülmektedir. Rus sevk idaresinin, Baltık eyaletlerindeki hava ve deniz üslerinin korunmasını ve güney kanadın Karadeniz'e dayalı kalmasını yeterli

[1] Başkomutanlık Harekât Başkanlığı Harekât Şubesi'nin 33408/40 sayılı gizli, Komutan ve Kurmay Başkanlarına özel emri ve H. Greiner; "Alman Yüksek Askeri Sevk ve İdaresi 1939 - 1943", Wiesbaden, 1951, s. 288.

kuvvet kullanarak mümkün olduğu kadar uzun bir süre sağlamaya özel önem vermesi gerekecektir. Pripet bataklıklarının kuzey ve güneyinde oluşması kuvvetle muhtemel meydan muharebelerinin elverişsiz gelişmesi halinde Ruslar, Alman taarruzunu Dniepr - Dına hattında durdurmağa çalışmak zorunda kalacaklardır.

Gerek Alman yarmalarının def-ü tardı sırasında, gerekse tehlikeli duruma düşen kuvvetleri Dniepr - Dına hattına muhtemel geri çekme girişimi sırasında, tanklar da kullanılmak suretiyle kuvvetli Rus birliklerinin taarruzı olarak kullanılacağı gözönünde bulundurulacaktır.

Bu nedenle, verilen görev çerçevesinde Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın birinci amacı, batı Rusya'da bulunduğu kuvvetle tahmin edilen Rus ordusunun büyük kısmının cephesini, büyük çevik birliklerin süratli ve derinliklere dalacak taarruzlarıyla Pripet bataklıklarının kuzey ve güneyinde yarmak ve bu yarmadan yararlanarak birbirinden ayrılmış düşman gruplarını imha etmek olmalıdır.

Pripet bataklıklarının güneyinde, Mareşal von Rundsteat komutasındaki Güney Ordular Grubu'na Galıçya ve Ukrayna'da bulunan düşman kuvvetlerini Dniepr nehri üzerinden bağlantılarını keserek tecrit etmek, Kief yakınında ve aşağısındaki Dniepr geçitlerini ele geçirmek ve bu suretle de Güney Ordular Grubu'nun kuzey Rusya'da harekât yapmakta olan Alman kuvvetleriyle müteakip iş birliğini veya Güney Rusya'daki yeni görevler için hareket serbestisini emniyet altına almak için, kuvvetli zırhlı birliklerin Lüblin bölgesinden Kiev doğrultusunda yapacakları seri yarmadan yararlanılmalıdır.

Pripet bataklıklarının kuzeyinde, Doğu Prusya'dan Leningrad genel istikametinde taarruz eden Mareşal von Leeb komutasındaki Kuzey Ordular Grubu ile müstereken Baltık bölgesinde savaşmakta olan düşman kuvvetlerini imha etmek, bunu müteakip Fin ordusuyla ve gerektiğinde Norveç'ten yanaştırılacak Alman kuvvetleriyle birlikte düşmanın kuzey Rusya'da son mukavemet imkân ve kabiliyetlerini kesin surette ortadan kaldırmak ve bu suretle, gerektiğinde güney Rusya'da harekât yapmakta olan Alman kuvvetleriyle iş birliği halinde, müteakip görevler için hareket serbestisi temin etmek için, Mareşal von Bock komutasındaki Merkez Ordular Grubu tarafından kuvvetli çevik birlikler kullanılarak Varşova ve Suvalki bölgesinden Smolenski istikametinde zorlanacak yarmadan yararlanılacaktır. Kuzey Rusya'da düşman mukavemetinin baskın tarzında ve tamamen kırılması halinde, büyük bir çark yaptıktan vazgeçilerek, derhal Moskova üzerine taarruz söz konusu olabilir...

Harekâtın kanatlarında Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa Finlandiya ve Romanya'nın aktif olarak katılmaları beklenebilir. Bu ülkelerin silâhlı kuvvetlerinin Alman Başkomutanlığı'nın emrine verilmesi konusu ve yapılacak iş birliğinin tarz ve usulü zamanı gelince düzenlenir. Romanya'nın görevi, bu ülkede yığılmaklanan kuvvet gruplarıyla birlikte, karşılarında bulunan düşmanı tespit etmek ve bunun yanında geri bölgede yardımcı hizmetleri yürütmek olacaktır. Finlandiya'nın görevi, Hangö limanını mümkün olduğunca erkenden kapatmak suretiyle Kuzey Finlandiya'daki Alman kuvvetlerinin yığınağını örtmek ve keza Kuzey Ordular Grubu'na Düna nehrinin geçilişi sırasında Fin güneydoğu cephesi karşısındaki Rus kuvvetlerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın isteğine uygun olarak sıklet merkeziyle Ladoga gölünün doğusundan veya batısından, mümkün olduğu takdirde doğusundan taarruz etmek ve Kuzey Ordular Grubu'nu düşmanın imhası sırasında desteklemek olacaktır.

İsveç'in aktif olarak savaşa katılması beklenilemez. Bununla beraber, bu ülkenin Kuzey Finlandiya'daki Alman yığınağı ve birliklerinin ikmalî için demir yollarının kullanılmasına izin vermesi imkânsız değildir. [2]

Ümit verici şekilde cereyan eden sınır muharebelerinden sonra, Üç Ordular Grubu [3] Temmuz ayının ortalarına doğru ilk harekât hedefi olan Diniepr - Düna hattına genel olarak ulaştılar, hatta kısmen de bu hattı aştılar (Kroki : 1). Dıştaki iki ordular grubu düşmanı cepheden bastırmayı başarırken, Merkez Ordular Grubu Rus kuvvetlerini müteaddit çevirme muharebelerinde tamamen parçalamıştı; ama buna rağmen düşman mukavemetini kıramamıştı. Artık, Rus sevk ve idaresinin tekrar tekrar savaşa yeni kuvvetler sürecektir durumda olduğu ve "Çamurdan yapılan dev heykelin" öyle kolay kolay yıkılıp parçalanmayacağı

[2] De Mendelson; Nürnberg Belgeleri, 1947, s. 332.

[3] Doğu Seferinin ilk yılındaki Alman Ordular Grupları :

Güney Ordular Grubu : Komutanı : Mareşal von Rundsteat.

Birlikleri : 11, 17 ve 16 ncı Ordular, 1 nci Zırhlı Grup, iş birliğine tahsis edilen Orgeneral Löhr komutasındaki 4 ncü Taktik Hava Kuvveti.

Merkez Ordular Grubu : Komutanı : Mareşal von Bock

Birlikleri : 2, 4 ve 9 ncü Ordular, 1 ve 2 ncü Zırhlı Grup, iş birliğine tahsis edilen Mareşal Kesselring komutasındaki 2 nci Taktik Hava Kuvveti.

Kuzey Ordular Grubu : Komutan : Mareşal von Leeb

Birlikleri : 16 ve 18 ncü Ordular, 4 ncü Zırhlı Grup, iş birliğine tahsis edilen Orgeneral Keller komutasındaki 1 nci Taktik Hava Kuvveti.

**1941 Yılı Doğu Cephesindeki Alman ve Sovyet Kara ve Hava
Kuvvetleri Miktarı**

KARA KUVVETİ						
Almanya (K. K. İhtiyatları dahil)				Sovyetler Birliği (Tahmini) (Yalnız Batı Cephesi)		
Piyade Tümeni	118			Piyade Tümeni	118	
Motorize Tümen	15 1/4			Süvari Tümeni	20	
Zırhlı Tümen	19			Motorize ve Zırhlı Tugay	40	
	+			138 Tümen ve 40 Tugay		
	152 1/4					
(Bunlara yaklaşık 16 Fin, 15 Romen, 3-4 Macar ve 3 İtalyan Tümeni (x) ekleniyor)						
HAVA KUVVETİ						
	Bomb.	Av.	Keşif	Bomb.	Av.	Keşif
4. Hava Kuvveti	360	210	30	1800	2000	800
2. Hava Kuvveti	490	390	30	(Yaklaşık 800'ü	(250-300'ü	(büyük
1. Hava Kuvveti	270	110	50	modern uçak)	modern	kısmı
5. Hava Kuvveti	40	10	10		uçak)	köhne)
(Finlandiye)						
	1160	720	120			
Toplam : 2000						
(x) Kısmen ancak yaz mevsiminde kul- lanılmaya hazır olabilecek				Tahminen 8000, bunların 6000'i Batı Cephesinde		

açıkça görülmüyordu; aksine Ruslar olanca şiddet ve sertlikle savaşıyor ve de çok mükemmel sevk ve idare ediliyorlardı. Stalin, 14 Temmuz günü Rus halkına Küçük Harbin tüm vasıtalarıyla savaşa katılmaları hususunda ateşli bir çağrı yaptı ve kendisiyle kader birliği yapmış olan İngiliz müttefikini yardıma çağırdı. Stalin'in İngiltere tarafından Fransa ve Norveç'de yeni cephele açılması isteğinin şu sırada yerine getirilmesi imkânsızdı. Ama o, bu ısrarlı talebiyle, gittikçe artan ölçüde silâh ve hammadde sevkiyatını teminat altına aldı.

Temmuz sonuna kadar Alman Doğu Cephesi, çetin ve gittikçe daha da sertleşen muharebeler altında doğuya doğru ilerlemeye devam etti; Güney Ordular Grubu, Uman kuşatmasında büyük düşman kuvvetlerini imha etmeyi başardı. Merkez Ordular Grubu Smolensk etrafındaki kuşatma çemberini kapatmış olup, şimdi 2 ve 3 ncü Zırhlı Gruplara mensup çevik birlikleri tazelemek üzere cepheden çekmeye başladı. Kuzey Ordular Grubu, Finlilerle mümkün olan süratle iş birliği sağlamak amacıyla, durmadan Leningrad üzerine ilerliyordu. Ama tüm bu başarılarla rağmen, bilanço memnuniyet verici değildi. Geçmiş seferlerde süratli başarılar elde edilmesi için en uygun koşulları yaratmış olan zırhlı birlik kamalarının ileriye sürülmesi, doğuda beklenen etkiyi yapmadı. Zira büyük bölgelerde öne atılan motorlu birliklerin kendi güçleriyle kuşatma çemberini tamamen kapatmaları olanaksızdı; bu birlikler cebri yürüyüşlerle yaklaşmakta olan piyadeyi beklemek zorundaydı.

Ayrıca Rus askeri her yandan kuşatılmasına rağmen, çetin şekilde savaşmayı sürdürüyordu ve Rus sevkı idaresine zaman kazanma ve derinliklerden yeni kuvvetler yanıştırma imkânı sağlıyordu. Günlerce süren bu savaşlar çevik birliklerin savaş gücünü büyük ölçüde azaltmış, insan ve tank zayıyatı beklenmeyen boyutlara ulaşmıştı. Buna rağmen birlikler üstünlük hissini koruyorlardı, ama yüksek sevk ve idare galeyan halindeydi. Kara Kuvvetleri Komutanlığı ile Hitler arasında harekâtın müteakip sevkı idaresi hakkında fikir ayrılıkları meydana geldi. Bu durum kararların gecikmesine neden oldu ve haliyle kısa bir süre sonra cephelerde de duyuldu. Kara Kuvvetleri Komutanlığı düşmanın askeri gücünü imhayı amaçlarken, Hitler ön planda ekonomik ve politik hedefler izlenmesi gerektiğine inanıyordu. Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve orta seviyedeki sevk idare, düşman asıl kuvvetlerinin Moskova bölgesinde toplanacaklarını düşünerek kesin sonuç arayıcı taarruzun Moskova üzerine yapılması gerektiğinin bilinci içindeydi. Çünkü, tüm demir yolu ve muhabere ağı Moskova merkezinde birleşiyordu ve buranın kaybı Rus harekât serbestisini büyük ölçüde azaltırdı. Bu nedenle, Rus sevk ve idaresi burasını mümkün olduğu kadar fazla kuvvetle korumak zorundaydı. Buna karşılık Hitler, güneyde Ukrayna'nın hububatını, Don kıyısındaki endüstri bölgesini ve zengin Kırım'ı istiyordu; kuzeyde ise politik nedenlerle Ledoga gölünün doğusunda Finlandiya ile sıkı bağlantı arıyordu. Bu, konsantrik bir harekât yerine, esasen son derece yalın katlanmış olan Alman kuvvetlerinin eksantrik şekilde birbirinden uzaklaşması demekti. Ayrıca Merkez Ordular Grubu'nun sadece piyade birlikleriyle yaklaşık 700 kilometre genişliğinde bir cepheyi savunması ve çevik birliklerinin büyük kısmını Güney ve Kuzey Ordular Gruplarına vermesi gerekecekti. Bu tüm operatif düşüncelerden sapış, yalnız sorumluluğu

müdrük Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nı değil, aynı zamanda yetkili kıta sevki idaresini de son derece etkiledi. Ancak, arzulanın kesin çözüme varılamayacaktı. Zira, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda egemen olan Moskova üzerine taarruza devam fikri (Kara Kuvvetleri Komutanının 18 Ağustos 1941 tarihli Muhtırası) Hitler'in, Kiev Muharebesi'nde Güney ve Merkez Ordular Gruplarının iç kanatlarıyla düşmana kuşatıcı şekilde taarruz etmek ve doğuya geri çekilmesini önlemek amacıyla, sözü edilen gruplara mensup kuvvetli birlikleri güneye yön değiştiren 20 Ağustos 1941 tarihli kararıyla en azından şimdilik gündemden kalkıyordu. Hitler'in Kara Kuvvetleri Komutanı'na verdiği 21 Ağustos tarihli direktifin tonundan, yalnız Hitler'in Kara Kuvvetleri Komutanlığı ile olan anlaşmazlığı değil, aynı zamanda onun bundan böyle harekâtın idaresine tam yetkiyle bizzat müdahale etmek niyet ve isteği de hissediliyordu. [4]

Kiev Muharebesi'nin belli başlı başarıları olarak en azından beş Rus ordusunun imha edilmesi (Alman Silâhlı Kuvvetler raporuna göre 650.000 esir, 3.500 top ve 900 tank alınmıştı), Güney ve Merkez Ordular Gruplarının her iki iç kanatlarının da birleşmesi, dolayısıyla da Güney Ordular Grubu kuzey kanadının Diniepr nehri bentleri üzerinden ileriye fırlaması sayılabilir. Ama buna karşılık harekât için gerekli olan zamanın kaybı sözkonusuydu : Merkez Ordular Grubu Moskova doğrultusunda taarruzu sürdürmeye ancak 30 Eylül'de hazır olabilmiş, yaklaşık değerli iki ay kaybedilmişti!...

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın isteğinin aksine Kiev Muharebesi başlatıldığı sırada da, Hitler'in bakışları yeniden güneydeki eski hedefe yönelirken, Kara Kuvvetleri Komutanı Moskova üzerine taarruz fikrini hiç bir zaman gözden ırak tutmadı. Zaman gözönüne alındığında, hemen bu yıl içinde bu hususta bir karar alınmasını zorlamak gerekiyordu. Moskova'ya taarruzdan vazgeçmek, hiç kuşkusuz doğudaki savaşı uzun ve belirsiz bir süre uzatmak demekti. Mevsimin ilerlemiş olmasına rağmen,

[4] a. Hitler'in Kara Kuvvetleri Komutanına gönderdiği 21.8.1941 tarihli direktif, şu sözlerle başlıyor : "Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın doğudaki operasyonların müteakip sevki idaresine ilişkin 18 Ağustos tarihli önerisi, benim niyet ve amaçlarıma uymamaktadır. Aşağıdaki hususları emrediyorum :

1. Kış girmeden önce ele geçirilecek en önemli hedef, Moskova'nın alınması değil, aksine Kırım'ın Donez havzasındaki endüstri ve kömür bölgelerinin zaptı ve Kafkasya bölgesinden yapılacak Rus petrol sevkiyatının engellenmesi; kuzeyde Leningrad'ın zaptı ve Finlilerle birleşmedir."

Direktifin diğer maddelerinde Kiev Muharebesi'nin sevk ve idaresine ilişkin esaslar yer almaktadır.

b. Halder'in 22.8.1941 tarihli günlüğü...

Timošenko Ordular Grubu'nu imha etmek ve bu suretle Moskova yolunu serbest bulundurmak için, genel durumun bir gereği olarak tüm ümitleri bu taarruzun başarısına bağlama riskinin göze alınması zorunluydu. Ve de bu kez Hitler, inandırıcı gerekçelere boyun eğdi; bundan da öte o, bu büyük hedefin, ordu cephesinin kanatlarında (Güney ve Kuzey Ordular Grupları) serbest kalacak tüm kuvvetlerin toplanmasını gerektireceğinin de idrakı içindeydi.

6 Eylül 1941'de Hitler 35 No. lu direktifte [5], Merkez Ordular Grubu'nun "mümkün olan en kısa zamanda (Eylül sonu)" Moskova'ya taarruza hazır olmasını emretti. Aynı zamanda Güney Ordular Grubu da, Kiev Muharebesi sona ermezden önce, düşmanın zayıflığından yararlanarak daha doğuya ve güneydoğuya ilerleyecekti. Kuzey Ordular Grubu'nun, 4 ncü Zırhlı Grub'un Merkez Ordular Grubu'na verilmesine rağmen, Leningrad etrafındaki kuşatma çemberini kapatması ve ilmen gölünün güneydoğusundaki Waldai (Valday) sırtları üzerinden kuzeydoğuya taarruza geçmesi gerekiyordu. Bu iki harekâtın, başlangıçta iyi gitmelerine rağmen, daha sonra kuvvet noksanından ötürü durmaları ve ciddi aksiliklere maruz kalmaları, ilerki aşamada başa gelecek konulardı.

B. MOSKOVA ÜZERİNE TAARRUZ

Hitler'e çok yakın çevrenin Eylül 1941'deki stratejik durum hakkındaki düşüncesi, Başkomutanlık karargâhınca hazırlanmış ve Hitler tarafından onaylanmış olan bir muhtıradan anlaşılmaktadır. [6] Bu muhtıradan öne sürülen önemli görüşmeler aşağıda özetlenmiştir :

Halen, Rusya'nın güç potansiyelinin 1941 yılı içinde kırılıp kırılmayacağı hususunda haklı kuşku duyulmaktadır; şayet kırılmaya

[5] Hitler'in 6 Eylül 1941 tarihli 35 No. lu direktifinden özet :

"1. Güney Ordular Grubu... düşmanı Kremençug - Kiev - Konotop bölgesinde imha edecektir. Bundan sonra 2 ve 6 ncı Ordular ile 2 ncı Zırhlı Grub'un serbest kalacak kısımları mümkün olan süratle yeni harekât için yeniden gruplanmalıdır.

2. Merkez Ordular Grubu mümkün olan en kısa zamanda (Eylül sonu) taarruz etmelidir. Görev : Smolensk doğusundaki düşmanı Wjasma (Viyazma) istikametinde taarruzla ilki taraftan kuşatarak imha etmek. Her iki kanatta kuvvetli zırhlı birlikler kullanılmalıdır.

Güney Ordular Grubu, Merkez Ordular Grubu'nun güney kanadını örtmek üzere, yana kademeli olarak kuzeydoğu istikametinde taarruz etmelidir. Keza Kuzey Ordular Grubu birlikleri de Merkez Ordular Grubu'nun kuzey yanını korumalıdır.

3.

4. Mümkün olan en kısa zamanda harekete geçilmelidir.

[6] Orgeneral Halder'in 13 Eylül 1941 tarihli günlüğü.

cak olursa, o zaman 1942 yılında, İngiltere'nin barışa hazır olması için Sovyet direnme gücünün mutlaka yokedilmesi gerekir. O halde Rusya'nın yenilgisi en yakın hedeftir; ancak bundan sonra, tüm kuvvetlerle İngiltere üzerine yüklenmek mümkündür. Hâlâ, iki hükûmet arasında saldırmazlık paktı mevcut olmasına rağmen, Rusya'ya karşı Japonya'nın bir müdahalesi ümit edilmektedir. Türkiye, ancak Sovyet Rusya'nın yere serildiğinden emin olduğu, İspanya ise Akdeniz'de Alman - İtalyan egemenliğinin tamamen sağlanmış olduğunu gördüğü zaman, tarafsızlıklarından vazgeçerler ve Almanya'nın yanında yer alırlar. İngiltere'nin halen engel olunamayan ve Türkiye tarafından hoşnutsuzlukla gözlenen İran üzerinden sağladığı bağlantı büyük endişe yaratmaktadır. Yine İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndaki durumu ve yeri gittikçe daha fazla sağlamlaşmakta ve güçlenmektedir. Akdeniz üzerinden ikmal geniş bir baza oturtulmadığı takdirde, Libya'daki Alman - İtalyan kuvvetlerinin durumu daha da zorlaşacaktır. İngiltere, Amerika'nın yardımlarıyla Alman - Fransız iş birliğini önlemeye, Mihver Devletlerin Kuzey Afrika'daki köprübaşını ortadan kaldırmaya ve tüm Kuzey Afrika kıyılarını ele geçirmeye büyük gayret gösterecektir. Amaç, Akdeniz'de deniz ve hava hâkimiyetini elde etmek ve Amerikalılara daha sonra Fransız Marokkası (Kazablanka) ve Fransız Batı Afrika'sında (Dakar) savaş alanına giriş imkânı sağlamaktır. Bu suretle aynı zamanda Mihverin stratejik imkânları büyük ölçüde daralır ve İtalya, özellikle abluka alanı daha da sıkı şekilde kapatılabilirse, muhtemelen uçurumun kenarına getirilir. O halde İngiltere öncelikle iki büyük hedefe ulaşmak isteyecektir. Birincisi; İran üzerinden kurmuş olduğu bağlantıyla Rusya'nın direnme azim ve isteğini güçlendirmek ve Almanya'nın Kafkas petrol bölgesine baskınını önlemek; ikincisi, er ya da geç tüm batı ve kuzey Afrika'yı harekât alanı olarak ele geçirmek.

Bu nedenle Alman sevk ve idaresinin savaşı aşağıdaki esaslar dahilinde devam ettirmesi gerekir :

1. Rusya'nın yıkılması ilk ve kesin hedef olmalıdır. Bu amaca ulaşmak için, diğer cephelerde gerekli olmayan tüm kuvvetler kullanılmalıdır.

2. Akdeniz ve Atlantik'te İngiltere'ye karşı savaş, ancak Rusya'nın parçalanmasından sonra büyük ölçüde başlatılabilir. Bunun için, mümkün olduğu takdirde, İspanya ve Fransa'dan da yararlanılmalıdır.

3. Bu nedenle, İspanya ve Fransa ile politik ve askerî ilişkiler derinleştirilmelidir; bir İngiliz - Amerikan baskınının üstesinden gelebilmek için Batı Afrika'nın askerî yönden güçlendirilmesi Fransa'yı etkileyebilir.

4. Denizaltı kullanımını artırmak ve Hava Kuvvetlerinin desteğini sağlamak suretiyle İngiltere'nin muhasarası başarılı şekilde sürdürülebilir; İngiltere'yi istilâ, ancak Rusya'nın yenilgisine rağmen, tüm diğer yol ve vasıtalar bir işe yaramadığı takdirde, nazarı dikkate alınabilmektedir.

Alman yüksek sevk ve idaresinin bu düşüncelerden çıkardığı sonuçlar akla ve mantığa uygundu : Rus asıl askerî kuvvetleri büyük bir ihtimalle Moskova'ya giden yol üzerinde bulunmaktaydı. Hemen bu yıl içinde bu kuvvetleri imha etmeye cesaretle girişilmeliydi!

Bu amaçla Kara Kuvvetleri Komutanlığı Smolensk'in doğusu bölgesinde bulunmakta olan büyük Rus kuvvetlerini iki taraflı kuşatmayı plânladı (Krok : 2). Kanatlarda taarruz edecek çevik birlikler Wjasma (Viyazma)'nın gerisinde kısıp kapatacak; ancak kuşatılan düşman imha edildikten sonra Moskova üzerine takip harekâtına geçilecekti. Kara Kuvvetleri Komutanlığı ile yakın fikir alışverişi yapılarak geliştirilmiş olan Merkez Ordular Grubu Taarruz Plânı, herşeyden önce komşu ordular grupları bölgesinde serbest kalan ve yavaşmaları beklenenecek olan kuvvetlere, özellikle de çevik birliklere, bağlydı. Kara Kuvvetleri Komutanlığı bunun için Güney Ordular Grubu'ndan bir zırhlı ve iki motorlu tümen, Kuzey Ordular Grubu'ndan üç zırhlı ve iki motorlu tümen den kurulu 4 ncü Zırhlı Grubu ve ayrıca ağır topçu ve hücum topları başta olmak üzere, bir dizi bağlı birliğin Merkez Ordular Grubu'na verilebileceğini umuyordu. Kiev Muharebesi'nde 200 kilometre kadar ayrılp uzaklaşan 2 nci Zırhlı Grup ile 2 nci Ordu'nun yanıştırılmaları hem kuvvet hem de zaman sarfı demekti. Halihazır durumda öncelik alan zaman faktörü nedeniyle, güneyde çekirdeği iki piyade kolordusu ile takviye edilen 2 nci Zırhlı Grup'un oluşturacağı bir diğer sıklet merkezi teşkiline karar verildi. Bu düşüncelerde kuşkusuz zırhlı ve piyade birlikleri arasında sıkı irtibatın tesisi ve korunması konusu önemli bir rol oynadı. Bu güne kadarki deneyimlere dayanarak, zırhlı grupların piyade ordularının emrine verilmeleri sonucuna varıldı. Yalnız çok uzaklaşmış bulunan 2 nci Zırhlı Grup doğrudan Ordular Grubu'nun emrine verildi. Bu Zırhlı Grubun taarruzu muhtemelen oldukça zayıf savunma cephesine tesadüf edeceği için operatif bakımdan büyük ümitler vad ediyordu; bu nedenle ona, Moskova doğrultusunda bir takip harekâtındaki gibi uzak hedefler verilebilirdi (Merkez Ordular Grubu'nun Kuruluşu, Çizelge : 2).

22 Haziran'dan bu yana hemen hemen aralıksız süregelen savaşlar ve yürüyüşler, herşeyden önce çevik birliklerde malzeme bakımından

büyük ihtiyaçların doğmasına; kurak geçen günlerde alırsılmanış toz bulutlarının oluşması, her yağmur yağışında meydana gelen çamur der- yasında saplanıp kalışlar çok miktarda kayıplara neden olmuştı. Smo- lensk Muharebesi esnasındaki kısa yenileme ve tazeleme zamanında mo- torlu araçlar kısmen revizyondan geçirilebilinmişti; ama yedek parça ve kamyon ikmali yetersizdi. Hitler tüm Doğu Cephesine sadece 300 tank motoru tahsis ettirmiş, yeni tank göndertmemiştir. Yeni harekât sırasında yapılacak uzun yaklaşma yürüyüşlerinin kolay kolay giderile- miyecek büyük, zayıta neden olacağı açıktı. 2 nci Zırhlı Grup Kiev Mu- harebesi'nden sonra halen tanklarının yaklaşık yüzde otuzuna sahipti, 3 ve 4 ncü Zırhlı Gruplarda tank durumu biraz daha elverişliydi. Başta subay ve astsubay olmak üzere personel zayıtı da yüksekti; bazı piyade tümenleri savaş güçlerinin üçte birine düşmüşlerdi, topçudaki zayıt en az düzeyde kalabilmişti. Anavatandan yapılmakta olan yetersiz personel ikmali de uzun ulaşım yollarından ötürü çok yavaş seyrediyordu. [7] Bu noksanlıklar ancak kıtaların üstünlük duygusuyla dengelenebilinirdi ki, o da Alman birliklerinde mevcuttu.

İkmal yolları olabildiğince uzamış, motorlu ulaşım alanı büyük öl- çüde daralmıştı. Demir yolları Smolensk ve Toropez'e kadar işler durum- daydı, ama ulaşım kapasitesi çok genişlemiş olan cephe için yetersizdi. Buna rağmen cepheye yakın depolarda, muhtamelen kıtaların ihtiyaçları karşılanılabilecek ölçüde stok yapılabiliirdi.

Merkez Ordular Grubu'nun cephesi karşısında, Moskova yönünü ka- patan Rus sıklet merkezinde 45 avcı, 6 zırhlı ve 3 süvari tümeninden kurulu altı ordudan oluşan "Batı Cephesi Komutanlığı (2 Temmuz'dan itibaren Cephe Komutanı Mareşal Timosenko, karargâhı Viyazma'da) tertiplenmiş olup, bunun gerisinde ihtiyat olarak ayrıca beş ordu bulun- maktaydı. Merkez Ordular Grubu'nun güney kısmı karşısında 20 avcı, 3 zırhlı ve 3 süvari tümeninden oluşan üç Rus ordusu "Briansk Cephe Karargâhı" emrinde yer almıştı. O zamanki keşif sonuçlarına göre Ordu- lar Grubu ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın tahminlerine dayanan bu sayıların doğru olup olmadıkları, Rus belgelerinin noksanlığı nedeniyle tam olarak saptanamamaktadır. [8] Ama şurası bir gerçek ki, bu birlik-

[7] Halder'in 26 Eylül tarihli günlüğü : "Doğu Cephesinde, hastanelerde iyileşip tekrar cepheye gönderileceklerin dışında, başka yoldan ikmali yapılamayacak 200.000 kişi noksandı.

[8] Von Bock'un 1.12.1941 tarihli harp ceridesi... Bu güne kadar yayınlanmış olan Sovyet dokümanları bu hususta tamamen değersizdir. Örneğin, Büyük Vatan- severlik Savaşının En Önemli Operasyonları (1941 - 1945) (Redaksiyon : Albay Dr. Shilin), Berlin 1958 (Sovyet toplu cildinin Almanca tercümesi), Moskova, 1956, s. 55.

ler kısmen daha önceki savaşlarda yıpranmış ve bu nedenle de tam savaş gücüne sahip olmayan kitalardı; ancak Rus sevki idaresi Moskova önlerinde bir cephe teşkil edebilmek için adeta ayağını yere vurarak topraktan ardı arkası tükenmeyen yeni birlikler çıkartmıştı. [9] Bunlar emir gereği alelacele donatılmış ve eğitilmiş birlikler olabilirlerdi. Her ne olursa olsun, şimdi bu cephenin tüm askerlik sanatı kurallarıyla ortadan kaldırılması gerekiyordu. Aksi halde doğrudan Rus Başkentine ilerlenemezdi. Daha önce uğranılan personel ve malzeme kayıplarına rağmen, Rus birliklerinin savaş değeri oldukça yüksekti. Miktarları her geçen gün biraz daha artan yeni T-34 tankları, o zamanki yetersiz çaplı Alman tanksavar silâhları için birer çetin ceviz olmuşlardı. Ruslar, sıklet merkezi Smolensk - Moskova oto yolunun iki tarafında bulunan derin bir savunma mevzileri ağı inşa ettiler ve bunun için sivil halktan büyük ölçüde yararlandılar. Kuzeye ve güneye bir miktar tümen çekildikten sonra da, Moskova'ya giden yolda Rus ordusunun çekirdeğinin bulunacağına muhakkak gözüyle bakılabiliyordu (Sovyet açıklamalarına göre Batı Cephesi kitalarının yüzde kırkından fazlası buradaydı) (Kroki : 3). Bir yandan yaklaşma yürüyüşleri ve hazırlıklar cereyan ederken, öte yandan Ordular Grubu Komutanlığı üzerine düşen görevleri enine boyuna yeniden gözden geçirebilir, ordu ve zırhlı grup komutanlarına görevler verebiliyordu. Bunlar için yeterince bol zamanı vardı. Ruslar her zamanki gibi, 4 ve 9 ncü Ordular karşısında da tahkimli mevzilerde bulunuyorlar; buralardan yerel taarruzlarla bir baskı icra ediyorlardı, ama bu tür hareketlerle aynı zamanda büyük çapta operasyonlar yapacak yeteneğe sahip olmadıklarını da ortaya seriyorlardı.

26 Eylül 1941 günü Merkez Ordular Grubu aşağıdaki taarruz emrini (özet) verdi [10]

"1. Uzun bir bekleme süresinden sonra ordular grubu yeniden taarruza geçecektir.

[9] Halder'in 11 Ağustos tarihli günlüğü : "Biz savaşın başında yaklaşık 200 düşman tümeni tahmin etmiştik, ama şimdi 360 tümen sayıyoruz. Bunlar, muhakkak ki bizim anladığımız anlamda silâhlandırılmış ve donatılmış değillerdir, ayrıca taktik yönden de yetersiz sevk ve idare edilmişlerdir; ama bu tümenler oradadır ve de bunların bir düzinesi imha edilecek olsa, Ruslar kısa zamanda bir düzine yeni tümen getirip bunların yerine koyuyorlar. Biz sürekli güç kaynaklarımızdan uzaklaşırken, onlar kendi kaynaklarının hemen yakınında bulundukları için ikmalde zaman kazanıyorlar."

[10] Merkez Ordular Grup Komutanlığı'nın 26 Eylül 1941 gün ve Harekât 1602/41 sayılı gizli, Komutan ve Kurmay Başkanlarına özel emri; Moskova Meydan Muharebesi'nin anlatımı için ayrıca Merkez Ordular Grup Komutanlığı'nın, 2, 4 ve 9 ncü Orduların ve 2, 3 ve 4 ncü Zırhlı Grupların harp ceridelerinden de yararlanıldı.

2. Emrine verilen 4 ncü Zırhlı Grup'la birlikte 4 ncü Ordu, sıklet merkeziyle Roslavl - Moskova yolunun iki tarafından taarruz edecektir. Başarılacak yarmadan sonra ordu, doğuya karşı emniyet düzeni almış olarak, güçlü kuvvetlerle Viyazma'nın iki tarafından Smolensk - Moskova oto yoluna doğru ilerleyecektir.

3. Emrine verilen 3 ncü Zırhlı Grup'la birlikte 9 ncü Ordu, oto yolu ile Bjeloj (Bieloy) kesimi arasındaki düşman mevzilerini yaracak ve Viyazma - Rschew (Rşev) demir yoluna kadar dalıp geçecektir. Asıl taarruz, sürekli güçlü piyade birliklerince desteklenecek çevik kuvvetler tarafından Cholm (Holm) doğrultusunda yapılmalıdır. Bu birliklerin Viyazma yakınında ve batısındaki oto yol kesimine doğru, doğuya karşı emniyet sağlanmak suretiyle, yukarı Diniepr doğusunda bir çark hareketi yapmaları öngörülmüştür. Ordunun taarruzunun kuzey yanı emniyete alınmalıdır.

Yetkino üzerinden Bieloy'a uzanan yol kendi ikmalimiz için ele geçirilmelidir.

4. Jelnja (Yelnia) kesimi ile Otobahn arasındaki 4 ve 9 ncü Orduların iç kanatlarında, bu cepheelerde de saldırıya geçilemediği sürece, plânlı aldatma taarruzu yapılmalı ve yoğunlaştırılmış sınırlı hedefli münferit taarruzlarla düşman mümkün olduğu kadar tespit edilmelidir.

5. 2 ncü Ordu, 4 ncü Ordu'nun güney yanını örtecektir. Bu amaçla, sıklet merkezi kuzey kanadında olmak üzere Desna Mevziine taarruz ederek bu mevzi yaracak ve Suhuniçi - Meşçovsk doğrultusunda derinliğine ilerleyecektir. Briansk kenti ve endüstri bölgesine karşı emniyet düzeni alacaktır. Kenti ve endüstri bölgesini, özellikle de demir yolu tesisleri ve geçitlerini, ele geçirmek için doğacak her fırsat ve imkândan yararlanılmalıdır. Ancak bunu yaparken 2 ncü Zırhlı Grup'la olan ara hattının ihlâl edilmemesine özen gösterilmelidir.

6. 2 ncü Zırhlı Grup, muhtemelen orduların taarruzundan iki gün önce harekete geçerek Orel (Oryol) - Briansk hattına ilerleyecektir. Sağ kanat Svop ve Oka kesimine dayanmalıdır. Sol kanat Desna mevziine güneyden saldıracak ve 2 ncü Ordu ile iş birliği yaparak Desna dirseğinin güneydoğusundaki düşmanı imha edecektir. Briansk kenti ve endüstri bölgesi mümkünse ilk hamlede bir çevik birlikle ele geçirilmelidir. Aksi halde bu bölge ilkin kuşatılmalı, daha sonra da Hava Kuvvetleriyle bağlantılı olarak 35 ncü Kolordu kuvvetlerince zaptedilmelidir.

7. Ara hatları...

8. Güney Ordular Grubu sol kanadıyla (6 ncı Ordu) Charkow (Harkov)'un kuzeyinden genel olarak doğu istikametinde ilerleyecektir.

Kuzey Ordular Grubu 16 ncı Ordu ile Shedanya Gölü - İlmen Gölü hattının kuzeyindeki göller bölgesi genel hattını emniyete alacaktır.

9. Takviyeli 2 nci Hava Kuvveti Ordular gruplarının karşısındaki Rus Hava Kuvvetini imha edecek ve ordular ile zırhlı grupların taarruzlarını tüm imkân ve vasıtalarla destekleyecektir.

Moskova bölgesindeki endüstri tesislerine karşı taarruzlar, bu görevlerin ifasından sonraya bırakılacak ve ancak yer tesisleri müsaade ederse icra edilecektir. Düşmanın ikmalini ve yeni kuvvetler yanastırmasını güçleştirmek için, Briansk - Viyazma - Rşev hattından doğuya gitmekte olan demir yolları sürekli kesintiye uğratılacaktır.

10. Taarruz başlama gün ve saatini, 24 Eylül'de sayın komutanlara vermiş olduğum direktifler doğrultusunda ayrıca emredeceğim.

İmza

Von Bock."

Bu emirden anlaşıldığına göre, 4 ncü Ordu 4 ncü Zırhlı Grupla Otobahn'ın iki tarafından düşmanı yaracak, daha sonra Viyazma üzerine yönelecekti. Bu esnada 9 ncü Ordu 3 ncü Zırhlı Grup'la, bilahare yukarı Diniepr'in doğusunda Viyazma üzerine çark etmek ve burada 4 ncü Zırhlı Grup'la birleşmek amacıyla, Holm doğrultusunda taarruz edecekti. 9 ncü Ordu kuzey yanının emniyetini bizzat almak zorundaydı; çünkü, Kuzey Ordular Grubu'nun güney kanadı kuvvet noksanı nedeniyle bunu sağlayacak durumda değildi. 4 ve 9 ncü Orduların piyade kolorduları düşmanı ilkin sadece cepheden tespit edecekler ve ancak her iki Zırhlı Grup çemberi geriden kapatacak duruma geldikten sonra taarruz edeceklerdi. Daha güneyde Briansk üzerine tamamen ayrı ve herşeyden önce de bu taarruzla hiç ilişkisi olmayan bir taarruz düşünülmüş ve bu görev 2 nci Zırhlı Grup ile 2 nci Ordu'ya verilmişti. Söyle ki : 2 nci Ordu Desna mevziini Briansk'ın kuzeybatısında yararlanarak Suchinitschi (Suhuniçi) üzerine ilerleyecek; bu esnada 2 nci Zırhlı Grup Gluhov bölgesinden hareketle Orel - Briansk hattına taarruz edecekti. Briansk bölgesinde bulunan düşman 2 nci Zırhlı Grup ve 2 nci Ordu'nun iç kanatlarınca kuşatılarak imha

edilecekti; bundan sonra sıra Moskova'nın güneybatısı bölgesine derinliğine dalmaya geliyordu. 2 nci Zırhlı Grup çıkış mevzilerinden çok uzaklaşmış olduğundan, zamanında asıl taarruz cephesine yanaşabilmek için bir zaman sığramasına muhtaçtı; bu nedenle Ordular Grubunun diğer kısımlarının taarruzundan iki gün önce harekete geçmek zorundaydı. Güneyde yan koruması, Güney Ordular Grubu kuzey kanadının Obayan üzerine ilerlemesi suretiyle sağlanacaktı. Merkez Ordular Grubu'nun ihtiyatı sadece bir zırlı tümen, bir motorlu piyade alayı ve bir motorize tugaydan ibaretti ki, gerçekten çok zayıf sayılırdı.

Kuzeyden ve güneyden yavaştıran kuvvetlerin toplanmaları ve yığınakları pek de kolay cereyan etmedi; Kiev Muharebesi'nden geriye dönüş yapmak zorunda kalan 2 nci Zırhlı Grup, kendi yığınak bölgesini kısmen düşmanla savaşarak ele geçirmek zorunda kaldı, 2 nci Ordu'nun birkaç tümeni de bir hayli gerilerde takıldı. Kuzey Ordular Grubu'ndan yola çıkarılan birlikler çok geç geldiler, bunların yürüyüş yolları 9 ve 4 ncü Orduların doğu-batı bağlantılarını kesiyordu; hareketleri çabuklaştırmak için Kara Kuvvetleri Komutanlığı bu yürüyüşü bizzat yönetti. Zaman çok önemliydi ve kaybedilmemesi gerekiyordu. Bu nedenle Ordular Grubu Komutanlığı, hazırlıklar tam olarak bitirilmemesine rağmen, 2 Ekim'de taarruzun başlamasına karar verdi. Üstelik 2 nci Zırhlı Grup da 30 Eylül'de, yani taarruzun başlamasından iki gün önce, harekete geçecekti. Hitler'in 2 Ekim tarihli bir günlük emri, bu kesin sonuç saatinin önemini vurguluyor ve şu sözlerle sonlanıyordu : "Bu muharebe (içinde bulunulan yılın son büyük kesin sonuçlu meydan muharebesi) karşımızdaki düşmanı ve dolayısıyla tüm savaşın tahrikçisi olan İngiltere'yi de imha edici şekilde vuracaktır. Çünkü biz bu düşmanı yere sermek suretiyle İngiltere'nin Avrupa kıtasındaki son müttefikini de ortadan kaldırmış olacağız. Yine bunu yapmakla, Hun, daha sonra Moğol akınları devirlerinden bu yana, en dehşet ve korku verici şekilde kıtayı tehdit etmekte olan tehlikeyi Alman devletinden ve tüm Avrupa'dan bir daha geri dönemeyecek şekilde uzaklaştıracaktır. Bu nedenle Alman ulusu gelecek haftalarda şimdiye kadar olduğundan daha çok sizin yanınızda, sizinle beraber olacaktır." Hemen ertesi gün Hitler Alman ulusuna ve dünyaya şöyle sesleniyordu : "Düşmanın tamamen parçalandığını ve artık asla ayağa kalkamayacağını açık ve kesin olarak ancak bu gün beyan ediyorum. Çünkü bunu şu anda tereddütsüz açıklayabilecek durumdayım.

MOSKOVA ÜZERİNE TAARRUZ

Merkez Ordular Grubu'nun 2 Ekim 1941 Günkü Kuvvet Bölümü

Ordular ve Zırhlı Gruplar	Kolordu Komutanlıkları	Tümenler	Ordu Grupları İhtiyatları
2. Zırhlı Grup (6 Ekim'den itibaren "2. Zırhlı Ordu" olarak isimlendirilmiştir) Orgeneral Guderin (23 Aralık'tan itibaren General Schmiat)	34. Yüksek Komutanlık 35. Yüksek Komutanlık 48. Motorize Yüksek Komutanlık 24. Motorize 27. Motorize	İki piyade tümeni dört piyade tümeni bir zırhlı tümen iki motorize tümen iki zırhlı tümen bir motorize tümen iki zırhlı tümen bir motorize tümen	Bir Süvari Tümeni
2 nci Ordu Orgeneral Fhr. von Weichs	53. 48. 13. 12. Ordu İhtiyatı	üç piyade tümeni iki piyade tümeni iki piyade tümeni iki piyade tümeni bir piyade tümeni	
4 ncü Ordu Mareşal V. Kluge 26 Aralık'tan itibaren General Köbler 20 Ocak 1942'den itibaren General Heinrich	7. 20. 9.	dört piyade tümeni üç piyade tümeni dört piyade tümeni	Motorize Piyade Alayı "Grussdeutschland" (Büyük Almanya) 19 ncü Zırhlı Tümeni 900 Motorize
4 ncü Zırhlı Grup (4 ncü Ordu'nun emrinde) Orgeneral Hoepner 8.1.42'den itibaren General Ruoff	40. Motorize 46. Motorize 57. Motorize	iki zırhlı tümen bir piyade tümeni iki zırhlı tümen bir piyade tümeni bir zırhlı tümen iki motorize tümen	
9 ncü Ordu Orgeneral Strauss 16.1.42'den itibaren General Morel	27. 5. 8. 13. Ordu İhtiyatı	üç piyade tümeni iki piyade tümeni üç piyade tümeni dört piyade tümeni bir piyade tümeni	

3 ncü Zırhlı Grup (9 ncü Ordu emrinde) (6.10'dan itibaren 3 ncü Zırhlı Ordu) Orgeneral Hoth. 5.10'dan itibaren General Reinhardt	54. Motorize 41. Motorize 6.	iki zırhlı tümen bir motorize tü- men bir piyade tümeni bir zırhlı tümen bir motorize tü- men bir piyade tümeni iki piyade tümeni
Geri Bölge		altı emniyet tü- meni bir SS süvari tugayı
Toplam üç ordu üç Zırhlı grup	22 Kolordu Komutan- lığı	46 piyade tümeni 1 Zırhlı Tümen 1 süvari tümeni 1 Motorize Piyade 14 zırhlı tümen Alayı 8 motorize tü- 1 Motorize Tugay meni 78 Tümen 6 emniyet tü- meni 1 SS süvari tugayı

Kıtalar ve sevki idare makamları bu kritik saatin önemini müdrik ve bu son güçlüğü üzerlerine almaya hazırды. Bu harekât için "Taifun" (Tayfun) kapalı adının seçilmesi, buna ne denli beklentiler ve ümitler beslendiğini gösteriyor.

Saptanmış olan zamanda, yani 2 Ekim 1941'de, "Moskova Meydan Muharebesi" başladı. 2 nci Zırhlı Grup düşmanın sol kanadını yarmayı ve açık sol yanını emniyete alarak 3 Ekim'de Orel'e yaklaşmayı başardı. Bu esnada sol kanadı da Briansk üzerine yöneldi. Diğer ordular da taar-ruza geçmiş ve Moskova Otobahnn'nın iki tarafından baskın tarzında hücumla Rus cephesinde derin gedikler açmışlardı. Kısa bir süre biri Briansk'ın güneyinde, diğeri Viyazma etrafında kuzeyde olmak üzere iki büyük kuşatma çemberi belirdi. Ruslar savaşı kabul ettiler ve ihtiyat-larını cepheye sürdüler; sent ve çetin mukavemet gösterdilerse de, 7 Ekim'de her iki zırhlı birlik kamasının Viyazma etrafında kısıkcı ka-patmalarına engel olamadılar. Bu bölgede üç Rus ordusunun büyük kı-

NOT : Motorize Kolordu Komutanlıkları daha sonra "Zırhlı Kolordu Komutanlıkları" adını aldılar. Merkez Ordular Grubu ile işbirliğine 2 nci Hv. Kuvveti tahsis edilmiştir. Bu kuvvet, Ordular Grubu'nun güney kısmı ile (2 ve 4. Ordular, 2 ve 4. Zırhlı gruplar) iş birliğine ayrılan 2 nci Hava Birliği ile güney kısımla (9. Ordu ve 3. Zırhlı Gr.) iş birliğine ayrılan 8 nci Hava Birliği'nden ibaretti.

sımları çemberlendi. Alman sevki idaresi daha önceki savaşlarda yeterince ders almıştı ve bu kez 13 Ekim'e kadar boşaltılan çemberin doğu cephesini iyice kapatmıştı.

Güneyde 2 nci Zırhlı Grup (6 Ekim'den itibaren "2 nci Zırhlı Ordu" adını almıştır) doğudan Briansk şehir bölgesini ele geçirdi; fakat ikinci zırhlı kol ortalarında yoktu. Yiğitçe taarruz etmekte olan 2 nci Ordu onun yerini tutamıyordu. Burada da, Viyazma civarında olduğu gibi, üç Rus ordusu iki ayrı kuşatma çemberi içinde sıkıştırılmışsa da, Briansk'ın kuzeyindeki çember tam anlamıyla kapatılamadı. Bu yüzden bazı küçük Rus birlikleri, üst üste yaptıkları çıkış girişimleriyle kaçıp kurtulmayı başarmış olabilmirdi. 2 nci Zırhlı Ordu aynı zamanda kuzeydoğuya doğru arazi kazanmaya çalıştıysa da, Tula üzerine operatif önemi haiz taarruza tahsis edilen 24 ncü Zırhlı Kolordu'nun uç birlikleri 6 Ekim'de T-34 tanklarıyla donatılmış kuvvetli düşmanla karşılaştılar ve Alman taarruzu geçici bir süre durdu.

2 ve 4 ncü Orduların iç kanatları Briansk ile Viyazma arasında oluşan gediklerden geçerek Suchiniçi üzerinden Moskova doğrultusunda ilerlediler. 9 ncü Ordu da kuzeydoğuya doğru yavaş yavaş arazi kazandı.

7 Ekim'de Kara Kuvvetleri Komutanı Mareşal von Brauchitsch (Bravhiç), müteakip niyet ve amaçlar hakkında görüşmek üzere Merkez Ordular Grubu Komutanlığını ziyaret etti. Bu sırada Güney Ordular Grubu sol kanadıyla Mariupol yakınında kuvvetli düşman birliklerini kuşatmış ve kuzey kanadını Charkow (Harkov) istikametinde ileri sürmüştü. Kuzey Ordular Grubu'ndan rahatlatıcı cephe haberleri geliyordu; burada 6 Ekim günü Özel Adası ele geçirilmişti. Bu durumda Kara Kuvvetleri Komutanı tüm dikkatini Merkez Ordular Grubu bölgesindeki başarı ümitlerine çevirebilirdi. Çünkü bu bölgede muharebe şimdiye kadar savaş hazırlıklarının mükemmeliyeti, kıtaların taarruz hız ve coşkuları sayesinde bir saat makinası gibi dakik akıp gitmişti. Şimdi sıra kuşatma cephelerinde gerekli olmayan tüm kuvvetlerle Moskova doğrultusunda takip harekâtına gelmişti; bu kez her iki görevi (çemberin boşaltılması ve Moskova üzerine taarruzun sürdürülmesi) birden yerine getirmeye yetecek güçte olunacağı umuluyordu. Bu nedenle daha 7 Ekim'de Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın Moskova doğrultusunda harekâtın devamına ilişkin emri yayımlandı. 2 nci Zırhlı Ordu Tula üzerine taarruzunu sürdürecekti, 4 ncü Ordu yeni emrine verilmiş olan iki kolordu (13 ve 12 ncü Kolordular) ile Kaluga doğrultusunda ilerleyecek ve 4 ncü Zırhlı Grup'un gerekli olmayan tüm kuvvetleriyle Otobahn boyunca ilerleyerek Mohaisk yakınındaki Rus tahkimli mevkillerini zaptedecektir. Ayrıca kuşatma

çemberleri temizlenecekti; Briansk çemberinin temizlenmesi görevi 2 nci Orduya, Viyazma çemberinin 4 ncu Ordu'ya verilmişti. 9 ncu Ordu, 3 ncu Zırhlı Gruba mensup kuvvetlerle, daha sonra serbest kalacak tüm birliklerle Kalinin veya Rschew doğrultusunda taarruza hazır olmak üzere, kuzeydoğu yönünü örtmek amacıyla Sytschewka (Sigevka) üzerine ilerleyecekti. İşte burada Bock'un görüşü Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın emrinden ayrılıyordu. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Merkez ve Kuzey Ordular Gruplarının gerilerde takılıp kalmış olan iç kanatları karşısındaki düşmanı ortadan kaldırmak istiyor, buna karşılık Bock halen elinde mevcut tüm kuvvetlerle Moskova üzerine bir taarruzla aynı zamanda kuzey kanadının da yükünü hafifleteceğine inanıyordu. [11]

Bu emrin verilmesiyle birlikte anı bir hava değişikliği vaki oldu. Özellikle de Alman takip grupları bölgelerinde her yer sular altında kaldı; kıtalar niçin ilerlediklerini ve gittikçe daha da derinleşen çamur deryası içinde niçin eziyet çektiklerini biliyorlardı. Arazi kazanılıyordu, ama tempo da gittikçe yavaşlıyordu. Güney kanatta 2 nci Zırhlı Ordu'nun operatif ümitler dolu taarruzundan Moskova'nın güneyinden süratle tecrit edilmesi beklenmişti. Ama şimdi bu kanatta beklenmedik vahim sonuçlar doğuracak bir duruş vaki oldu. İlk kar düştü. Akar-yakıtın Orel-Tula şosesi üzerinden ilerilere getirilmesi zorunluydu. Şimdi bu yol bombardımanlar sonucu tahrip olmuş ve üzeri çamur dolu çukurlarla kaplanmış durumdaydı. Bu yüzden ulaşım büyük ölçüde aksamış ve akar-yakıt sıkıntısı başlamıştı. Taarruz hızı bir hayli düşmüştü. Öte yandan düşman da Briansk çemberinden tüm gücüyle 2 nci Zırhlı Ordu'nun batı kanatına baskı yapıyordu. Bu nedenle Zırhlı Ordu Mzensk'ten daha öteye gideemedi. Ayın ortalarına doğru çemberin temizlenmesi tamamlanmış ve Briansk üzerinden Orel'e giden önemli ikmal yolu düşman etkisinden kurtarılmışsa da, kuşatılmış olan Rusların yapmış oldukları çok sayıda köprü ve yol tahriplerinden dolayı bu yol halen kullanılamaz durumdaydı. 2 nci Zırhlı Ordu'nun büyük kısmı taarruzun devamı için ikmal edilinceye kadar çok korkulu günler geçirildi.

4 ncu Ordu'nun ileriye sürülen birlikleri ayın ortasına kadar Kaluga'nın doğusu bölgesine ulaştılar (13 ncu Kor.) ve sol kanatla Mohaisk'e yaklaştılar. Fakat 4 ncu Ordu'nun cephesi karşısında yer yer taarruza geçen ve Alman hareketlerini engelleyen yeni Rus birlikleri belirdi. 4 ncu Ordu'nun gerideki birlikleri 14 Ekim'de Viyazma çemberini temizlemişler, halen doğuya doğru yaşıyorlardı. 9 ncu Ordu, herhalde Merkez ve Kuzey Ordular Gruplarının iç kanatlarına nefes aldirmek, aynı zamanda Moskova üzerine taarruz eden kuzey yanın yükünü hafifletmek ve

[11] Bock'un 7.10.1941 tarihli harp ceridesi.

Moskova - Leningrad önemli yolunu kesmek düşünceleriyle olacak, Rşev üzerinden Kalinin'in doğrultusunda ilerleme emrini almıştı. Ancak bu, eksantrik bir hareketti. 3 ncü Zırhlı Grubu Klin ile Volga - Toplama Havuzu arasında taarruza sevk etmek herhalde daha akla yakın olurdu. O zaman Toplama Havuzu'na dayanma mümkün olur, bu da zırhlı birlikleri Moskova hedefine daha yakın duruma getirmiş olurdu. Kuzey Ordular Grubu'nun güney kanadıyla bağlantıyı da 9 ncü Ordu'nun piyade birlikleri tesis etmek zorunda kalırlardı. Emri gereği hareket etmekle 3 ncü Zırhlı Grup, Moskova'nın kuzey kenarına mümkün olduğunca çabuk, güçlü ve çokca yaklaşmak yerine, Kalinin yakınında kuvvetli düşmanla kozunu paylaştı.

Yine de ayın ortalarında hem Alman sevkı idaresinde hem de kitalarda şimdiye kadar erişilmişin üstünde bir sevk ve neşe hüküm sürüyordu, hemen hemen Moskova yolunun üçte ikisi geride kalmış ve çifte meydan muharebesinin sonucu olarak beklenmedik büyüklükte bir başarı sağlanmıştı. Merkez Ordular Grubu'nun günlük emri 673.000 savaş esiri, her çaptan 53.000 top ve 1200 tanktan söz ediyor; 73 avcı ve süvari, 13 zırhlı tümen veya tugaylı sekiz Rus ordusunun tarumar olduğu tahmin ediliyordu. Alman Devlet Basın Şefi daha 9 Ekim'de, Doğuda askerî kesin sonucun alındığını ve Rusya'nın işinin bitirildiğini açıklamış ve Alman ulusu da bunu büyük bir memnuniyetle dinlemişti. Rus tarafında etki korkunç ve yıkıcıydı : Hükûmet Kuibyschew (Kuybişev)'e (Volga kıyısında Moskova'nın 900 kilometre doğusunda) intikal etti, yalnız Stalin küçük bir hükûmet organıyla yerinde kaldı; bir milyon insan kenti terketti. Fabrika işçileri Moskova kentini çepeçevre savunma durumuna getirmek üzere hareketli çalışmaya koyuldular.

Aşağı yukarı aynı zamanda Güney Ordular Grubu da bir başarı elde etmişti; Mariupol yakınında Rus kuvvetlerini çember içine almış ve 17 ve 16 ncı Ordularıyla bir hayli ilerlemişti. Halder'in 8 Ekim tarihli günlüğündeki bir not oldukça anlamlıdır. Bu notta, Alman Doğu Ordusu'nun toplam zayıfatının harekâtın başından (22 Haziran) bu yana 564.727 asker olarak (3, 4 milyonun % 16, 61) hesaplanıyor. Aynı gün Halder Moskova'ya ilişkin ümitlerini şöyle belirtiyordu : "Düşman Moskova'ya, öncelikle kuzeyden olmak üzere bazı birlikler yavaştırmaya çalışacaktır. Ama alelacele toplanacak bu kuvvet, tarafımızdan yapılmakta olan kuvvetli tehdit karşısında yeterli olmayacaktır, öyle ki oldukça doğru bir sevkî idare ile ve oldukça iyi hava koşullarında Moskova'nın kuşatılması başarılabılır." Bu iyimserlik o zaman akla uygun görünüyordu ama ne yazık ki doğrulanmadı.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı 14 Ekim'de yeni bir emir yayınlarak Moskova'nın her yönden sıkıca kuşatılmasını emretti. Bu emre göre, 2 nci Zırhlı Ordu geniş çaplı bir hareketle güneyden, güneydoğudan ve doğudan Moskova'yı sürgüleyecek, 4 ncü Ordu 4 ncü Zırhlı Grup'la batıda, kuzeybatıda ve kuzeyde aynı işi yapacak ve Moskova'nın kuzeyinde çevik birliklerin taarruzuna hazırlanacaktı. Nasılsa başarıya kesin gözüyle bakıldığı, Hitler'in Moskova'nın teslim önerisinin kabulünü yasaklayan direktifinden anlaşılıyordu. [12]

Emredilen Moskova kuşatması için kuvvet tentibinde Ordular Grubu sağ kanadından büyük endişe duyuyordu. Zira bu bölgede Güney Ordular Grubu sol kanadıyla öngörüldüğü gibi Oboyan üzerine değil de, daha güneyde Bielgorod doğrultusunda ilerliyordu. Bu suretle burada Ordular Gruplarının iç kanatları arasında yaklaşık 80 kilometre genişliğinde bir boşluk oluştu ki, düşman herhalde bundan yararlanacaktı. Bu nedenle Merkez Ordular Grubu, 2 nci Zırhlı Ordu'nun güney yanını Briansk bölgesinde serbest kalacak 2 nci Ordu ile korumaya ve bu orduyu Yelets - Stalinogorsk hattına ilerletmeye niyet etti; 2 nci Ordu'nun güney kanadı aynı zamanda Kursk'u ele geçirecekti. Tatbikatta bu bir yeniden gruplanma demekti. Şöyle ki : şimdiye kadar 2 nci Zırhlı Ordu'nun emrinde olan 24 ve 25 ncı Kolordu Komutanlıkları 2 nci Ordu'nun emrine girecek, buna karşılık bu ordu 43 ve 53 ncü Kolorduları 2 nci Zırhlı Ordu'ya verecekti. Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın direktifi kuzey kanatta, Kuzey Ordular Grubu'nun güney kanadıyla (16 ncı Ordu) iş birliği halinde Kalinin'in kuzeyi bölgesindeki düşmanı imha etmek amacıyla, 9 ncü Ordu'nun bir araya getirilmiş kuvvetleriyle Kalinin üzerinden kuzeye taarruz etmesini öngörüyordu. Ruslar, bu önemli ulaşım merkezini yeniden ellerine geçirmek için, Kalinin bölgesinde her taraftan takviyeler yanıştırarak çetin mukavemet gösteriyorlardı. Fakat Kuzey Ordular Grubu'nun güney kanadı çok yavaş hareket ediyordu : "16 ncı Ordu'nun merkezi ve sol kanadı karşısında düşman hâlâ dayanıyor." [13]

[12] Hitler'in, Moskova'nın teslimini kabul etme yasağı. ("Barbarossa" dosyasına bak, Kara Kuvvetleri Karargâh Harekât Başkanlığı'nın 12.10.1941 tarihli harp ceridesi, cilt 3)

"Führer yeniden düşman tarafından önerilecek de olsa, Moskova'nın tesliminin kabul edilmeyeceğine karar verdi."

O zaman bu önlem moral yönünden gerekçelendiriliyor ve halkın Rusya içlerine kaçacağı, bunun da Rusya'da kaosu artırabileceği bekleniyordu.

[13] Bock'un 14.10.1941 tarihli harp ceridesi. (Bu eksantrik hareket fikrinin Hitler'den mi, yoksa Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan mı kaynaklandığı saptanamıyor.)

Kara Kuvvetleri Komutanlığı Moskova'nın kuşatılmasına ilişkin uzak hedefli direktifini verdiği zaman, kötü hava koşulları ile bunların sonuçlarının nasıl olsa sona ereceği umut edilmiş olabilir. Don dönemi biraz daha erken başlamış olsaydı, sorun çözümlenmiş olurdu. Fakat tamamen bunun tersi vaki oldu. Ay ortasından bu yana büyük kıta hareketleri derin zeminde çaresiz ve ümitsiz bir şekilde saplanıp kaldılar. Artık son emirlerin ruhlarına uygun bir harekât düşünülemezdi. Rusya' da sonbahar kötü hava döneminin, savaş sevki idaresi için böylesine felâketli sonuçlara neden olması ülkenin özelliklerinden ileri geliyordu. Şayet gök kubbesi bentlerini açsaydı, zaptedilemeyen kara suları nehirlerden taşar ve de zemin dipsiz bir balçık halini alırdı. Minsk - Moskova yolu gibi birkaç yol müstesna, yollar sağlam inşa edilmedikleri için, yol mu arazi mi ayırt edilemeyen sürülmüş tarlalardan hiç farkları yoktu. Herhangi bir yol tabiat yapısı itibariyle kapasiteli değildiyse, büyük kıta topluluklarının hareketlerini sırtında taşımak gibi ağır bir yükü asla kaldıramazdı. Yol, derin ve çetin çamur macunundan oluşan geniş bir serit haline dönüşüyor ve hareket etmeye çalışan her şey kurşun ağırlığıyla balçığa gömülüyordu. Yorgun ve bitkin durumda çamur deryasında yürümeye çalışan insan ve hayvanlar dizlerine kadar balçığa batıyor ve hareket edemez hale geliyordu. Hayvan ölüm miktarı her geçen gün biraz daha artıyordu. Motorlu birlikler için durum daha iyi değildi. Motorlu taşıt araçlarının çoğu tekerleklerinin üstüne kadar batıyor ve yol üzerinde durup kalıyordu. Yalnız zincirli taşıtlar çok zahmetli ve zaman yiyici bir çalışmayla münferit kamyon ve topları akar-yakıtın yettiği mesafeye kadar ileri götürebiliyorlardı. Sonunda doğal olarak ikmal de tükeniyordu. Havadan ikmal ancak sınırlı ölçüde mümkündü. Traktörler ve ülkede büyük miktarda kullanılan hafif at arabalarıyla kıtalar için en lüzumlu olan maddeleri ulaştırmaya gayret ediliyordu. Fakat akar-yakıt kıtakıt Şlep Komutanlığına yetiyordu; birlikler ister istemez, ülkede bulunabilen patatesle yaşamlarını sürdürüyorlardı. Yer yer tamamlanmamış olan ve üzerinde her yönden gelen araç yığınının sıkışıp kaldığı Minsk - Moskova oto yolu bile, metrelerce derin ve içleri su dolu humiler seridi halindeydi. Bu çukurluklar, bir piyade tümeni bakıma ayrılıncaya kadar hemen hemen trafiği felce uğrıyorlardı. Sonunda tümenler yüzlerce kilometre birbirinden uzaklaşmışlardı ve binlerce kamyon ortalığın donmasını bekliyordu. Çünkü, ancak yol ve arazinin donla kaplanması onların yeniden hareketini sağlayabilirdi. Batı Avrupa yollarına alışmış olan birlikler kendilerini, tüm çaba ve gayretlerine rağmen tam olarak üstesinden gelemedikleri doğal bir felâkete teslim olmuş görüyorlardı. Muhakkak ki düşman da aynı koşul-

lar altında savaşıyordu, ama o Almanları hayal kırıklığına uğratan hareket gücüne sahipti. Çünkü Rusların her türlü zeminde hareket edebilen ve çamur zincirlerine sahip olan hafif araçları ve kamyonları oldum olası alışkın oldukları hava koşulları güçlüklerini daha iyi değerlendiriyorlardı. Dolayısıyla da düşman, doğudan taze birlikleri demir yolu ile Moskova'ya getirmek yerine kendisine daha az külfetli olan kara yollarında yürüyüşü tercih ediyor ve zaman kazanıyordu. Almanları çok uzun süre hareketsizliğe mahkûm eden çamur dönemi, Ruslara büyük avantaj sağlıyordu.

Kötü hava koşullarına ve çetin düşmana karşı verilen bu yorucu ve yıpratıcı mücadelede taarruz eden Alman birlikleri çok yavaş hareketlerle az arazi kazandırlarsa da, Kasım ayı başına kadar sürekli ilerlediler. Ne sevki idarenin cesareti kırıldı ne de birlikler ümitsizliğe kapıldı; taktik başarılarından sonra zaferin operatif etkisinin elle tutulur kadar yakında bulunduğu biliniyordu.

Tek yol olan Orel - Tula şosesine havale edilmiş olan 2 nci Zırhlı Ordu (Harita : 3), elde mevcut zırhlı birliklerin büyük kısmı ile Grossdeutschland (Büyük Almanya) Piyade Alayı'nı 24 ncü Zırhlı Kolordu Komutanlığı'nın emri komutasında toplamış ve bu birliği diğerlerinin zararına tanklarla donatmıştı; sözü edilen birlik 24 Ekim'de Mzensk'den hareketle Tula üzerine ilerledi. Kente 30 Ekim'de ulaşıldıysa da, Rusların yaptıkları inatçı savunma karşısında oldukça zayıf Alman taarruz birliklerince ele geçirilemedi, özellikle de batıdan kullanılan 43 ncü Kolordu Aleksin yakınında saplampa kalmıştı. Bu yüzden 2 nci Zırhlı Ordu bölgesinde uzayıp giden doğu yan oluşmuştu. Her ne kadar buraya taarruz edilmediyse de, doğudan bu doğrultuda demir yolu ulaşım hareketleri saptanmıştı. Bu nedenle ordu, zırhlı uçların gerisindeki 53 ncü Kolordu'yu doğu yanın korunmasına memur etti; 2 nci Ordu da adım adım Kursk - Novosil hattına yanaştı, öyle ki güneydoğudan vaki olacak bir tehlike bir ölçüde önlenmiş görünüyordu.

Batıdan Moskova'ya yaklaşacak olan 4 ncü Ordu, gittikçe artan ölçüde taze Rus birliklerinin saldırısına maruz kaldı ve cephesinin güney kesiminde Serpuchow - Nara yakınında Oka nehrini öteye geçemedi. Ordunun kuzey kanadındaki 4 ncü Zırhlı Grup, savaşarak Nohaisk - Volokolamsk hattına kadar ilerledi.

9 ncü Ordu bölgesinde 3 ncü Zırhlı Grup Kalinin yakınında saplampa kaldı; ordu piyade kolordusuyla Kalinin'in hemen batısında kuzeye karşı yalınkat bir cephe kurabilmiş ve 16 ncü Ordu ile Ortaschkow (Ortaşkov)'un batısında zayıf da olsa bir bağlantı tesis etmişti.

Kıta komutanlarının ortak görüşüne göre taarruzun devamı ancak yolların kurduğu ve yol dışında hareket mümkün olduğu zaman düşünülebilirdi; o zaman birbirinden çok uzaklaşmış olan tümenler birbirine yanaşabilir ve pekçok yerde çamura gömülüp kalmış olan topçu yeniden destekledikleri birliklere ulaşabilirdi. Yani, bu iş tamamen Hava Tanrı-sına bağlıydı; harekâta "General Çamur" komuta ediyordu!

Doğa tarafından zorlanan bu savaş fasılasında, yüksek sevki idare-nin her iki ordular grubunun eksantrik operasyonlarının başlamasına ilişkin direktifleri yeniden patladılar. 23 Ekim'de Kara Kuvvetleri Ko-mutanlığı, 2 nci Zırhlı Ordu'dan alınan çevik birliklerle takviye edilmiş olan 2 nci Ordu'nun, bu bölgeden yeni Rus kuvvetlerinin muhtemel bir saldırısına ön almak ve bu kuvvetleri Güney Ordular Grubu'nun kuzey kanadıyla irtibatlı olarak imha etmek amacıyla, sağ kanat Woronesch (Voroneş) doğrultusunda olmak üzere, Don nehrine doğru ilerlemesini emretti. Bereket versin ki bu emir Mareşal von Bock'un en şiddetli bi-çimde itirazlarda bulunduğu 29 Ekim günü geri alındı. [14] Çünkü von Bock, böyle bir hareketle güney taarruz kanadının kendisinden kopup uzaklaştığını görüyordu. [15] Kara Kuvvetleri Komutanlığı bunun yeri-ne, Moskova üzerine baskın tarzında taarruzun yeniden mümkün olduğu kadar erken başlamasını ve şehirden güneye giden demir yollarının kesilmesini emretti.

Ordular Grubunun bu endişesi ortadan kalktıktan sonra, 30 Ekim günü tam bir sürpriz olarak, Volga nehri ile Ladoga gölü arasında bulu-nan Rus kuvvetlerinin imha edilmesini emreden bir direktif ortaya çıktı. Yani, Ordular Grubu bunun için 3 ve 4 ncü Zırhlı Gruplar ve mümkün olduğunca kuvvetli piyade ile Moskova'nın kuzeyi bölgesini ele geçire-cekti. Amaç, daha sonra buradan zırhlı gruplara mensup birlikleri Rybinsk (Rıbinsk), müteakiben de Volog'da üzerine sürmektir! Bu suretle kuzey-deki Rus kuvvetlerinin bağlantı hatları kesilecekti. Böyle uzun vadeli hedefler Ordular Grubu için biçilmiş kaftandı; Özellikle de gelecek hare-kâtın birinci kısmı grubun niyet ve amaçlarına tamamen uygun düş-mekteydi : Ordular Grubu'nun en önde gelen sorunu Moskova kuzeyine taarruzdu. Bir kez bu başarıldığı takdirde, gerisi kendiliğinden gelirdi! Ordular Grubu sevki idaresi için sadece bir hedef vardı ve de buna sıkı-ca sarılmıştı, bunun adı Moskova'ydı.

[14] Kara Kuvvetleri Harekât Başkanlığı'nın 23, 29 ve 30 Ekim 1941 gün ve 31903, 1609 ve 1610 sayılı "Barbarossa" dokümanları, cilt 3.

[15] Bock'un 27 ve 28 Ekim 1941 tarihli harp cerideleri.

Bock ve Halder'in günlüklerinde Ekim sonu/Kasım başı sırasında moral barometresinin düşüşünü izlemek üzücüdür. Bu, doğanın büyük gücü karşısında bir tevekkül, bir boyun eğiş değil aksine çare arayışta bir şahlanıştır. Bock, güneş ışığında ve kuru step topraklarında hızla ilerlenen Kırım'a gıpta ile bakıyordu. [16] 4 ncü Ordu Komutanı (Kluge) Hitler'e şahsen muazzam hava ve yol güçlüklerini anlatmaya çalışıyordu. Çünkü Hitler, yazılı raporlarda değinilen bu hususlara pek inanmış görünmüyordu. [17] Rus cephesinin güçlendirilmesi (öğrenildiğine göre, Moskova Cephesi Komutanlığı'na 1- Ekim'de Orgeneral Shukow getirilmiş, Kurmay Başkanlığı görevine de Bulganin Cephe Şurası üyesi olarak Tüm. Ssokolowski atanmıştı), Rusların yerel karşı taarruzlara geçişleri, Sibirya'dan yeni kuvvetler yanıştırıldığına ilişkin raporlar, Moskova endüstri işçilerinden savaş birlikleri teşkili [18], şehir çevresinde pekçok mevzi inşası, bütün bunlar Rusların başkentlerini tüm imkân ve vasıtalarla sonuna kadar savunmak niyetinde olduklarını, sebat ve inatlarından hiçbir şey kaybetmediklerini gösteriyordu. Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve Ordular Grubu-sevki idaresi kendi durumlarını büyük bir endişeyle gözden geçirdiler; can kayıplarından dolayı piyade tümenlerinin personel noksanı ortalama 2500 kişiydi. Bu bir tümenin savaş gücünü yaklaşık 1/3 oranında kaybetmiş olması demekti. Zırhlı birliklerde piyade savaş gücü yaklaşık % 50'ye, tank alaylarının muharebe gücü % 65 - 75'e düşmüştü. Bu hale göre bir zırhlı tümenin ancak normal gücünün % 35'ine sahip olduğu tahmin edilebilirdi (Rakamlar Kuvvetler Komutanlığı Teşkilât Dairesinin 6 Kasım 1941 tarihli raporundan alınmıştır). Trajik, ama asla şaşılacak bir bilanço değil; çünkü, geçen dört ay zarfında kıtaların gücünü kat kat aşan isteklerde bulunuldu, üstelik de gerekli personel ve malzeme ikmali yapılmaksızın. Ne var ki, Rus mukavemeti gittikçe güçlendiği halde, Alman resmi propagandasının "düşman tamamen yere serildi" ve "savaş kazanılmıştır" şeklindeki palavralar dolu yayınlarından sonra, kıtaların moral ba-

[16] Von Bock'un 1 Kasım 1941 tarihli günlüğü.

[17] Von Bock'un 31 Ekim 1941 tarihli günlüğü.

[18] Daha muhâsamatın patlak vermesinden kısa bir süre sonra, sadece Moskova vilâyetinde "dört gün içinde" 106.000 kişiden oluşan onbir yeni tümen kuruldu (Samsonov, Velikaja Birva poll Moskvoy 1941 - 1942 Moskva, "Moskova Ön-lerindeki Büyük Meydan Muharebesi" s. 72).

kımından da düş kırıklığına uğradıkları yüzlerinden okunabilirdi. Çünkü, düşmanın cesareti kırılmamıştı ve bunu en iyi gören de kıtalardı.

Kendi kuvvet değerlendirmemizi yaparken, bu konuda kesin söz sahibi olan ikmal durumuna değinmeden geçilemezdi : Kısaca söylemek lâzım gelirse, ikmal durumu uzun, ince ve hassas işliklere bağlı, âdetâ kıl üzerinde duruyordu. Her ne kadar Ekim ayında Briansk, Viyazma ve Rşev'e kadar demir yollarının işletmeye açılması başarılmışsa da, raylar henüz her yerde çivilenmemişti. Çok sayıda tahrip edilmiş tesis ve köprülerin onarımı ve yeniden inşası zaman istiyordu. Bu nedenle verim, beklentilerin çok gerilerinde kalıyordu. Ayrıca Rus gerillâlarının faaliyeti gittikçe artan ölçüde kendini hissettirmeye başlamıştı. Bunlar yeterli derecede kontrol edilemeyen geri bölgelerde trenlere baskınlar yapıyorlar ve demir yolu tesislerini tahrip ediyorlardı. Büyük güçlükler ve zahmetlerle en lüzumlu ikmal maddeleri belirli demir yolu noktalarına getirilebiliyordu. Ama iş bununla bitmiyor, bu ikmal maddelerinin daha sonra çoğu kez uzun yollar üzerinde ağır hasar görmüş ulaşım vasıtalarıyla kıtalara ulaştırılması gerekiyordu. Kışın eşiğinde bulunulan şu sırada kıtalar için kış giysileri getirilmemişti, keza motorlu araçlar için glisantin de yoktu.

Aynı şekilde, Merkez Ordular Grubu'nun harekâtını aralıksız desteklemekte olan Mareşal Kesselring komutasındaki 2 nci Hava Kuvveti de büyük personel ve malzeme kaybına uğramıştı. Kuvvetin Kurmay Başkanı anılarında şunları yazıyordu : "Rus son baharındaki hava güçlükleri yağmur, sis, soğuk ve fırtına olarak tüm şiddetiyle kendini gösterdi. Bu koşullar altında uçaklar da, yakın savaş uçakları bile, ancak gördükleri ve yeterli büyüklükteki hedeflere taarruz edebildiler. Toplu hareketler, Briansk - Viyazma kuşatma muharebesinden sonra çok ender olarak gözetlenebildi.

Düşman mukavemet ağları münferit, küçük ve araziye dağılmış koruganlardan oluşuyordu. Bunlar, görüş ve hedef tespiti bakımından çabuk hareket eden uçaklara, özellikle de kötü hava koşullarında, olağanüstü güçlükler arz ediyorlardı.

Güçlendirilmiş olarak ortaya çıkan ve en kötü zemin koşullarında da hareket edebilen T-34 tanklarına karşı muharebe de, ormanlar, ağaçlar

ve köyler üzerinden çok alçak uçuş yapmak zorunda kalan savaş uçaklarından büyük fedakârlık talep ediyordu. Zırhlandırılmış alçak uçuş yapan Rus savaş uçaklarına karşı kara ordusu birliklerinin korunması için avcı uçaklarının kullanılmaları sürekli istekler arasındaydı. Bunun kara birliklerini teskin etmekten öte bir yararı yoktu. Başarı ümidi olmadığı için, silâh etkisi çok azdı. Bu iş için, elverişsiz zemin ve zemin örtüsü koşullarında ancak sınırlı ölçüde etkili olabilmelerine karşın, uçak-savar ve tanksavar toplarının kullanılması daha uygun olurdu. Tüm engellere rağmen sık sık taarruz edilseydi de, bu taarruzlar etkin olamazlardı, nitekim olmadılar da.”

Açıklanan duruma göre, bu koşullar altında gerçek bir başarı ümi-diyle Moskova üzerine taarruza devam edilip edilemeyeceğine karar vermek sevki idare için çok güçtü; Koşullar şu sırada şimdiye kadar görülmemiş derecede elverişsiz olmuştu. Fakat, az da olsa seferin kesin sonucunu bu yıl içinde elde etme ümidi mevcut olduğca, sevki idare tüm riskleri göze alır ve tam bir sorumluluk bilinci içinde bu işe girişmeye cesaret ederdi. Marn Meydan Muharebesi anısı sevki idarenin kafasında canlanıyor, şansın o zamanki gibi son anda elden kaçırılması arzu edilmiyordu ve kıtaların noksanları ve yetersiz ikmale rağmen riziko göze alını-yordu. Ancak, şimdi de son güç denemesine ilişkin bir düşünce ortaya çıkmıştı : Taarruzdan vazgeçilmesi halinde, sayısız gedikleri, düşmanı girmelere davet eden çok geniş bir cephede, tüm kış boyu nasıl tutunabilecekti? Gerilerinde ihtiyat bulunmayan uzun yanlar nasıl korunacaktı? Alman birlikleri arazide çakılıp kalmışken, Rus, kuvvetlerini Moskova’dan istediği şekilde rahatça kaydırabiliyordu. Böyle bir durumda ulaşım merkezi Moskova’nın hemen önlerinde nasıl durulabilecekti? Bu mülâhazalar bir hususu şek ve şüpheyi yer vermeyecek şekilde ortaya koyuyordu : İstenilsin ya da istenilmesin, taarruz sürdürülmeliydi. Yüksek Sevki İdare bu kararı vermek için nefsiyle mücadele ederek doğruyu seçti ve derin kış basmadan önce başlaması beklenen kısa süreli yumuşak don döneminden yararlanmak isteyen cepheye yakın komutanın fikrine katıldı. Ve de bu yumuşak donun Kasım başında oluşacağı sezi-liyordu.

MOSKOVA MEYDAN MUHAREBESİ

Çizelge : 3

Hava Kuvvetleri Karşılaştırması [19]
(18-29 Ağustos 1941 arasındaki keşif sonuçlarına göre)
6 Eylül 1941 Durumu

Ordular Grubu	Almanya	Sovyetler Birliği
Kuzey Ordular Grubu		
Avcı Uçağı	202	115
Savaş Uçağı	604	15
Keşif Uçağı	80	3
Ulaştırma Uçağı	—	(10)
Toplam	886	133
Merkez Ordular Grubu		
Avcı Uçağı	151	373
Savaş Uçağı	281	158
Keşif Uçağı	25	18
Ulaştırma Uçağı	—	(136)
Toplam	457	549
Güney Ordular Grubu		
Avcı Uçağı	213	403
Savaş Uçağı	324	70
Keşif Uçağı	36	20
Ulaştırma Uçağı	—	(263)
Toplam	573	493
Genel Toplam	1916	1175

(Ulaştırma Uçakları hariç)

Aralık - 1941 Durumu

Güney Ordular Grubu		
Avcı Uçağı	100	252
Savaş Uçağı	210	192
		(156 diğerleri)
Merkez Ordular Grubu		
Avcı Uçağı	160	88
Savaş Uçağı	330	67
		(55 diğerleri)
Kuzey Ordular Grubu		
Avcı Uçağı	100	105
Savaş Uçağı	150	80
		(65 diğerleri)

[19] Halder'in 6.9.1941 ve 12.12.1941 tarihli günlükleri.

Taarruz plânı bu kez de iki taraflı kuşatmayı içeren bir meydan muharebesini öngörüyordu. 2 nci Zırhlı Ordu Tula ulaşım merkezini aldıktan sonra doğruca güneydoğuya Kolomna üzerine ilerleyecekti; aynı zamanda gittikçe daha fazla uzamakta olan doğu yanının korunmasına da herhalde önemli miktarda kuvvet ayırması gerekecekti; çünkü zayıf 2 nci Ordu çok gerilerde takılıp kaldığı için bu görevi yapacak durumda değildi. Bu ordu üstelik, Güney Ordular Grubu'nun Bielgorod yakınında duralamış olan kuzey kanadıyla irtibat sağlamak ve böylece derin yanın korunmasını üzerine almak amacıyla Yelets - Yefremov doğrultusunda ilerleyecekti. Kuzeyde 9 ncü Ordu 3 ncü Zırhlı Grup'la Volga - Moskova - Kanal'a kadar doğuya, daha sonra da buradan sol kuşatma kolu olarak Moskova üzerine yönelecekti. Burada da yan korumasına büyük kuvvetler ayrılması gerekecekti. Cephede 4 ncü Ordu 4 ncü Zırhlı Grup'la kuzey kanada taarruz edecekti; onun gerisinde Ordular Grubu ihtiyatını oluşturan iki tümen bulunuyordu.

Kasım ayının ilk günlerinde beklenen don, çamur deryasını kaskatı yapmıştı. Von Bock, korkulan kar yağışlarından önce geçecek her zamandan yararlanmak için, mümkün olan en erken zamanda harekete geçmekte ısrar ediyordu. Fakat, ikmal durumu taarruzun ertelenmesini zorunlu kıldı. Sonunda kuzey kanat ve 4 ncü Zırhlı Grup için 15 Kasım, güney kanat için 17 Kasım taarruz başlama günleri olarak emredildi. 4 ncü Ordu için bir taarruz termini saptamak olanaksızdı; ama, Rusların kanatlarına yapılacak şiddetli baskı, onları, takviye kuvvetlerini sağa ve sola kaydırmaya zorladığında, haliyle devam etmekte olan taarruzlarını durduracakları umulurdu. O zaman 4 ncü Ordu da doğuya doğru ilerleyerek arazi kazanabilirdi.

Merkez Ordular Grubu öngörüldüğü gibi son taarruzuna başladı. Açık don havası bazı başlangıç başarıları getirdiyse de, herşey beklenildiğinden daha yavaş seyretti. Bazen sühunet -20°'ye kadar düştü; insanlar, hayvanlar ve hatta motorlu araçlar büyük güçlüklerle maruz kaldılar. Kasım sonuna kadar durum aşağıdaki şekilde gelişmişti :

Güney kanatta 2 nci Zırhlı Ordu 25 Kasım'da düşmanı Stalinogorsk' da kuşatmış ve Gonovo - Michailov'a kadar ilerlemişti. Bu esnada kuzeye doğru ilerlemekte olan taarruz uçları (17 nci Zırhlı Tım.) Kaschira (Kaşira)'ın güneyinde yeni ortaya çıkan düşman tarafından durdurulmuşlardı. Yanlara karşı da gittikçe şiddeti artarak devam eden Rus saldırıları, zayıf Alman birliklerini kritik durumlara sokan taze Sibiryâ kıtaları yanastığında, daha da güçlendiler. Tula hâlâ ele geçirilememişti; Guderian'ın görüşü "bu ulaşım merkezine ve hava alanına sahip olmadan kuzeye ve güneye doğru müteakip hedefler doğrultusunda harekâtın devamı düşünülemez" merkezindeydi (Krokî : 4).

2 nci Zırhlı Ordu, 4 ncü Ordu'nun gecikmeksizin Oka üzerinden doğuya taarruz etmesini ve böylece Guderian'ın taarruzuna yol açmasını istiyordu. Bu isteğin yerine getirilmesi mümkün değildi; çünkü 4 ncü Ordu şu sırada en şiddetli savunma muharebeleri içindeydi. Bu nedenle Ordular Grubu 28 Kasım'da 2 nci Zırhlı Ordu'ya kuzey yönündeki taarruzu durdurmasını ve herşeyden önce Tula'yı ele geçirmesini emretti. Demir yolu tahripleriyle Rusların Riazan - Kolomna yolundaki malûm kıta indirmelerini önleme veya geciktirme girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. 2 nci Ordu ayın sonuna doğru Kursk'un doğu kesimine ulaştı; burada da düşman baskısı hissedilir derecede arttı.

Kuzey kanatta, güneye kıyasla biraz daha süratli ilerlenerek Stau-
becken ile Kalinin arasında Volga nehrine ulaşıldı; sevki idare nedenle-
riyle 3 ncü Zırhlı Grup doğrudan Ordular Grubu'nun emrine verildi. Bu
Zırhlı grup şiddetli savaşlar vererek Klin üzerinden 28 Kasım'da Volga -
Moskova - Kanal'a yaklaştı, ama burada üstün düşman karşısında elde
etmiş olduğu dar köprübaşını derhal terketmek zorunda kaldı. Ruslar,
Grubun Kanal batı kıyısındaki sol yanına karşı gittikçe daha şiddetli
baskı yaptıkları için, güneye Moskova üzerine yön değiştirmek şimdilik
mümkün değildi. Bu zırhlı grubun yanında taarruz eden 4 ncü Zırhlı
Grup da, keza çok şiddetli muharebeler vererek İstra'ya doğru ilerleye-
bildi ve bir baskından yararlanarak, bir tümenle kuzeydoğudan Mosko-
va'nın kuzey kenarına 30 km. kalıncaya kadar yanaştı. Daha sonra şid-
detli Rus karşı taarruzları karşısında duraladı.

4 ncü Ordu'nun sol kanadı Otobahn'ın her iki tarafında biraz arazi
kazandı. 29 Kasım'da cephe karşısındaki düşmanın bazı birliklerini çek-
tiği ve bunları kuzey kanada kaydırdığı izlenimi uyandı. Bunun üzerine
Ordular Grubu, 4 ncü Ordu'nun 1 Aralık'ta taarruza geçme niyetini
onaylamıştı ama artık iş işten geçmişti! Ruslar, çamur döneminden do-
layı zoraki oluşan fasıladan yararlanmış ve ülkenin derinliklerinden taze
birlikler yanastırmak suretiyle (Japonya ile imzalanan Saldırmazlık
Paktı Ruslara Asya ve Sibirya bölgelerinin boş bırakılmasına izin ver-
mişti) direnme gücünü artırmışlardı. Otuzdört yeni tümenin sadece yir-
mibiri Merkez Ordular Grubu Cephesi karşısında sahneye çıktı. Ruslar,
iyi eğitilmiş ve kış savaşı için donatılmış olan bu müşekkel birliklerin
yanında alelacele kurulmuş birlikler de savaş alanı sürdüler; sonuncu-
lar kısmen geçmiş savaşlarda yıpranmış kıtaların bakiyelerinden kısmen
de Moskova'daki fabrikalarda çalışan işçilerden teşkil edilmişti. Yeniden
başlayan Alman taarruzunun ilk birkaç gününden sonra Rus direnme
azminin gittikçe arttığı görüldü. Ruslar artık teslim olmuyorlardı. Bu
nedenle katledilmeleri gerekiyordu. Alman birlikleri korumasız terke-
dilmiş oldukları buz gibi soğuk altında inim inim inliyorlardı. Donmalar,

düşmandan daha fazla kayıplara neden oluyordu. Motorlar ve makineli tüfekler işlemiyor, lokomotif kazanları donarak patlıyordu. İkmal, yetersiz ölçüde ulaşıyor, akaryakıt sürekli kıtlasıyordu. Daha 27 Kasım'da Kara Kuvvetleri Kurmay Başkan Yardımcısı (İkinci Başkan) şu itirafıta bulunmak zorunda kaldı : "Biz halen personel ve malzeme gücümüzün sonuna gelmiş bulunuyoruz." [20] Operatif muharebe, cephe taarruzu şeklindeki taktik bireysel muharebelerle gittikçe artan biçimde kaybedildi. Tüm ihtiyatlar kullanılmış olup, Ordular Grubu'nun yardım yapacak herhangi bir imkânı da yoktu. İşte bu durumda Ordular Grubu Komutanlığı 1 Aralık günü K.K. Komutanlığı'na durumu aşağıdaki gibi etkin şekilde açıklayan bir telsiz mesajı göndermeye karar verdi. [21]

"Ordular Grubu'nca Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na tehdit edici boyutlara varan kuvvet durumuna dikkatleri çekici mahiyette pek çok soru ve rapor arz edilmiş ve bunlarda kıtaların yok olması pahasına da olsa, taarruzun devam etmesi lâzım geldiği açık ve kesin olarak belirtilmişti. Halen tüm taktik imkânlardan yararlanarak sürdürülmekte olan taarruz, geniş çaplı olmakla beraber sadece cepheden yapılabiliyor. Daha büyük kuşatma hareketleri için, raporlarda belirtilmiş olduğu gibi, kuvvet ve büyük ölçüde birlik kaydırma imkânı da yok. Taarruz, yakında cereyan edecek kanlı mücadelede sınırlı arazi kazanacak, düşmanın bazı kısımlarını parçalayacak ama operatif çapta bir etki zor elde edecektir. Ordular Grubu karşısındaki düşmanın "imha edilmiş" olduğu görüşü, son ondört günkü muharebelere göre bir hayaldir. Hemen hemen tüm Doğu Rusya'nın kara ve demir yollarının birleştiği yer olan Moskova'nın kapıları önünde durulması, sayıca çok üstün bir düşman karşısında zor ve şiddetli savunma muharebeleri vermekten farksızdır. Ordular Grubunun kuvvetleri sınırlı bir zaman için de olsa artık böyle bir düşmanın üstesinden gelemezler ve şayet, halen gayri muhtemel görünen "öncelikle daha fazla arazi kazanma" işi mümkün olduğu takdirde, o zaman da kuvvetler Moskova'yı kuşatmaya ve burasını güneydoğuya, doğuya ve kuzeydoğuya karşı emniyete almaya yetmeyecektir. Bu durumda taarruz anlamsız ve zamansız görünüyor, özellikle de kıtaların gücünün tamamen tükenmiş olacağı zaman çok yaklaşıyor. Öyleyse karar verilmesi gereken şu sırada ne yapmalı. Ordular Grubu halen yaklaşık 1000 kilometrelik bir alana yayılmış bulunuyor. Cephe gerisinde ihtiyat olarak sadece bir zayıf tümen var. Yüksek rütbeli komutanlarını kaybetmiş ve muharebe gücü düşmüş olan Ordular Grubu bu tertiplen-

[20] Halder'in 27 Kasım 1941 tarihli günlüğü

[21] Von Bock'un 1 Aralık 1941 tarihli harp ceridesi.

me içinde plânlı şekilde sevki idare edilecek bir taarruza artık dayanamaz. Demir yolları işlemediğine göre, bu geniş cepheyi bir savunma muharebesi için hazırlamak veya böyle bir savaşta ikmal etmek imkânı da yoktur.

Sevki idarenin amaç ve niyetleri hence bilinmemektedir. Şayet Ordular Grubu kışı savunmaya hazır durumda geçirecekse, içinde bulunan düzende bu ancak güçlü ihtiyatların sağlanması halinde mümkün olur. O zaman girmeler defedilebilir, yorgun ve bitkin tümenler zaman zaman dinlenmek ve yenilenmek üzere cepheden çekilebilir. Bir diğer kaçınılmaz koşul da, tren seyrüseferinde düzen ve güvenin sağlanması, dolayısıyla da düzenli ikmal ve stok imkânına kavuşulmasıdır. Bu iki istek mutlak yerine getirilmelidir. Şayet buna imkân görülemiyorsa, o zaman hiç vakit kaybetmeden Doğu Ordusu için kısa, savunmaya elverişli bir geri mevzi saptanmalı ve bu işe uygun tüm kuvvetlerle konaklama, ikmal ve savunma konuları önceden tam bir düzene konulmalı, öyle ki bir emir üzerine en kısa zamanda sözü edilen mevzi işgal edilebilsin.”

Hemen aynı akşam Halder mesajın alındığını bildirdi. Ayrıca, Bock'un 1 Aralık 1941 günü harp ceridesinde beyan ettiği gibi, bu gösterilen yolun kendisi tarafından kıtaların kuvvet durumu hakkında bir müddetten beri hemen hemen hergün yayınlanmış olan raporlara uygun olduğunu ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın bunu teşekkürle karşıladığını ve Bock'un bu günlük yazısının açık bir yargı olduğunu ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın en kısa zamanda görüşünü bir kez daha yazılı [22] olarak Başkomutanlığa sunacağını beyan etti.

Halder'in 1 Aralık 1941 tarihli günlüğünde Bock ile yaptığı bir görüşmeden sonra kaleme aldığı şu notlar yer almaktadır : “Sayıca çok zayıflamış durumda bulunan kıtaların, cepheden taarruz edilmesi zorunlu olan hazırlanmış düşman mevzilerinde gedikler açması muazzam bir başarıdır. Bu zayıf birliklerle artık büyük çaplı harekât yapılamaz. Onlar küçük taktik gruplar halinde hazırlanmalıdır. Taarruzlar sadece cepheden yapılabilir. Kuvvet israfının bizi de endişelendirdiğini vurgulamak isterim. Fakat, düşmanı son kuvvet seferberliğiyle yere sermeye çalışılmalıdır. Şayet bunun mümkün olmadığı kesin şekilde açıksa, o zaman yeni kararlar verilmelidir.”

[22] Adeta kapı karşı komşu gibi yanyana oturan Kara Kuvvetleri Komutanlığı ile Başkomutanlığın her konuda yazılı olarak ilişkide bulunmaları, aralarındaki derin uçurumun varlığını doğruluyor.

Ne var ki, müteakip günlerde öyle yeni kararlara ilişkin direktif yerine ufak tefek şeyleri eleştiren ve geniş cephe deneyimine sahip Mareşal von Bock'un hiç de muhtaç olmadığı öğütler vermeye çalışan Hitler'in soruları geldi. Bock, bu davranış üzerine Hitler'in gerçekten durumdan tam açıklığıyla haberdar olup olmadığı hususunda kuşku ve endişeye kapıldı. Bu nedenle de, alışlagelmişin dışında bir yol izleyerek, doğrudan Hitler'in askerî danışmanı olan General Jodl (Başkomutanlık Harekat Başkanı)'a telefon ederek, kıtaların durumu hakkında çok ciddi bir tablo çizdi. Ama, sessiz ve gizlice verilmesi umulan taarruzu durdurma emri bir türlü gelmedi! Buna karşılık von Bock, ümitsiz ve şanssız zayıflatıcı taarruzları sürdürme yerine, bunları durdurma serbestisini elde etti. Ordular Grubu'nun sorumluluğu altında takdir edilecek bu zaman yeterince çabuk geldi!

İlkin 4 ncü Ordu'nun Nara üzerinden sürdürdüğü taarruz ve keza bu taarruzdan yararlanan 4 ncü Zırhlı Grup bir parça ilerlemeyi başardılarsa da, kısa bir süre sonra bu cesur kıtalar güçlerinin sonuna geldiler. 3 ncü Zırhlı Grup da artık ilerleyemez oldu. Bu grup mayınlanmış çamurlu arazide hareket kabiliyetini yitirdi ve güneye yönelmesi gerekirken yerinden kıpırdayamaz hale geldi. Üstelik Moskova - Kanal hatından grubun doğu yanına yöneltilen Rus taarruzları gittikçe şiddetlen-di. 4 ncü Ordu'nun 3 Aralık'ta Narofomisk bölgesinde çıkış mevzilerine geri alınması zorunda kalındı. 5 Aralık 1941'de Ordular Grubu Komutanlığı 3 ve 4 ncü Zırhlı Gruplara taarruzu durdurmalarını ve müteakip günlerde Istra (Klin'in doğusu) üzerinden en kısa bir hatta geri çekilmelerini emretti. 2 nci Zırhlı Ordu bölgesinde de durum aynıydı : Tula hemen hemen kuşatılmış, Aleksin ele geçirilmişse de, ordu kuzey ve doğuya müteveccih, ince ve pek çok yara almış olan cephesinde şiddeti gittikçe artan baskıya maruz kaldı. Bu hal kolayca tehlikeli bir krize dönüşebilirdi. Bu nedenle Ordular Grubu 5 Aralık'ta Guderian'ın taarruzu durdurma ve ileri sığramış olan dirseği en yakın arazi kesimi gerisine çekme kararını onayladı.

Sühunet -30°'ye düşmüştü. 2 nci Zırhlı Ordu geri çekilmeye başladı. Ancak, motorlar çalışmadığı için, bu çekilme sırasında bir hayli malzeme kaybedildi. Güney kanatta 2 nci Ordu Tim'e ulaşmış ve Yelets ve Yefremov'a kadar ilerlemişti. Burada insicamlı bir cephe mevcut değildi, üstelik de 2 nci Ordu çok zayıftı. Kara ve demir yolu bağlantılarının önemi gözönüne alınarak münferit savaş grupları yol kavşaklarına sürülmüştü. Arada boş bir alan hasil olmuş ve düşman çok çabuk antenlerini bu bölgeye uzatmıştı. Ama onun şimdiye kadar, Ordular Grupları ara hattındaki operatif önemi haiz bölgeden yararlanacak yeterli kuvvete sahip olmaması doğrusu büyük bir şanstı!

Venev ile Dimitrov arasındaki cephede Moskova'ya doğru uzanan yaklaşık 300 kilometre genişliğindeki taarruz seridinde kuvvetlerin 2/3'ü bağlanmış olup, buna karşılık tehlikeli ve kuzeyde çok geriye bükülmüş olan yanlarda geriye kalan 1/3 kuvvet kullanılmaktaydı.

Cephe gerisi bombostu! Yaklaşık 1000 kilometre genişliğindeki cephede hiç ihtiyat yoktu! Sadece 255 nci Tümen 4 ncü Ordu'nun kuzey kanadı gerisinde bulunuyordu ve de artmakta olan gerilla faaliyetine karşı ikmal hatlarını korumak üzere geniş geri bölgeye dört emniyet tümeni serpiştirilmişti.

Müteakip günlerde Ordular Grubu'nun ana sorunu, mümkün olduğu kadar dar bir cephede savunmayı temin etmektir. Düşman bunun için gerekli olan zamanı bırakır mıydı? Daha 4 Aralık'ta Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yabancı Ordular Doğu Şubesi sunduğu bir durum muhakemesinde Rusların savaş gücünün "şu sırada, önemli miktarda takviye almadan, büyük çaplı bir taarruzu gerçekleştirecek düzeyde olmadığı" sonucuna varmıştı. Bir kez daha feci surette yanılmış olunacaktı; Ruslar zamanı iyi seğmiş olup, karşı taarruza geçtiler. Asıl Rus baskısı öncelikle Venev yakınında 2 nci Zırhlı Ordu'ya, Moskova - Kanal kıyısında 3 ncü Zırhlı Gruba ve Kalinin bölgesinde 9 ncü Ordu'nun sağ kanadına yöneldi.

C. RUS KIŞ TAARRUZU

Bu sırada durum diğer cephelerde nasıl bir görünüm arz ediyordu? Kısaca bu konuya da değinelim.

Akdeniz durumunun düzeltilmesi sırasında Malta Adası'nın bertaraf edilmemiş olması Kuzey Afrika Cephesi'nde acı sonuçlara neden olmuştu : Denizaltı ve hava üssü olarak kullanılan Malta, son baharda gittikçe artan ölçüde Alman - İtalyan ikmaline karşı öylesine etkin olmaya başladı ki, ikmal maddelerinin hemen hemen yarısı batırıldı. Mihver Devletlerin Akdeniz'deki gemi durumu kötüleşmeye başladı. İngiltere 1941 yılı son baharında havada ve denizde batı Akdeniz'e hâkimdi. Bu nedenle Alman sevki idaresi zorunlu olarak, kesin sonuç için mücadele edilen Doğu Cephesi'nden 2 nci Hava Kuvveti'nin bazı birliklerini çekerek İtalya'ya intikal ettirmeye karar vermişti. Bir taraftan Malta Adası hava saldırılarıyla sarsılırken, diğer yandan Alman ve İtalyan denizaltıları İngiliz donanmasına ağır zayıat verdiriyorlardı. Afrika kıtasında Rommel Tobruk'da muharebeyi keserek (7 Aralık) batıya çekilmeye başladı. Bir o yana bir bu yana sallanan savaşlar her iki tarafta da ağır zayıata neden olmuş, fakat İngilizlerin Kuzey Afrika'yı silip süpürme plânı henüz gerçekleşmemişti. Dolayısıyla İngilizlerin kesin silâh başarılarıyla Fransız Ordusu'nun Ku-

zey Afrika'da bulunmakta olan kuvvetlerini kendi tarafına katılmaya sevk etme hülyası da havada kalmıştı. Genel bir bakışla, Akdeniz bölge-sindeki durumun halen muallakta olduğu söylenebilirdi.

Japonya'nın ABD ve İngiltere'ye savaş ilân etmesi (8 Aralık 1941), ufukta beliren parlak bir ümit ışıdıydı. İngiltere bu durumda Uzakdoğu'da-ki çıkarlarını ve üstünlüğünü ağır şekilde tehdit edilmiş görüyordu. Ja-ponların Pearl Harbor'a yaptıkları vahşî baskın iki tarafı keskin bir kı-lıçtı. Çünkü bu baskınla Amerikan kamu oyu yalnız Japon saldırganın değil, aynı zamanda Mihver Devletleri'nin de aleyhine dönmüştü. Bu ola-ya kadar Başkan Roosevelt, ağır basıcı bir dış etken olmaksızın, kongre-den Mihver Devletleri'ne karşı bir savaş ilâmı için onay alıp alamayaca-ğından hiçbir surette emin olmamıştı. Artık bu endişesi ortadan kalk-mıştı. Zira Almanya ve İtalya tarafından birkaç gün sonra Amerika'ya savaş ilân edildi, hem de Amerikan hükûmetinin başlangıçtaki tarafsız-lık ihlallerinden sonra şimdi de artan bir ölçüde açık savaş eylemlerine geçtiği gerekçesiyle...

Bu duruma göre İngiltere'nin doğuda angaje edileceği ve kuvvetlerini sadece Kuzey Afrika'da toplayamayacağı umut edilebilirdi. Amerika'nın bundan böyle savaş endüstrisinin büyük kısmını kendi ihtiyaçlarına tah-sis etmek zorunda olması ve Rusya ve İngiltere'ye şimdiye kadar yap-makta olduğu silâh sevkiyatını, savaş üretimindeki ekonomide radikal değişiklik sona erinceye kadar, sınırlamaya mecbur kalması pekçok daha önemliydi! Ve nihayet Hitler, Rusya'ya karşı kesin sonucu zamanında elde etmek, bu suretle Avrupa kıtasında geri emniyeti ve hareket serbes-tisini sağlamak için gerekli olan zamanı kazanabileceğini umuyordu.

Alman Doğu Cephesi'nde bu esnada Güney Ordular Grubu'nun he-defi Don nehriydi. Hitler burayı ele geçirmek suretiyle Denez havzasının zengin endüstri bölgesini ve ürünü bol Kırım'ı emniyet altına almak istiyordu. Kasım ortalarına kadar 11 nci Ordu Kırım'a ulaşmış ve Sivas-topol'u kuşatmıştı; dolayısıyla da buraya bağlanmıştı. 6 nci Ordu Har-kov'u ele geçirmiş, bundan kısa bir süre sonra da Denez'e ulaşmıştı. 1 nci Zırhlı Ordu (1 nci Zırhlı Grup iken adı 1 nci Zırhlı Ordu olarak değış-tirilmişti) ile onun kuzeyindeki 17 nci Ordu'dan oluşan hücum kaması daha 20 Ekim'de Stalino'yu ele geçirmiş, fakat daha sonra Rus mukave-meti şiddetlenmiştir. Üstelik 1 nci Zırhlı Ordu, ancak yavaş ve âdeta sü-rünerek ilerlemeye izin veren bir çamur dönemine girdi. Ruslar Kafkas bölgesinden yeni kuvvetler yanastırarak taarruza geçtiler. Alman birlik-leri 29 Kasım'da daha önce zaptedilmiş olan Rostov'u büyük zayıat ve-rerek terk etmek ve Mius nehri gerisine çekilmek zorunda kaldılar. Böy-lesine uzak hedeflere ulaşacak yeterli kuvvet olmayışı burada da başa-

rıszılığa neden oldu. Fakat, herşeye rağmen Donez havzasının büyük kısmı korundu ve Rus taarruzu durduruldu. Rostov yenilgisini görebilmiş ve Hitler'in dur emrini dinlememiş olan bu güne kadarki Komutan Mareşal von Rundstedt'in yerine Mareşal von Reichenau getirilmişti (3 Aralık 1941).

Kuzey Ordular Grubu Valday tepelerinde takılıp kalmıştı; bu grup Kasım ayı ortasında Tihvin'i ele geçirmişse de, Aralık başında bir Rus karşı taarruzuna uğradı ve Volhov gerisine çekilmek zorunda kaldı. Kuzeyde 18 nci Ordu şiddetli karşı taarruza rağmen Schlüsselburg'u muhafaza etti. Leningrad ile Rus Orienburg köprübaşı (50 km genişlik, 25 km derinlik) etrafında şiddetli muharebeler cereyan etti; ne köprübaşı ne de Leningrad alınabilindi. Ladoga gölü kıyısında öngörülen Alman ve Fin cephelerinin birleşmesi de başırlanamamıştı. Bu, Finlandiya için feci bir hayal kırıklığı demekti. Finliler, Sovyetler Birliği'ne karşı süratli bir Alman zaferi beklentisiyle tüm eli silâh tutanları silâh altına çağırmışlardı; ama şimdi ekonomik tepkileri dengelemek için olacak, silâh altındakilerin önemli kısmını terhis etmek ve birlikleri birleştirmek zorunda kaldılar. Buna rağmen Leningrad'ın kuzey batısındaki kuşatma cephesini ve Svir kesimini cesurca savundular ve tuttular.

Merkez Ordular Grubu bölgesindeki tümenlerin ortalamaları salt sayı bakımından normal kadrolarının yaklaşık yarısını düşmüştü; en ağır basıcı zayıat subay ve astsubaylarda meydana gelmişti. Çoğunlukla taburları üstteğmenler, bölükleri başçavuşlar yönetiyordu. Eksi 30-40 dereceye düşen sıhnet, donmalar sonucu en yüksek zayıata neden oldu. Çünkü kıtalar çoğu kez geceyi giysisiz açıkta geçirmek zorundaydı. Göbbels'in, Alman anavatanının her yanından kıtalar için kış giysileri toplama hareketi, gittikçe artan bir haset ve kıskançlıkla seyredilen Silâhlı Kuvvetleri bu ihmalden dolayı muhafaza etmek için parti yönetiminin eline geçen mükemmel fırsattı. [23] Alışılmamış soğuk altında atlar da ağır zayıata uğradı, çünkü yulaf hemen hemen hiç gelmiyordu, ülkede az bulunulabilen kuru ot veya saman türü yem ise hayvanlara güç verecek nitelik ve miktarda değildi. Bu nedenle at varlığı gittikçe artan ölçüde azalıyordu. Motorlar çalışmıyor, akaryakıt ve dondan korunma vasıtalarındaki noksanlık tankları, motorlu araçları ve telsiz merkezlerini işlemez hale getirmişti. Ordular Grubu'nun günlük ihtiyacı 26 ikmal katarı tutuyordu; fakat içinde bulunulan bu gergin zamanda ancak 8-10 katar geliyordu. Çünkü, esasen çok sınırlı olan demir yolları kapasitesi, şiddetli soğuklardan hasar gören lokomotiflerin işleyemez duruma düşmeleri, de-

[23] Mamaafih Brauchitsch daha yaz aylarında Hitler'e bu konuda bir vortrag vermişti (Blumentritt, The Fatal Decisions, New York, s. 74).

mir yolu tahripleri ve gerillâ baskınları yüzünden daha da düşmüştü. Boşaltma istasyonları ile birlikler arasındaki büyük mesafeler ağır zayıyata uğramış ikmal kollarıyla, çoğunlukla da emir gereği derlenen kızak kollarıyla aşılmaya çalışılıyordu. Hava yoluyla ikmal, sadece sıcak taşın üzerine düşen bir su damlasıydı. İkmal işi ağır bir krize girmişti. Özet olarak; kıtalar güçlerinin sonuna gelmişlerdi, süregelmekte olan muharebeler ve geri hareketlerde sık sık yerel, paniğe dönüşen başarısızlıklar vaki oluyordu; anî aksilik ve başarısızlık derin bir hayal kırıklığı yaratıyor ve de herhangi bir karara kalkışamayan askerî sevki idareye hissedilir derecede bir güven bunalımı doğmasına neden oluyordu. Bu muazzam yük ve noksanlıklara rağmen, birlikler genel olarak bakıldığında, yine de faaliyetlerini sürdürdüler. Ordular Grubu ve Ordu Komutanlıkları bu ağır durumu tam olarak, ancak durumun düşman lehine değişmiş olduğu ve düşmanın karşı darbelere başladığı anda idrak ettiler.

Rus sevki idaresi herhalde, kışın doğal gücünün müttefik olarak kendi tarafına geçeceği zamanın geldiğini görmüştü. Alman uzak hava keşfince farkedilmeden Moskova bölgesine taze birlikler [24] yanaştırmıştı. [25] Alman anlayışına göre pekçok birlik tam savaş yeteneğine sahip değildi, ama insanca ezici sayı üstünlüğü kalite noksanlığını telâfi ediyordu. İnsan ve hayvanlar dondurucu kışa alışmışlar, inanılmaz bir kanaatkârlık içindeydiler. Giysiler ve motorlu araçlar hava koşullarına uydurulmuştu. Ve de en önemlisi, kutsal Moskova'larını düşman karşısında korumuş olma şuuru Ruslara büyük bir canlılık ve cesaret veriyordu. Böylece Ruslar, bekledikleri anın, yani hücumla geçme ve dolayısıyla da inisiyatifi ele geçirme anının gelmiş olduğunu gördüler. 5 Aralık 1941'de Orgeneral Konjev komutasındaki "Kalinin Cephesi" ve 6 Aralık'ta Orgeneral Shukow komutasındaki "Batı Cephesi" ile taarruza geçtiler (Kroki : 5A/B).

Daha ilk Alman geri hareketlerinde bu savaşların çıkmaza girdiği görüldü. Büyük zahmetler çekilerek kürekle temizlenen yolların dışında harekete müsaade etmeyen ağır kar koşullarında birlikler on kilometreden fazla geriye gidemiyor, değerli malzemeyi olduğu yerde bırakmak ve düşmana teslim etmek istemiyorlardı. Arazide kolaylıkla hareket eden Ruslar özellikle artçılara saldırıyor, delip geçmek için kayaklı kıtalar

[24] Bock'un 18 Kasım tarihli harp ceridesi : "Sibirya'dan getirilen 34 yeni tümen-den 21'i Merkez Ordular Grubu'nun cephesi karşısında yer almıştı!"

[25] Sovyetler daha Kasım ayında Sibirya ve Orta Asya'dan stratejik ihtiyatlar yanaştırarak, bunlardan üç yeni ordu (1 nci Hücum Ordusu, 10 ve 20 nci Ordular (Samsonow, s. 132). Kesselring'de eserinin 130 ncu sayfasında uzak keşif hakkında "Alman Hava Kuvvetleri'ndeki yetersiz kaynak durumu, bu konunun detaylı bir araştırmasına izin vermiyor" diyor.

kullanıyor ve yürüyüş kollarına baskınlar yapıyorlardı. Bu nedenle, devam eden şiddetli muharebelerde Alman birlikleri karıştılar ve düşmanla mesafeyi açamadılar. Alman kıta sevki idaresi bu güçlüklerin üstesinden gelmek için çareler ararken, Hitler 8 Aralık'ta savaş koşullarındaki bu büyük değişiklikten habersizdi. O, 39 No.lu direktifte, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın tespit edeceği kuvvet tasarrufu sağlayıcı cephelerde savunmaya geçilmesini ve tazelemek üzere zırhlı ve motorlu tümenlerin cepheden çekilmesini emretti. Direktife göre, savunma cephesinin imtidadı yerleşmeyi kolaylaştırmalı ve mümkün olduğu kadar basit ve kolay ikmal koşulları sağlamalıydı. Direktif metni, Hitler'in mükemmel ısıtılan koruganındaki yeşil masada cephedeki durumu ne denli yanlış değerlendirdiğini ve hafife aldığını açıkça gösteriyordu. Çünkü burada durum tamamen başkaydı! En şiddetli baskı, Rusların Klin - Kalinin demir yolu hattına kadar yarmış oldukları 3 ncü Zırhlı Grup üzerinde toplanmış ve devam ediyordu. Bunun üzerine Ordular Grubu küçük bir savaş grubunu (255 ncü Tümen'in bir alayı ile bir istihkâm taburu) Klin doğrultusunda harekete geçirdiyse de, sözü edilen grup kapanmış yollar üzerinde çok yavaş ilerleyebildi; 4 ncü Zırhlı Grup yardım etmek zorunda kaldı. Şimdiye kadar Kalinin'in güneydoğusundaki girmeyi sürgüleyebilmiş olan 9 ncü Ordu'dan bir tümen sol kanattan hareketle Kalinin üzerine yönelmişti. Burası tam anlamıyla bir yangın yerine dönmüş, cayıp cayıp yanıyordu! 8 Aralık'ta Ordular Grubu, bu yangın yerinde bir elden sevki idareyi sağlamak amacıyla, 3 ncü Zırhlı Grubu 4 ncü Zırhlı Grup'un emrine verdi.

2 ncü Zırhlı Ordu bölgesinde çok şiddetli muharebelere rağmen geri hareketler plâna uygun şekilde cereyan etmişti. Kuşkusuz malzeme kayıpları göze alınmıştı. Bu bölgedeki ana sorun, 24 ncü Zırhlı Kolordu ile 43 ncü Kolordu arasında oluşan yaklaşık yirmi kilometre genişliğindeki boşluk ile 2 ncü Ordu'nun Yelets yakınında üstün düşman tarafından delip geçilen yalıncat ve gedikler dolu cephesiydi.

Ordular Grubu, büyük çapta yardım yapmaya muktedir değildi; eleri boştu. Sevki idareye müdahale edemiyor, en fazla yama yapılabiliyordu. Nihayet 8 Aralık'ta Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na hiçbir yerde güçlü Rus taarruzlarıyla başa çıkamadığını bildirdi ve süratle ihtiyatlar sevk edilmesini istedi. Fakat, Kara Kuvvetleri Komutanlığı nereden ihtiyat alacaktı? İhtiyatı yoktu ki! Kara Kuvvetleri Komutanlığı gerçekten zor günler geçiriyordu. Ama bu, sadece cephedeki ezici sorunlardan ötürü değildi. Hitler'in inatçıl istek ve iradesi ile karargâhın esnek düşüncesi arasındaki derin uçurum gittikçe hissedilir derecede büyümüş, güvensizliği son haddini bulmuş, kendisiyle insanî temas kapıları tamamen kapanmıştı. Salder 7 Aralık tarihli günlüğünde "Kara Kuvvetleri Komutanı ar-

tık bir postacıdır” diye şikâyetle bulunuyor ve “Fakat işin en kötüsü, Yüksek Sevki İdare’nin kıtalarımızın durumunu anlamaması ve ancak büyük kararların yardım edebilecekleri yerde ufak tefek yamalarla yetinmesidir” diye ilâve ediyordu. Hitler, Brauchitsch’i atlayarak doğrudan Ordular Gruplarının ve orduların komutanlarıyla temasta bulunuyordu. Kara Kuvvetleri Komutanlığı tekrar devreden çıkarılmıştı. Uzun sinir yıpratıcı çalkalanmalardan sonra Ordular Grubu hareket serbestisi elde etti. Derhal Kursk - Orel - Medin - Rsev hattında “Kış Mevzii” olarak bir geri mevziin inşa edilmesini emretti. 10 Aralık’ta batıdan birkaç tümenin sevk edileceğine ilişkin haber Bock’un kararında hiçbir değişiklik yapmadı; çünkü bu tümenlerin gelmesi haftalar alacaktı.

18 Aralık’a kadarki zaman içinde cephede sürekli yeni odaklar alevlendi. 3 ncü Zırhlı Grup’un asıl kuvvetleri tecrit edilme tehlikesine maruz kaldılar, 4 ncü Zırhlı Grup kendini her iki kanadından kuşatılmış buldu. 9 ncü Ordu bölgesinde çok üstün düşman Kalinin’in doğusundaki girmelerini genişletmiş, Volga - Stau gölü kıyısındaki güney kanadın geri alınması ve Kalinin’in boşaltmaya başlanması zorunlu olmuştı (14 Aralık). 4 ncü Ordu tek başına kendi eski mevziini tuttu ve yerel girmeleri son ihtiyatlarıyla sürgüleyebildi. Serpuchov’un batısında büyük bir Rus taarruzu bekleniyordu. Düşman Tula’nın batısındaki mevcut gediği genişletmiş, güneybatı yönünde baskı yapıyordu; şiddetli savaşlardan çıkmış olan 137 ncü Tümen’in kullanılması suretiyle sızmalar önlenecekti. 2 ncü Zırhlı Ordu 13 Aralık’ta geriye doğru düşmandan sıyrılmıştı. Bu ordunun ana sorunu güneydeki derin yanın durumuydu. Burada Rus girmesi, gerilerinde düşman süvarilerinin kuzeye doğru ilerlemekte oldukları iki Alman tümenini tecrit edecek şekilde genişlemişti. Bu nedenle Ordular Grubu burada da 2 ncü Ordu’yu 2 ncü Zırhlı Ordu’nun emrine vererek “Guderian Ordu Grubnu”nu teşkil etmeye ve bu suretle de merkezî bir sevki idareye karar verdi. Böylece, düşmanın şu anda etkin bir başarıya en yakın olduğu tehlike noktaları açıkça belirlendi. Kara Kuvvetleri Komutanı bunları, 13 Aralık’ta Smolensk’teki Ordular Grubu’na geldiğinde açıkça fark etti. Kış mevziine tedricen çekilmenin kaçınılmaz olduğundan emindi. Ama kendini geri çekilme emrini tek başına verme yetkisine sahip hissetmiyordu. Fakat 14 Aralık’ta Hitler’in kararı yetiştii.

Hitler, Kalinin bölgesinde 3 ve 4 ncü Zırhlı Gruplar ile 9 ncü Ordu’nun yerel çekilmesine ve Guderian Ordu Grubu’nun düşmandan uzaklaşmasına rıza gösteriyorduydu da, prensip olarak geri mevzi inşa edilmedikçe herhangi bir şekilde arazi terkinin yasaklıydı. Bu, Ordular Grubu’nun kuvvetlerinin büyük kısmıyla hareketsiz kalması demekti. Brauchitsch’in cepheden geri alınmasından sonra, anlaşıldığına göre Hitler, gerçek durum ile birliklerin içinde bulundukları hal ve koşulların bir tab-

losunu yapmış ve Kara Kuvvetleri için hazırlanan ölüm tehlikesini fark etmişti. O, mükemmel propaganda sayesinde, oldum olası askerlerin ve halkın güvenine sahip olduğunu gayet iyi biliyordu; iradesinin de aynı şekilde tam bir telkin gücü sağtığının farkındaydı. Bu nedenle 16 Aralık günü "Fanatik Mukavemet"i emretti; bir gün sonra da Mareşal von Bock'u ve Org. Guderian'ı her ne pahasına olursa olsun tutunmaya bir kez daha ikna etti. Emrin en önemli maddeleri şöyleydi : "Çok büyük geri hareketler yapılamaz. Bu tür hareketler ağır silâhların ve gereçlerin tamamen kaybına neden olurlar. Komutanların ve subayların kişisel çaba ve fedakârlıklarıyla birlikler, yanlara ve gerilere dalmış olan düşmana aldırma-sızın, mevzilerinde fanatik mukavemete zorlanmalıdır. Ancak böyle bir savaş yönetimiyle, anavatanı ve batıdan sevkini emrettiğim takviye kuvvetlerinin yaşamları için gerekli olan zaman kazanılabilir. Ancak ihtiyatlar geride hazırlanmış olan giriş mevzilerine ulaştığı zaman, bu mev-zie çekilmek düşünülebilir." Müteakip maddelerin birisinde Hitler, özel-likle zayıf düşmüş tümenler için ikmal mürettebatı taburlarının kısmen hava yoluyla, süratle sevk edildiğini müjdeliyordu. Ayrıca Ocak ayı için-de Vitebsk bölgesine beş tümenin daha sevk edileceğini vad ediyor, diğer iki tümen ile iki ikmal mürettebatı tümeninin de Ocak ortasına kadar Doğu Alman sınırında hazır olacağını bildiriyordu. Aynı zamanda Hava Kuvvetleri Komutanına dört savaş, bir ağır avcı ve altı nakliye taburu-nun 8 nci Hava Kolordusu'na takviye olarak sevk edilmesini emrediyordu.

Bu emirle kendiliğinden herhangi bir surette geri çekilme hareketi yapılması yasaklanmıştı. Bu önlem çok ilkeldi, anı tehlikeyi hesaba ka-tıyordu. Tabii kıtalar ve bunları yöneten komutanlar emre itaat ettiler. 19 Aralık'ta, yani bu prensip emrinden üç gün sonra, ağır kalp hastası olan Kara Kuvvetleri Komutanı Mareşal von Brauchitsch istifa etti ve Hitler aşağıdaki sözlerle Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nı üzerine aldı : "Bu kadarlık harekât sevk idaresini herkes yapabilir. Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın görevi, orduyu nasyonal sosyalist doğrultuda eğitmektir.

Bu görevi benim anladığım anlamda yerine getirebilecek hiçbir Kara Kuvvetleri generali tanımıyorum." [26]

Mareşal von Bock'a da, "tedavi nedenleriyle" uzun bir izine çıkması tavsiye edildi. 19 Aralık'ta şimdiye kadarki 4 ncü Ordu Komutanı Mareşal von Kluge Ordular Grubu'nun sevk idaresini üzerine aldı. Yeni ko-mutan, ordu komutanlarının karşısında güç durumunda bulunuyordu. Çünkü onlar, Hitler tarafından bu vesayet altına alınmayı, kendi hareket ser-bestilerine ve haz verici sorumluluk duygularına kabulü imkânsız bir mü-

[26] Halder; Başkomutan olarak Hitler, s. 45.

dahale görüyorlardı. Kluge, müteakip günlerde Hitler'in karşısında kendi görüşlerini açıkça savunmaktan çekinmedi, ama, Hitler'in "her ne pahasına olursa olsun dayanma" isteğini de herkese amansızca kabul ettirdi. Guderian'ın 25 Aralık'ta Hitler tarafından azl edilmesinin nedeni emre itaatsizlik olmakla beraber, bunda Kluge ile Guderian arasındaki kişisel nedenler de herhalde rol oynadı. Artık Ordular Grubu bölgesinde daha önce Hitler tarafından izin verilmemiş hiçbir geri hareket yoktu. Bu suretle sevki idare elastikiyeti de kuşkusuz ortadan kalkmış oldu. İlerki zamanlarda savaş alanlarındaki şamatalı ve gürültülü durumlardan ötürü derhal verilmiş olmaları gereken yeni kararlara ilişkin "izinler" ekseriya çok geç geldiler ve de kıtalar bekleme sırasındaki zaman kaybını insan ve malzeme ile ödemek zorunda kaldılar.

Rus Başkomutanlığı'nın niyeti, Moskova'nın kuzey ve güneyindeki güçlü kuvvet gruplarıyla aynı zamanda ileriye fırlamış olan her iki Alman zırhlı birlik kamasını parçalamak, bunu müteakip en dış kanatlarda uygulanacak iki taraflı kuşatma ve cepheden tespitle Ordular Grubu'nu imha etmektir. [27]

"Tespit" işi cephenin her yerine sürekli taarruzlarla yapıldı. Ruslar küçük ve büyük taarruzlarla sistematik şekilde yokladıkları Alman cephesinde öncelikle zayıf noktaları aradılar ve ara hatlarının geçtiği bölgeleri tespit ettiler. Bu taarruzlar bazen taburlar tarafından dar cepheli, bazen de pekçok tümen tarafından geniş cepheli olarak yapıldı. Bazen topçu hazırlık ateşi yapılmadan, ama çoğunlukla yapılmak suretiyle, saldırılar düzenlendi. Baskın tarzındaki gece taarruzları, günlerce süren topçu hazırlık ateşini müteakip yapılan dalgalar halindeki kitle taarruzlarıyla nöbetleştiler. Böyle operasyonlar her çaptan muazzam cephaneye sarfedildikten sonra yapılıyor, özellikle de dehşet ve korku verici Salvo topları (Stalin Orgları) ve bunlar kadar korkunç ve etkin olan havan topları kullanılıyordu. Rusların Alman savunma ateşi altında uğradıkları zayıflık dehşet vericiydi. Taarruz birlikleri kan deryasında boğulup yok olduklarında, bunların yerine hemen taze tümenler sürülüyor ve kısa bir süre sonra da taarruz tekrarlanıyordu. Rus taarruz sevki idare usulleri çoğunlukla tek yanlıydı; alt düzey sevki idare yerel başarılarından büyük stilde yararlanabilecek atıklığa yeterince sahip değildi. Fakat, bizim Birinci Dünya Savaşı'nın mevzi harbi dönemlerinden öğrendiğimiz tarzda "sakin cephe" denilen bir cephe de asla mevcut değildi.

Rusların uyguladıkları bu tür tespit taarruzlarından ilerki satırlarda özel surette söz edilmiyor. Ancak, büyük çapta hazırlanmış olan yar-

[27] Hemen hemen Samsonow'un Sovyet Harekâtının Ana Fikirleri hakkındaki beyanları (30 Kasım'da Stalin tarafından onaylanmıştı).

ma ve kuşatma muharebelerini anlayabilmek için, bunların bilinmesi lâzımdır. Çünkü Ruslar tespit taarruzlarıyla, Alman sevki idaresinin önemli Rus odaklarına süratle sevk etmek üzere cephenin herhangi bir yerinden herhangi bir surette ihtiyatlar çekmesini önlemek istiyorlardı. Genel olarak bakıldığında bu Rus reçetesi, çok pahalıya mal olmuş da olsa, başarılı oldu. Doğrusu yeterli miktarda odak noktası vardı.

2 nci Zırhlı Ordu'nun derin bir yan oluşturarak aşağıya Ordular Grupları sınırlarına kadar ileriye fırlamış olan burnu Rus sevki idaresine yeterli hamle imkânı sağlıyordu. Ruslar üç ordu ile 2 nci Zırhlı Ordu üzerine, diğer iki orduyla da 2 nci Ordu üzerine saldırdılar; 2 nci Zırhlı Ordu ile 4 ncü Ordu arasındaki boşluğa kuvvetli birlikler sürdüler (50 ncü Ordu ve üç süvari tümeni). 20 Aralık'ta, iki çevrilmiş Alman tümeni elde kalan molozlarıyla (tümenler yedişer bölüklü olup, hemen hemen tüm topçu kaybedilmişti) çemberi yarıp geçtikten sonra, Ruslar Tim - Livni - Oitoyevo hattında durduruldu. Yelets'den yeni düşman kuvvetlerinin üç kol halinde yanyana yaklaşmakta olduğu haberinin alınmasından sonra, Orel istikametinde büyük bir yarma beklenir oldu. Güney Ordular Grubu'nun kuzey kanadıyla (6 ncü Ordu) güvenilir sağlam bir irtibat mevcut değildi; bu gruptan verileceği vad edilen takviyeler çok yavaş yaklaşıyorlardı, üstelik de çok zayıftılar (iki piyade tümeninden az bir kuvvete sahip bir Kolordu Komutanlığı). 20 Aralık'tan sonra Ruslar yeniden taarruza geçtiklerinde, durum iyice kötüleşmiş görünüyordu. Livni ve Versoye (Livni'nin 50 km kuzeyinde) doğrultusunda yirmiiki Rus avcı tümeni ve beş Rus tugayı sekiz zayıf Alman tümenine saldırıyordu. Bu baskı karşısında 2 nci Zırhlı Ordu ile 2 nci Ordu binbir zahmetle tutulabilen Tim batısı - Mzensk - Belev güneyi hattına (Kış mevsii) geri çekildiler. Orel'e yönelik Rus yarma girişimi püskürtüldüyse de, kuzey kanatta durum çok daha tehdit edici bir mahiyet almıştı. Ruslar bu bölgede gediklere kuvvetli süvari (Muhafız Süvari Kolordusu) ve kış koşullarında hareket edebilen kayaklı ve kızaklı birliklerle hücum ederek Kosielsk'i ele geçirdiler; 24 ncü Zırhlı Kolordu'nun düşmanın güney yanına taarruz etmesine ilişkin 2 nci Zırhlı Ordu'ca yapılan öneri Yüksek Sevk ve İdare tarafından çok geç onaylandı ve yapılan taarruz 27 Aralık'ta Belev yakınında saplanıp kaldı. Bunun üzerine Ruslar Suchiniçi ve Yuchnov doğrultusunda serbestçe ilerleme imkânı buldular. Yuchnov üzerine yönelik Rus taarruzunun amacı, 4 ncü Ordu'nun güney kanadını kuşatmaktı. Ruslar bunu sağlamak için büyük bir hız ve gayretle ilerliyorlardı, durum bir kelimeyle feciydi! Oka cephesinde ön tarafta oluşmuş olan bu gediklerin kapatılmasına tahsis edilen Alman kuvvetleri bu durumda demir yolunun ötesinde muharebeye girmek zorunda kaldılar. Halen 4 ncü Ordu'nun emrine verilmiş olan 43 ncü Kolordu,

Rus süvarisi tarafından çevrilmeyi önlemek için sol kanadını Kaluga yakınında kuzeybatıya bük-tü. 26 Aralık'ta 40 ncı Zırhlı Kolordu Komutanlığı, daha sonra iki ordu arasında irtibatı yeniden tesis etmek amacıyla, 60 kilometre genişliği bulan gediklerde kullanıldı. Ancak, birlikler (10 ncü Zırhlı Tümen ile 10 ncü Motorize Tümen) yavaş yanaşıyorlardı ve de bunların savaş değeri yaklaşık birer alay kadardı. Yuchnov'un Ruslar tarafından zaptedilmesinin sonucu etkileyici büyük önemi vardı; çünkü burada "Rollbahn" (şose) 4 ncü Ordu'nun hayat damarı görevini yapıyordu; bu nedenle yolun korunması için, alelacele ele geçen, kısmen çekidüzen verilmiş küçük birlikler, cepheden çekilen 19 ncü Zırhlı Tümen ve hava yoluyla getirilmiş olan bir taburla Yuchnov'un güneyinde yalnızca bir savunma cephesi tesis edildi.

4 ncü Ordu'nun güney kanadında tehlike artmıştı. Oluşan açık ve derin yanın kuşatılmaya karşı emniyete alınması gerekiyordu; ama düş-man buna imkân vermiyor, cepheden de tüm gücüyle bastırıyordu ve sonunda 23 ncü Kolordu ile 8 ncı Kolordu arasındaki ara hattına şiddetli bir taarruz yaparak cepheyi yardı, 23 ncü Kolordu'yu tecrit etti ve Maloyaroslavez üzerine yöneldi. Hitler uzun süren baskı ve zorlamalardan sonra 4 ncü Ordu'ya sağ kanatta ve merkezde sınırlı bir hareket serbestisi vermeye razı oldu ve dolayısıyla da ordunun merkezi yavaş yavaş Maloyaroslavez'in güneyindeki Protva kesimine çekilebildi. Fakat Rus baskısı hafiflemedi! 29 Aralık'ta 57 ncı Kolordu cephesi yarıldı (ordunun kuzey kanadı), artık 4 ncü Ordu'nun her iki kanadı da sallantıdaydı. Bu durumda ordunun bulunduğu yerde muharebeye devam etmesi, iki taraflı kuşatılmasına neden olabilirdi. Ordular Grubu Komutanlığı'nın tüm cephede geri çekilmeye izin verilmesine ilişkin ardı arkası kesilmeyen önerileri karşısında Hitler sağır kaldı. Üstelik 1 Ocak'ta, 4 ncü Ordu'nun kuzey cephesinin mutlaka tutunması gerektiğini ve kuzey kanattaki yarmanın sürgülenmesini emretti. Ama ağır şekilde zorlanmış ve yıpranmış olan 4 ncü Ordu'nun bunu yapacak gücü yoktu. Bu nedenle Ordular Grubu 2 Ocak 1942 günü 4 ncü Zırhlı Ordu'ya [28], 57 ncı Kolordu ile arada oluşan gedikleri kapamak üzere kuzeyden taarruz etmesini emretti. Ancak bu iş için uygun an kaçmıştı.

Üç Rus ordusuna karşı savaşılmakta olan 4 ve 3 ncü Zırhlı Grupların bölgelerinde, muazzam kar fırtınalarının estiği tek donmuş olan yol üzerinde yapılan 3 ncü Zırhlı Grub'un geri yürüyüşünün ekseriye adım adım ilerlemesine ve ayrıca yarmış olan Ruslara karşı tekrar tekrar savaşmak zorunda kalınmasına rağmen, Aralık ayının son on gününde

[28] 3 ve 4 ncü Zırhlı Gruplar 1 Ocak 1942'de "Zırhlı Ordular" olarak isim değiştirmişlerdi.

Rusa - Lama kesiminde durum istikrar bulmuştı. 4 ncü Zırhlı Grup kuzey kanadıyla 9 ncü Ordu ile temas kurduysa da, tam buraya rastlayan ara hattında 20 Aralık'tan itibaren her gün yenilenen taarruzlar oldukça hırpalanmış ve yorulmuş bir cepheye tesadüf etti. 3 ncü Zırhlı Grub'un bazı ihtiyatlarının yardımlarıyla ay sonuna doğru yarma durdurulabilindi. Fakat çok üstün düşman karşısındaki durum öylesine gergin kaldı ki, her an yeni bir yarma beklenebilirdi. Ama yine de bu iki Zırhlı grubun bölgelerindeki durum pek kötü değildi; gruplar ağır yaralar aldılarsa da, parçalanıp dağılmadan kısaltılmış olan cephelerine uyaştılar. Yani Ruslar onları parçalamayı başaramamışlardı. Kluge'nin her iki gruptan alınacak birliklerle birkaç ihtiyat teşkil edebilme ümidinin gerçekleşmesi imkânsızdı; çünkü herşeyden önce akaryakıt noksanından ve kar fırtınalarından ötürü gruplar hareket kabiliyetlerini yitirmişlerdi.

9 ncü Ordu'nun cephesi batıya doğru geri bükülmüştü. Bu ordunun zayıflamış olan tümenlerinin 15 - 35 kilometre genişliğindeki bölgeleri örtmesi gerekiyordu. Bu durum Rus sevkı idaresini güneye, tüm ordular grubunun gerilerine dalacak ve bu suretle cepheyi düşürecek bir saldırıya gelmeye sevk etti. Düşman, çoğu taze olan sayısız tümene sahip dört ordu ile bu amacına ulaşabileceğine inanıyordu. Kalinin'in terk edilmesinden sonra 9 ncü Ordu'nun sağ kanadı zamanında küçük sızramalarla geriye çekilebildi ve cephenin insicamı ve sağ komşu ile teması koruyabildi. Fakat Rus taarruzları bu kez de tüm hız ve şiddetiyle 9 ncü Ordu'nun sağ kanadına ve merkezine yöneldi. Ordular Grubu Komutanlığı'nın "Kış Mevzii"ne çekilmeğe izin verilmesine ilişkin müteaddit önerisi Hitler tarafından ısrar ve şiddetle reddedildi. O, sadece "düşman tarafından zorlanan geri hareketlere" izin veriyor ve her köy ve istinat noktasının anudane savunulmasını istiyordu. Onun 2 Ocak 1942'de ulaşan "9 ncü Ordu bir adım daha geri gitmeyecektir" şeklindeki emri de olayları durduramadı : Cephe Rşev doğrultusunda yarılmıştı. Ve ayrıca başka bir tehlike daha belirdi : Ostashev bölgesinde, Kuzey Ordular Grubu'yla ara hattında yeni bir düşman grubunun toplandığı görüldü. Burada, her iki ordular grubunun iç kanatlarında sadece tamamen başıboş ve yalınkat emniyet düzeni bulunuyordu ve de açıkça fark edilebilir şekilde Rusların yeni taarruzu bu birliklere yöneldi.

Böylece yıl dönümünde sayısız yerel tehlike bölgelerinden başka düşmanın operatif başarı elde etmeye çalıştığı iki Rus sıklet merkezi daha belirdi. Düşmanın Merkez Ordular Grubu'nu imha etme amacına ulaşmak için bu sıklet merkezlerini elde mevcut tüm kuvvetlerle takviye edecekleri önceden tahmin edilebilirdi. Güney sıklet merkezi onu, girme yerini genişletmek suretiyle Suchiniçi üzerinden Viyazma veya Smolensk'e götürür, kuzey sıklet merkezi ise Ordular Grupları arasındaki ara hattını

parçaladıktan sonra, 9 ncü Ordu'nun gerilerinde de bir ölüm çemberi elde etmek amacıyla, bu bölgelere yönelirdi. Tahmin edildiği gibi Ruslar, yalınkat ve yıpranmış Alman cephelerine karşı ezici bir üstünlükle saldırarak mümkün olduğu kadar çabuk ve emin hedefe ulaşmak için, bu iki sıklet merkezinde taze birliklerinin büyük kısmını kullanmıştı.

Alman birliklerinde vaki olan kanlı zayıat ve donmalar ürkütücü insan noksanına neden olmuşlardı. Muharebe bölgeleri genişlikleri muhariplerin sayısı ile kıyas götürmeyecek derecede fazlaydı, "cephe" çoğu yerde sadece direnek noktaları şeklinde işgal edilmiş olup, derinlikten yoksundu. Artık kazma kürekle değil de, zemin içindeki tahrip maddeleriyle kazı işlerinin yürütülmesi gerektiği için, ekseriya bir "mevzi" inşa edilemiyordu. Karargâhlardan, ağırlıklardan ve geri hizmet birliklerinden tüm cephe için elverişli personeli çekip alma çaresi de, çok zayıat vermiş olan kıtalara yeterli ikmal sağlayamıyordu. Hava yoluyla getirilen ikmal mürettebatı da çok sınırlıydı. [29] Kısacası, personel noksanı vardı ve de karşılanamıyordu.

Bunun aksine Rusların sayıca üstünlüğü eziciydi. Kış koşullarında hareket edebilen birliklerle savunma hatları arasında sızıyorlar ve aniden savunma hatlarının gerilerinde ortaya çıkıyorlardı. Oluşan boşluklardan takviyelerini sürüyorlar ve bu küçük başlangıç girmelerinden çoğu kez kıt ihtiyatlarla düzeltilemeyecek kritik durumlar hasıl oluyordu. Emredilen sabit savunma kıtaları, ancak, kayıplar vererek sınırlılabildikleri yakın muharebelere sokuyordu. En başta cephe birliklerinin komutanları erken çekilmede ısrar ediyorlardı. Çünkü onlar, uygulanan bu muharebe tarzında kıtaların takatlarının hemen hemen sonuna geldiğini yakinen görüyorlardı.

[29] Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na gönderilen Ordular Grubu'nun 27 Aralık 1941 tarihli raporlarına göre, kaybedilen muharebe güçlerine ilişkin bazı örnekler aşağıya çıkarılmıştır :

1. 6 ncü Tümen'in 22 - 25 Aralık günleri arasındaki zayıatı : 20 subay, 586 astsubay ve erat.

2. 58 ncü Piyade Alayı'nın kalan mevcudu : 350 insan, 15 Hafif Mak. Tüfek Tanksavar topu yok.

3. 26 ncü Piyade Tümeni'ndeki donmalar :

77 ncü Piyade Alay, 34 ağır, 74 hafif durum.

78 ncü Piyade Alayı, 200 ağır, 400 hafif durum.

26 ncü Topçu Taburu, 51 ağır, 45 hafif durum.

4. 58 ncü Piyade Alayı, : Alay yedi günde sadece ilki kez sıcak yemek yiyebildi.

4 ncü Zırhlı Grub'un 27 Aralık 1941 tarihli harp ceridesinden :

1. 106 ncü Tümen'in halihazır mevcudu sadece 300 piyade erinden ibaret.

2. 46 ncü Zırhlı Kolordu'nun cephede bulunan birliklerinin % 80'i yiyeceksiz, bu durumda havadan ikmal gerekiyor.

Günlerce süren kar yağışları ve fırtınalarından dolayı yollar sürekli kapanıyordu. Hiç olmazsa minimum düzeyde cephane ve yiyecek maddesini ileriye birliklere ulaştırabilmek için bu yolların aralıksız kürekle temizlenmesi gerekiyordu. Demir yolu ulaşımı, bu en lüzumlu ikmalin yanında, halen akmakta olan kıta nakliyatının da üstesinden gelmek zorunda kaldı ve bu gıfte görev yüzünden neredeyse tamamen felce uğradı. Hava limanları karla örtülmüş, kötü hava koşulları uçuşları engellemiştir.

Cephenin her yerinden imdat çağrıları geliyordu; alt ve orta düzey sevki idarenin sınırları kopacak derecede gerilmişti. Cephe yakınında bulunan Ordular Grubu Komutanlığı bütün bu olumsuzlukları, Doğu Prusya'da cepheden çok uzaklarda bulunan karargâhda oturan Hitler'den daha açık seçik görüyor ve yaşıyordu. Kluge, Hitler'le her akşam yaptığı telefon görüşmelerinde onu tekrar tekrar, birçok yerde parçalanmış olan cephenin ancak girme yerlerinde elastiki çekilme yoluyla tutunabileceği; ne kadar uzun süre beklenilirse, o kadar fazla insan ve malzeme zayıtı verileceği; Ordular Grubu'nun ancak kısaltılmış bir cephe- de, daha sonra Yuchnov yakınında oluşan boşluğu kapatmak üzere yeniden ihtiyatlar sağlayabileceği hususunda ikna etmeye çalıştı. Hitler'ün bunlara karşı gerekçeleri şunlardı : Taktik çerçevede sınırlı bir çekilme de tüm cepheyi geriye doğru sarsabilir, bu ise büyük malzeme kaybına muadildir. Buna karşılık her karış toprak için savaşılırsa çok Rus kanı akıtılır. Doğal olarak Hitler'in görüşü hâkim, iradesi galip geldi. 28 Aralık 1941 tarihli bir emrinde o, son ere kadar savunmanın zaruretiyle ilişkin gerekçeler öne sürdü, karada ve havadaki savaş sevki idaresi hakkında prensipler vazetti. [30] Savaş deneyimli cephe, bu tür "prensipleri" kar-makarışık duygularla dinledi, fakat itaat etti.

Bu arada Ruslar Suchiniçi bölgesinde girmelerini üç istikamette genişletmeye çalıştılar. 3 Ocak 1942'de, yaklaşık 4000 kişilik işgal kuvvetinin (Gilsa Grubu) inatla savunmakta olduğu Suchiniçi'nin etrafındaki çemberi kapatmışlardı. Ruslar asıl baskıyı batı ve güneye yönelterek, 2 nci Zırhlı Ordu'nun kuzey kanadını kuşatmaya kalkıştılar ve burada büyük bir tehlike yarattılar. Burası bir anda en tehlikeli bir yer haline girdi. Alman sevki idaresi 4 Ocak'ta girme yerini güney ve kuzeyden taarruzla daraltmaya karar verdi; 208 ve 211 nci Tümenler Brjansk üzerinden harekete geçtiler, diğer bir tümenin daha gönderileceği vadedilmişti. 2 nci Zırhlı Ordu, 10 ncu Motorize Tümenin'in bazı birliklerini bu bölgeye celbettirdi ve sol kanadını (53 ncü Kolordu) biraz daha geriye büktü. Yuchov'un işgaliyle ilgilenmiş olan 4 ncü Ordu, 10 ncu Zırhlı Tümen'in bazı

[30] Silâhlı Kuvvetler Başkomutanlığı'nın 28 Aralık 1941 gün ve Harekât Başkanlığı/op. 442227/41 sayılı Komutana ve Kurmay Başkanına özel emri.

birlikleri ve birkaç taburla 2 nci Zırhlı Ordu'nun bir dereceye kadar emniyetini sağlamıştı. Bu sırada 43 ncü Rus Ordusu 57 nci Kolordu'nun yarılmasından sonra batı yönünde ilerlemekte olduğu için, cepheden daha fazla ihtiyat çekmek mümkün değildi. 4 ncü Ordu her iki kanattan kuşatılmış olup, halen dar bir bölgeye sıkışmıştı. Bu kritik durumda 4 ncü Zırhlı Ordu Komutanı Orgeneral Hoepner mustakillen, daha kısa bir hatta geri çekilme emri verdi; çünkü kendi bölgesinde de bir yarma ihtimali belirmişti. Hoepner, derhal görevinden azledildi ve şeref ve namus kırıcı bir tarzda ordudan atıldı. Hitler bir ibret dersi vermişti!

Rus süvari birlikleri 11 Ocak'ta Yuchnov'un güneyindeki yalnızca emniyet hatlarını yardıkları ve şoseyi Viyazma doğrultusunda geçtiklerinde, durum tamamen kritikleşti. Düşman ümitsiz gayretlerle, ikmal akışı yeniden sağlanabilecek kadar geçici bir süre geriye püskürtülebildi. Bu durumun baskısı altında Ordular Grubu Komutanlığı, öngörülen kuvvetleri beklemeksizin, güneyden girme bölgesine taarruza karar verdi. 16 Ocak'ta oldukça zayıf Alman birlikleri - 4 derece soğukta Suchiniçi üzerine saldırıya geçtiler ve 24 Ocak'ta dar bir kama halinde düşman hatlarını yarmayı başardılar. Ama yeni ve çok kötü bir sürpriz vaki oldu : 61 nci Rus Ordusu güney yönünde ilerleyerek 53 ncü Kolordu'nun gerilerine derin bir şekilde daldı. 25 Ocak'ta Ruslar durdurulabilindi; ancak düşmanı iki taraftan kuşatarak tecrit etme amacından kuvvet yokuşu nedeniyle vazgeçilmek zorunda kalındı.

Derhal alınması gereken Alman kararında, aynı şekilde ağır bir krizin başgöstermiş olduğu 9 ncü Ordu bölgesindeki durumun da önemli katkısı oldu.

2 Ocak'ta 39 ncü Rus Ordusu'nun Rşev'in kuzeybatısında gerçekleş-tirmiş olduğu yarma, güneye doğru Viyazma doğrultusunda derin ilerleme kaydetmiş ve Siçevka yakınındaki hayat damarını tehdit etmeye başlamıştı. 216 ve 339 ncü Tümenlere mensup birlikler yeni bir cephe kurmak ve SS. Süvari Tugayı ile düşman gerilerine dayanarak onu tecrit etmek amacıyla hava yoluyla bölgeye yanıştırıldılar. Fakat Ruslar yarma bölgesine yeni kuvvetler (29 ncü Ordu) sevk etti. Ve aynı zamanda da 10 Ocak'ta güçlü kuvvetlerle Volokolamsk yakınındaki 3 ncü Zırhlı Ordu'ya taarruz ettiler. Böylece burası da alevlendi! 1 nci Zırhlı Tümen'in cesurane taarruzuyla Ruslar Siçevka yakınında durdurulabilindi. Fakat Ruslar daha 9 Ocak'ta Ostokov civarında Ordular Grupları arasında ara hattını derin şekilde yararak engelsizce serbest bölgeye ilerlediler.

Rusların tekrar tekrar yeni kuvvetler sevk ettikleri Suchiniçi ve Rşev girme bölgelerine yapılan baskı, Ocak ayının ortalarına doğru, Rusların Merkez Ordular Grubu'nu Viyazma bölgesinde çemberleme amacıyla

olduklarını açıkça gösterdi. Bu durumda Almanlar için yeni ihtiyatlar sağlanmaksızın dayanmak imkânsızlaşmıştı. Almanya'dan veya batıdan kuvvet getirmek çok zaman alırdı, kötü ulaşım koşullarında bunların gelmesi muhakkak ki çok gecikirdi. O halde geriye son çare olarak, cepheyi kısaltarak mevcut kuvvetlerin bir kısmını ihtiyat olarak serbest bırakmak kalıyordu. Kluge'nin Hitler'le bitmez tükenmez görüşmelerinden sonra [31], bu zat nihayet, cephenin merkezinin adım adım Kış Mevziine geri çekilmesine razı oldu, ama bu işin yapılması için bazı koşullar öne sürdü. Örneğin, geri çekilmeden önce 4 ncü Ordu ile 4 ncü Zırhlı Ordu arasındaki gedikler kapatılmış olacaktı. Müteakip amaç, acilen Rşev yakınındaki yarmayı durdurmak, güneyde otoyolunu taarruzla düşman girmesi bertaraf edilinceye kadar açık bulundurmaktı. 2 ncü Ordu Güney Ordular Grubu'nun emrine verilecek, bu suretle Merkez Ordular Grubu bir yandan bu ordu bölgesindeki endişelerden kurtulacak, diğer yandan artık sorumluluğu üzerine almış olan Güney Ordular Grubu Voroneş bölgesinden gelmekte olan baskıyı defetmek için bir şeyler yapmaya zorlanmış olacaktı.

15 Ocak günü Merkez Ordular Grubu, 18-24 Ocak tarihleri arasında müteaddit ara savunma hatları üzerinden tüm cephe ile Kış Mevzii'ne geri çekilmek amacıyla, ilkin Kaluga (4 ncü Ordu), Rusa (4 ncü Zırhlı Ordu) ve Volokolamsk (3 ncü Zırhlı Ordu) bölgelerindeki öne fırlamış olan burunları terk etme emrini verdi.

Fakat Alman plânları ilerki haftalarda Rus sevki idaresi tarafından sık sık öylesine akamete uğratıldı ki, Ordular Grubu'nun endişeleri ortadan kalkacak yerde daha da arttı. Şimdi durum eskisinden çok daha kötü görünüyordu. Rus kuşatma hareketleri sıkıntı yaratıcı krizlere neden oluyor ve bunlar bazen o da ancak son anda kıtaların olağanüstü gayret ve yetenekleri sayesinde hiç olmazsa geçici bir süre geçistirebiliyordu. Tüm sevki idare makamlarının sinirleri tahammülün üstünde gerilmişti. 9 ncü Ordu'nun sevki idaresini Ocak ayının ortasında, şimdiye kadarki Ordu Komutanı Org. Strauss'un hastalık nedenleriyle emr-i komutayı bırakmak zorunda kalmasından sonra, General Model üzerine almıştı. Model'in enerji yüklü kişiliği hemen etkisini göstermeye başladı. Ordular Grubu'nun doğu cephesi plâna uygun olarak Kış Mevzii'ne çekilirken, 9 ncü Ordu'nun kopmuş olan sağ kanadı (13 ncü Kor.) yeniden taarruzî hareket ederek 6 ncü Kor. ile birleşebildi. Bununla aynı zamanda 46 ncü Zırhlı Kolordu da güneyden düşmanı sıkıştırmış ve sonunda Rus

[31] Halder 14 Ocak 1942'de günlüğüne şunları not ediyordu :

"Führer geriye çekilmenin lüzumunu kavıyor; ama bir türlü karar vermiyor, bu tür sevki idare ordunun imhasına neden olur."

39 ve 29 ncü Ordularına mensup güçlü birlikleri Rşev'in batısında kuşatmıştı. Rusların 30 ncü Ordu ile Alman cephesini Rşev'in kuzeyinde yarıp geçme ve böylece 39 ve 29 ncü Orduların kuşatılmış unsurlarıyla (yedi tümen) birleşme girişimleri püskürtüldü. Viyazma'nın batısında hemen hemen oto yoluna kadar ilerlemiş olan düşman süvarilerinin taarruzu durdurulamadı; burada alelacele toplanan küçük birlikler Ordular Grubu ve 9 ncü Ordu için çok önemli olan bu ikmal yolunu emniyete aldılar. Rus hava indirme birlikleri Viyazma'nın güney ve batısında Alman ikmal hattına karşı kullanıldığında, durum daha da tehlikeli bir hal aldı.

Ordular Gruplarının ara hattında oluşan yaklaşık 100 kilometre genişliğindeki açık bölgede 3 ncü Rus Taarruz Ordusu batı yönünde Veliki Luki üzerine ve 4 ncü Rus Taarruz Ordusu güney yönünde Velis ve Demidov üzerine ilerlediler. Bu ordular aslında Rus "Kuzeybatı Cephesi"ne aittiler, ama 21 Ocak'ta "Kalinin Cephesi"nin emrine verilmişlerdi. 3 ncü Rus Taarruz Ordusu'nu geriden sola kademelenmiş olarak Rus 27 nci Ordusu izliyordu. Bu kuvvetlerin amacı kuşkusuz, kuzey kuşatma kolunun güneye doğru baskısını daha da artırmak, Alman bağlantılarını kesmek ve Veliki Luki üzerine taarruzla kendi batı yanını emniyete almaktı. Alman sevki idaresi Ocak ayının sonunda, 246 ncı Tümen'in büyük kısmını 27 Ocak'ta kuşatılmış olan Bieloj üzerine harekete geçirmişti; fakat 29 Ocak'ta Bieloj'un kurtarılması ve sonra da tam olarak zaptı zaten başarmıştı. Yanastırılmış olan 83 ncü Tümen Velis ve Veliki Luki üzerine, 330 ncü Tümen Rudnia üzerinden Demidov'a, bunun arkasından da 205 nci Tümen harekete geçirildiler. Bu birlikleri ve geniş bölgeye yayılmış diğer döküntüleri, 16 Ocak'ta kullanılarak Vitebsk - Veliki Luki bölgesindeki önemli demir yolu ve karayollarını şöyle böyle emniyete alabilen 59 ncü Kolordu teslim aldı. Bütün bu damla damla oluşturulan ve oluşturulmakta olan birlikler 1 Şubat'ta güneye yönelik düşman taarruzunu durdurmak göreviyle 3 ncü Zırhlı Kolordu'nun emrine veridiler; Veliki Luki'nin bu esnada kendi haline terk edilmesi zorunlu oldu.

Kış Mevzii'ne çekilme hareketi sırasında 4 ncü Ordu ile 4 ncü Zırhlı Ordu arasındaki boşluk kapatılamamıştı. Ruslar bu boşluğu 18 Ocak günü 33 ncü Ordularıyla baskın tarzında girdiler ve kuzeydoğudan Yuchrov'un 15 kilometre yakınına kadar yaklaştılar. Yarmayı önlemek amacıyla kuzey ve güneyden yapılan karşı taarruz başlangıçta arazi kazandı; her iki taarruz ucu da 10 km kadar ilerledi, daha sonra taarruz yorgunluk ve bitkinlik nedeniyle saplanıp kaldı. Fakat Ruslar da artık ilerleyemez durumdaydı. Ancak cepheden yeni kuvvetler getirilmesinden sonra 3 Şubat'ta Viyazma'ya yaklaşan Rusların geri irtibatları kesilebilindi. Bu, son derece önemli bir zamandı! Zira Rus süvarileri de yeniden birçok yerde Yuchnov güneybatısındaki oto yol emniyetini yarmışlardı. Karmakarışık

Bir kuruluş ve düzende olan 40 ncı Kolordu, giriştiği şiddetli muharebeler sonunda yolu yeniden ulaşma açmayı başardı; öyle ki Rus ateşi altında da olsa, hiç olmazsa konvoy halinde ikmal akışı sağlanabiliyordu.

3 ncü Ordu'nun yarma yapan birliklerini ve süvarileri durdurmak mümkün olmadı. Bunlar, büyük bir ormanlık bölgede, 18 Ocak'tan bu yana sürekli indirilmiş olan paraşüt ve hava indirme birlikleriyle birleşerek, gittikçe daha fazla canlılık göstermekte olan gerillâlarla birlikte Ordular Grubu'nun gerilerinde devamlı, son derece nahoş bir tehdit oluşturdular. Oto yolunun etrafındaki mücadele sürüyordu; gerileri kesilmiş Rus kuvvetleri doğudan hücum etmekte olan asıl kuvvetlerle birleşmeye çalıştılsa da, Alman emniyet birlikleri buna engel oldular ve burada Rus taarruz, azim ve arzusu tedricen kırıldı. Rus kuvvetleri yorgun ve bitkin düşmüş çok büyük zayiata uğramışlardı. Yuchnov ve Rşev bölgelerinde elde edilen savunma başarıları ve Kış Mevzii'ne yapılan başarılı çekilme ile yeni bir savunma cephesinin tesisi için ilk adım atılmıştı; ancak Şubat ayı içinde yeni takviyeler alabilecek olan Alman sevki idaresi en vahim tehlikeyi atlatmış görünüyordu. O şimdi Mart ortasında başlaması beklenen çamur dönemine kadar büyük girme bölgelerini taarruzî yolla temizlemeyi ve önemli ikmal yolu olan Smolensk - Viyazma şosesindeki akut tehlikeyi ortadan kaldırmayı düşünüyordu.

D. GERİYE BAKIŞ VE GÖRÜNEN MANZARA

Daha ilk çevirme meydan muharebelerinden sonra uzak hedef Moskova ufukta belirmeye başlamış zamanla, daha açık ve belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştı. Smolensk Meydan Muharebesi'nden itibaren Merkez Ordular Grubu'nun düşünceleri hemen hemen sadece ve münhasıran bu hedefe yöneldiler; çünkü böyle bir karar verildiğinde en önemli rol ve görev kuşkusuz bu Ordular Grubu'na düşecekti. Komutan Mareşal von Bock, hem de Hitler'in politik düşüncesiyle Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın askerî hedef tespiti arasındaki belirli karşıtlıkların cephe yakınlarına kadar hissedilebilir olduğu bir sırada, Moskova'ya yönelik düşünce ve amaçlarda büyük bir azim ve inatla direndi. Hitler'in 21 Ağustos 1941 tarihli herşeyden önce Kiev Meydan Muharebesi'ne girişme kararı, onun eksantrik diğer hedefleriyle birlikte asıl ümit etmiş olduğu sonuca ulaşmamıştı : Yani, ne Donez havzasının zaptı ne de Leningrad'ın tecridi Sovyetler Birliği'nin savaş potansiyelini ve azmini kesin olarak kırabilmişti. Bunun yerine, şimdi Alman Doğu Cephesi haddinden fazla genişlemiş ve Ordular Grupları birbirinden uzak mesafelerle ayrılmışlardı. Şayet daha işin başında Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın Smolensk'ten sonra tüm imkân ve vasıtalarla Moskova üzerine ilerleme önerisi kabul edilip uygulamaya konulabilmiş olsaydı, büyük bir ihtimalle aşağıdaki so-

nuca varılabilinirdi : Kıtaların gerekli bütünlemeleri ve tazelenmeleri yapıldıktan sonra yaklaşık Ağustos ayının sonlarında, yani Gomel bölgesinden yanlara yönelik tehlikenin ortadan kalkmasını müteakip, Moskova üzerine harekete geçilebilinmiş olurdu. O zaman Viyazma - Briansk Çifte Meydan Muharebesi beş hafta daha erken başlamış ve de Moskova üzerine takip, kuru havada ve çok daha elverişli koşullarda cereyan etmiş olurdu; çünkü Ruslar bu sırada ne böyle bir hareketi önleyecek yeterli ihtiyatları yanıştırabilmiş ne de Moskova kenti savunmaya hazır bir duruma getirebilinmiş olurdu. Doğal olarak bu kararın uygulanması sırasında, özellikle güneyde derin yanlar büyük bir tehlike oluşturmazdı; ama Güney Ordular Grubu'nun kuzey kanadı Merkez Ordular Grubu'na iyice yaklaştırılmak suretiyle bu tehlikenin giderilmesine yardım edilebilinirdi. Aynı şekilde Kuzey Ordular Grubu bölgesinde de Leningrad hedef olarak seçilmeyebilinir, aksine Valday sırtları üzerinden doğuya bir ilerleme plânlanabilinirdi; o zaman burada da bir yan tehdidi bertaraf edilmiş ve dolayısıyla da Alman Doğu Ordusu'nun merkezinin Moskova doğrultusunda güçlü bir sıklet merkezi teşkil etmesi imkân dahiline girmiş olurdu. Kuşkusuz bu tür hareketle ekonomik ve politik hedeflere ulaşamazdı. Ama böyle koşullarda, Merkez Ordular Grubu'nun Moskova bölgesini ve hatta bizzatıhi Moskova'yı ele geçirebilmiş ve sadece düşmanın otomatik olarak Moskova'nın ileri bölgesinde savaş için yerleşmesi gereken askerî gücüyle karşılaşabilmiş olması, diğer tüm kazançlardan önde gelirdi. O zaman Rusya'nın ciddi bir barış hazırlığının başlamış olup olmadığını düşünmenin de bir yararı yoktur; çünkü Hitler'in şaşmaz hedefi Bolşevizmin imhasıydı! Fakat kesin ve gerçek olan birşey var ki; o da, tüm Doğu Seferi macerasının düşmanın politik, ekonomik ve askerî yönden değerlendirilmesinde yanlış kaynaklara sahip olduğudur. Rusların güç potansiyeli, Alman sevki idaresinin, özellikle de Hitler'in tahmin etmiş olduğundan tamamen başkaydı. Daha yaz ve sonbahar savaşlarında Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda ve kıta sevki idare kademelerinde, bu ülkede Polonya, Fransa ve Balkanlara karşı yapılmış olan seferlerdekinden tamamen başka bir düşmanın söz konusu olduğu bilinci uyanmıştı. Yanları umursamayan çetin savaş usulleri, en ağır personel ve malzeme zayıflatından sonra yeni kuvvetlerin baskın tarzında sürekli sahneye çıkması, Rus'un bitmez tükenmez ihtiyatları, muazzam genişlik ve derinlikte arazi parçası, bütün bunlar şimdiye kadar tam olarak bilinmeyen şeylerdi! Alman Başkomutanlığı çok geç olarak Moskova Meydan Muharebesi'nin dönüm noktasında, yetersiz kuvvetlerle çok tehlikeli bir harekete girişilmiş olduğuna idrak etmek zorunda kaldı.

Olay, pek de öyle Balkan Seferi'nden ötürü savaşa gecikmiş olarak başlanması veya yalnızca Kiev'e giden dolambaçlı yol nedeniyle zaman

kaybı ya da İkinci Dünya Savaşı'nda askerî hadiselerin ilk tersine dönmesine neden olan kötürüm edici çamur dönemleri de değildi; aksine yetersiz kuvvetlerle askerî sevki idareyi üstesinden gelinemez bir görevle karşı karşıya bırakmış olan politikacı ve strateji Hitler'in yanlış muhakemesiydi.

Rusların çok şiddetli karşı darbeleri sırasında ve daha sonra aylarca devam eden azgın muharebede her iki taraf da, şimdiye kadar tasavvur dahi edilememiş olan başarılar elde ettiler. Rusların üç ay zarfında bu muharebeye soktukları 117 yeni birlik karşısında [32], Merkez Ordular Grubu'nun toplam yeni sevk edilmiş 9 tümenli kan kaybından ölmek üzere olan cephesi bulunuyordu. [33] Bu ölüm kalım savaşının Alman merkez cephesinin tamamen çökmesiyle sonuçlanmaması, bir mucize gibi görülmektedir. Askerî literatürde sık sık, Hitler'in "her ne pahasına olursa olsun durma" emrinin 1941'de Ordular Grubu'nu ve dolayısıyla da tüm Doğu Cephesi'ni Napolyon'un akibetine uğramaktan kurtarmış olduğu fikrini savunanlara rastlanmaktadır. Bu görüşte, tabii içinde bulunan koşullara bağlı olarak, doğruluk payı vardır. Kuşkusuz her geriye doğru harekette bir miktar malzeme kaybedilmesi riski göze alınmıştı. Vasi yollar üzerinden yapılan bir geri çekilmenin demoralize olmuş bir kıtada paniğe dönüşebilme tehlikesi mevcuttu; ama Alman birliklerinin moralieri sağladı. Üstünlük bilinci Aralık ayında belki geçici bir süre sarılmıştı ama, çok çabuk eski haline geldi ve düşman yarmalarını sürgülleme gerektiğinde, yer yer, zaman zaman inisiyatif yeniden ele geçirilebildi. İnatçıl durma, yeterince ikmal mürettebatı alamayan kıtaların personel cevherini sürekli kemiriyordu. Aralık ayının ortasında Kış Mevzii cephenin yaklaşık 80 kilometre gerisinde olduğu için, buradan geniş çaplı bir geri çekilme sözkonusu değildi. Aralık ayının sonlarına doğru Kış Mevzii'nin hemen önünde bulunan 2 nci Ordu, 2 nci Zırhlı Ordu ve

[32] Her iki cepheye yapılan yeni sevkیات :

Merkez Ordular Grubuna : Aralık 1941'den Şubat 1942'ye kadar Rus Cephesine :

Aralık : 0 30 tümen, 33 tugay, 6 zırhlı tugay, 3 süvari tümeni,

Ocak : 4 tümen... 11 tümen, 5 tugay, 5 zırhlı tugay, 2 süvari tümeni,

Şubat : 5 tümen... 10 tümen, 6 tugay, 6 zırhlı tugay,

[33] Aralık 1941'den Şubat 1942'ye kadarki zayıyatın icmalı (Kara Kuvvetleri Teşkilât Başkanlığı'nın istatiki icmalı) :

Ay	Zayıyat	İkmal	Karşılanmamış Zayıyat
Aralık	103.600	40.800	62.800
Ocak	144.900	19.100	125.800
Şubat	108.700	69.700	39.000
Üç Aylık Toplam	357.200	129.600	227.600

9 ncü Ordu'nun giriştikleri çetin savaşlar, bu çekilme hareketlerinin büyük ölçüde malzeme veya metanet kaybetmeksizin icra edildiklerini kanıtladılar. O halde Hitler'in verdiği yerinde dur emrinin gerekçeleri tamamen doğru değildir.

Düşmandan sıyrılma daha erken mümkün olamazdı deniliyor. Bunun nedenini anlamak çok güç. Kuşkusuz Ordular Grubu daha erken bir sıyrılmada düşman tarafından amaç edinilmiş olan kesin sonuçtan kaçınamamış olurdu. Ama şu da pekâlâ söylenebilir : Daha kısa savunma hattında ihtiyat ayırmak mümkün olabileceği ve burada ikmal ana damarına daha yakın bulunulacağı için, bu hatta savaş daha elverişli koşullarda cereyan edebilirdi. Aslında, Aralık ayında Kış Mevzii'ne bir çekilme düzen içinde yapılmış olurdu, şeklinde görüş lehinde bu ve bunun gibi daha pekçok şey söylenebilir. Hitler'in, "Ruslar bu savaş sevki idaresi sırasında daha çok ve daha süratle yıpranacaklardır" şeklindeki gerekçesi de sağlam temele dayanmamaktadır; çünkü Alman tarafınca bunun için, gereğinden fazla kan akıtılmak ve ıstırap çekilmek suretiyle, muazzam bir bedel ödendi. "Ancak ve yalnız Hitler'in dur emrinin Ordular Grubu cephesini çökmekten korurdu" tarzındaki iddia, serd edilen mülahazalar karşısında tümüyle gürüyebiliyor. Hitler'in "dur emri" nin askerî düşüncelerden çok, prestij kaybetme endişesinden kaynaklandığı daha akla yakın gelmektedir. Mükemmel bir parti propagandasınca "Tüm çağların en büyük Başkomutanı" olarak tanıtılan Hitler, geri çekilmeye izin vermek istemezdi, veremezdi ve vermemesi lâzım gelirdi.

Buna karşılık tam bu sırada diğer bir vakıa, gittikçe daha ağır basıcı şekilde belirdi. Hitler, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nı üzerine aldıktan sonra, her geçen gün daha da artarak dizginleri eline geçirdi, hatta Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nı ve orta düzey sevki idareyi iradesinin postacıları ve icra organları mertebesine indirdi. Elastikî ve kuvvet tasarruf edici bir savaş sevki idaresine dönüş hususunda Kluge'nin yapmış olduğu öneriler Hitler'in katı inadı karşısında akim kaldılar, değeri kanıtlanmış Alman sevki idare görüşleri köhnemiş addedilerek alaylı bir şekilde reddedildiler, Hitler'in kurmay subay yetiştiren okula karşı güvensizliği gittikçe daha hissedilebilir hale geldi. Bu, o zamanlar sürekli itiraz edilen felâket getirici bir yoldu. Özellikle de Hitler'in "Durma"nın başarısından "tüm gelecek için askerî sevki idaresinin her derde deva ilâcını keşfetmesi ve de becerikli ve sorumluluk bilincine sahip sevki idare ve mükemmel harekât yapma yerine, inatçı ve idrakî kıt otoritenin salon taktiğini savaş alanına aktaran ruhsuz şematizminin konulması" bu

gidişin hızlandığını gösteren belirtilerdi. “Kesin sonuç alıcı durumlarda kıtaların son gücünü talep gibi son derece sağlıklı ve isabetli bir prensipten bir devamlı durum meydana geldi.” [34]

Moskova Meydan Muharebesi’nin kesin sonucuna yaklaşıldığında, hasımlar güçlerinin son haddine gelmişlerdi. Her iki taraf da seçilen hedefe ulaşamamıştı. Almanlar elle tutulabilecek kadar yakın olan Moskova’yı ele geçirememişler, Ruslar da Merkez Ordular Grubu’nun parçalanmasını becerememişlerdi. Tüm Alman Doğu Cephesi’nde birlikler 1942 ilk baharında personel ve malzeme sevk edilmek suretiyle yeniden savaş güçlü ve hareket kabiliyetli duruma getirildiler. Fakat bu, halen 3000 kilometre genişliğe ulaşan tüm cephede taarruza geçmeye yeterli değildi. Ancak zırhlı ve motorlu birliklerin bir araya toplanması suretiyle belki bir cephe kesiminde, müttefiklerin de yardımlarıyla (Romanya, İtalya ve Macaristan toplam 35 tümeni kullanmaya hazır duruma getirildiler) kesin sonuçlu bir başarı elde edilebilecek güçte olunabilirdi.

Moskova Meydan Muharebesi’nin İkinci Dünya Savaşı için derin politik - askerî anlamı ilk ağızda aşağıdaki hususlarda görülebilir :

Sovyetler Birliği’ni üç-beş ayda yere serme gibi büyük plânı başarıya ulaşamamış, dolayısıyla da Alman “Yıldırım Harpleri”nin sona erdiği resmen ilân edilmişti. Hitler 1939 yılında Almanya’nın artık bir cephede savaşması gerektiğini, kendi devlet adamlılığının bir işi olarak belirtmiş olduğu halde, müttefiklerin mukavemet gücünün psikolojik yönden önemli bir yükselme elde ettiği şu sırada iki cepheli savaş kaçınılmaz bir gerçek olmuştu. Kesintisiz süregelen bir başarılar zincirinden sonra Alman Silâhlı Kuvvetleri ilk kez olarak alenî bir askerî yenilgiyi kabullenmek zorunda kalmıştı; “Mağlup edilemezlik” şan ve unvanı elinden alınmıştı.

Doğu seferinin bundan sonraki seyri için herşey, Hitler ve onun en yakın çalışma arkadaşlarının 1941/1942 kışı deneyimlerinden ders almadıklarına ve 1942 yılı savaş sevki idaresi için bunlardan gerekli sonuçlar çıkarmaya hazır olup olmadıklarına bağlıydı.

[34] Tippleskirch; İkinci Dünya Savaşı Tarihi, Bonn, 1956, s. 248-249.

İKİNCİ BÖLÜM

STALİNGRAD MEYDAN MUHAREBESİ

(1942 - 1943)

Genel olarak, Sovyet zırhlı ve yoğun piyade birliklerinin Don kıyılarındaki hafif donmuş ve ince kar tabakasıyla örtülü steplerde 3 ncü Romen Ordusu'nu çiğneyip geçtikleri o meşhur 19 Kasım 1942 tarihi Stalingrad Meydan Muharebesi'nin başlangıcı sayılmaktadır. Bu muharebe, haklı ya da haksız olarak, uzun zamandır Alman ve Sovyet literatüründe ve tarih yazan kurumlarında efsanevî bir mahiyet kazanarak önemli ve müstesna bir yer işgal etti. Stalingrad Meydan Muharebesi İkinci Dünya Savaşı'nda bir dönüm noktası addedilmekte, dolayısıyla da zihinlerde bu savaşın tüm öyküsüyle ilgili sorular belirmektedir.

Fakat öncelikle akla şöyle bir soru gelmektedir : 19 Kasım 1942'de başlatılan ve 2 Şubat 1943'de Volga nehri kıyısındaki devasa kentin yıkıntıları içinde 6 ncı Ordu'nun geri kalanlarının teslimiyle sona eren çemberleme meydan muharebesi, başlangıç durumu gözönüne alınmaksızın incelenebilir mi? Gerçekte olay, Stalingrad üzerine yürüyüş ve kentin korunması için mücadele olmak üzere iki harekete ayrılmaktadır.

Volga kıyısındaki endüstri ve iç ulaşım merkezini ele geçirme fikri ilk kez olarak Hitler'de 1941 yılı Kasım ayının başında belirdi. [35] Bu fikrin, hava koşulları harekâta izin verir vermez, aynı zamanda güneyde Kafkasya'ya kadar ilerleme ve Maikop - Grosni petrol alanlarını ele geçirme niyet ve amacıyla bağlantılı olması anlamlı ve şayanı dikkattir. 13 Kasım 1941'de Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Orgeneral Halder, "Führer" in bu fikir akımlarını Orşa'da sözlü bir görüşme sırasında Gü-

[35] Halder'in 7.11.1941 ve 31.7.1940 tarihli günlükleri. Bunlarda, Hitler'in "Rus yaşam gücünün" parçalanması için sonunda bir tali operasyonla Bakü petrol bölgesini ele geçirmenin önem kazandığına ilişkin direktifi yer almaktadır. Halder'in 19 Kasım 1941 tarihli günlüğünde de bundan söz edilmektedir! 24 Ekim 1941'de Kara Kuvvetleri Harekât Dairesi de bir Kafkasya taarruzuyla ilgili ilk tasarı plânlarını sunmuştu. (Bu hususta ayrıntılar için The German Campaign in Russia, 1955, s. 110'a bkz.)

ney Ordular Grubu'na mensup orduların kurmay başkanlarına açıkladı. [36] Hitler'in bu fikirlerini keza tam olarak bilen General Paulus, bu sırada Güney Ordular Grubu'nun Kurmay Başkanı Birinci yardımcısıydı, dolayısıyla da Kurmay Başkanlığına vekâlet ediyordu.

Bu fikirler haliyle Hitler'in Sovyetler Birliği'ne karşı savaşın salt stratejik değil, aynı zamanda politik - ekonomik hesaplara dayanarak sevki idare edilmesi lâzım geldiğine ilişkin düşüncelerine uymaktadır. Hitler, "ideolojik düşmanını" onun savaş ekonomisini üreten ve ideolojik değerleri olan merkezlerinde vurmak istiyordu. O'nun için bu merkezlerden birincisi Bolşevizmin ocağı olan Leningrad; ikincisi tarım ürünleri, kömür ve çeşitli maden ve petrol zenginlikleriyle tanınan Güney Rusya - Kafkasya bölgesiydi. Hitler'in ideolojik görüşle saptanan hesabı Genelkurmayın fikirleriyle çakıştığı, geleneksel politik - stratejik kural-lara göre düşmanın başkenti Moskova'nın zapt edilmesi nihai hedef sayıldığı ve üstelik Hitler ile Kara Kuvvetleri Komutanlığı arasındaki anlaşmazlık seferin başlamasından çok sonra baş gösteren ağır sevki idare krizini müteakip kesinleşmiş olduğu için, Rusya'daki 1941 yılı seferinin tümü bu ölçüsüz plânın damgasını taşımıştı.

Moskova etrafında cereyan eden kış muharebesinde Aralık 1941'de, düşmanın savunma azminin ve savaş gücünün hiç bir surette kırılmamış olduğu ortaya çıkmıştı. Alman ordularının şimdiye kadarki zafer koşusuna ilk kez olarak burada dur! denilmişti. 1 Aralık 1941'e kadar Alman Doğu Ordusu'nun ölü, kayıp ve yaralı olarak toplam personel zayıyatı 767.415 kişiye, yani yaklaşık 3.200.000 olan personel kadrosunun % 24'üne ulaştı. [37]

Kuşkusuz tüm cephede taarruzu bir kez daha yeniden başlatabilmek imkânsızdı. Öyleyse ne yapmalıydı. İşte asıl sorun buydu. Akla çeşitli hareket tarzları geliyor ve zihinlerde bunlarla ilgili soru işaretleri belirliyordu : Acaba yine taarruzî şekilde mi hareket etmeli. Ve bu yapılabilir mi? Veya tahmin edilmesi çok güç ihtiyatlara ve malzemeye sahip yenik düşmemiş düşmanı oyalama muharebesi yöntemiyle yıpratmak daha akılcıca bir yol muydu? Hitler'in inatçı bir karaktere sahip olduğu biliniyordu ve de o, İngiltere dize gelmeye zorlanmazdan önce Rusya'nın ortadan kalkması gerektiği inancındaydı. Bunlar gözönüne alındığında, Führer ve Silâhlı Kuvvetler Başkomutanı olan bu kişinin, hem de Sov-

[36] Hans Doerr; Stalingrad'a Doğru Sefer, Darmstadt, 1955, s. 15. (bundan böyle sadece Doerr olarak zikredilecek),

Halder'in 13 Kasım 1941 tarihli günlüğüne de bkz.)

[37] Helmuth Greiner; Alman Yüksek Askerî Sevk ve İdaresi (1939 - 1943), Wiesbaden, 1951, s. 395 (Bundan böyle sadece Greiner olarak zikredilecektir).

yet savaş ekonomisinin en kesin şekilde vurulabileceğini ve aynı zamanda Alman savaş ekonomisine yeni hammadde kaynaklarının açılabilceğini tahmin ve kabul ettiği tali bölgede, taarruzun yeniden başlamasına karar vermesi pek de şaşılabilecek bir şey değildi.

Çok uzak Transural - Sibirya bölgesinin büyük bir değişim ve reorganizasyon halinde bulunan Sovyet silâh endüstrisi için ne denli büyük önem kazanmış olduğuna ilişkin tahmin ve hesaplar bir yana bırakıldığı takdirde, sözkonusu olan yer kuşkusuz tank ve toplar için geniş çapta üretim merkezlerine sahip olan Donez ve Don havzaları, Volga kıyısındaki Stalingrad büyük aktarma alanı ve Kafkas petrol bölgesiydi. Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Orgeneral Halder, şayet taarruzî olarak ilerlemek isteniyorsa, en doğru hareketin Moskova üzerine taarruzun yeniden başlatılması olduğunu söyledi ve tavsiye etti, fakat dinleyen olmadı. Çünkü Halder'in tavsiyelerinin artık büyük ağırlığı yoktu. [38] Genel olarak Volga'ya bir taarruz düşünülüyorduysa, teorik olarak, tıpkı Moskova gibi ulaşım tekniği bakımından önemli bir manevra merkezi niteliğinde olan Sarotov demir yolu kavşak noktasını ele geçirme düşüncesi de herhalde ortaya konulmuş olmalıydı. Çünkü Saratov üzerinden Ural endüstri bölgesine doğru irtibat yolları uzanıyordu.

Fakat Hitler için, sürekli gerginliğini korumuş olan Alman akar - yakıt ikmali göz önüne alınarak, Kafkasya'nın ele geçirilmesi tüm düşüncelerin odak noktasını oluşturuyordu. Bununla, çok müphem, fakat son derece heyecanlı olan Kafkasya üzerinden Yakın Doğu'ya girmenin mümkün olabileceğine ilişkin hayaller birleştirildi. Bu iş yapılırken, Kuzey Afrika'daki Feld Mareşal Rommel'in Alman - İtalyan Zırhlı Ordusu da Mısır'ı ve Süveyş Kanalı'nı ele geçirecekti. Bu iki harekât, esasen Güney Asya'da Japonlarca ağır zayıata uğratılmış olan Britanya İmparatorluğu'nun bir hayli sarsılmasına neden olabilirdi.

Alman anavatan savaş alanına karşı hava savaşında İngiliz bombardıman uçaklarının ilk büyük taarruz darbelerine hazırlandıkları tarih olan 5 Nisan 1942'de Hitler'in 1942 yılı yaz taarruzuna ilişkin 41 No. lu direktifi yayınlandı. Direktif iki taarruz hedefi öngörüyordu. Kuzeyde kuşatılmış olan Leningrad kesinlikle zapt edilecek ve bu suretle Fin müttefikî ile kara bağlantısı tesis edilecekti. Fakat Leningrad üzerine taarruz tali bir harekâtı. Asıl harekât güneyde "Kafkas bölgesine yapılacak yarma" idi.

[38] Bunun için diğer eserler arasında W. Görnitz'in "İkinci Dünya Savaşı" başlıklı yapının c. I, s. 390'a bkz.

Bu taarruz için aşağıdaki dört harekât aşaması öngörölmüştü :

1. 2 ncı Ordu ve 4 ncü Zırhlı Ordu ile Don kıyısındaki Voronezh doğrultusunda yarma;

2. 6 ncı Ordu'nun karşısında bulunan düşman kuvvetlerini imha... Bunun için 6 ncı Ordu Harkov doğusu bölgesinden hareketle düşman cephesini yaracak ve 4 ncü Zırhlı Ordu Don kıyısındaki düşmanı çemberlemek amacıyla Don nehri boyunca güneye yönelerek bu harekâta katılacak.

3. Bunu müteakip B (Merkez) Ordular Grubu'nun sevki idaresi altında 4 ncü Zırhlı Ordu ve 6 ncı Ordu, A (Güney) Ordular Grubu'nun sevki idaresi altında 1 ncı Zırhlı Ordu müstereken Stalingrad'ı bertaraf edecekler. Bu amaçla Merkez Ordular Grubu Don nehri boyunca güneydoğu doğrultusunda, Güney Ordular Grubu Taganrog - Artemovsk hattının doğusu bölgesinden Denez nehrini aşarak kuzeydoğu doğrultusunda Volga kıyısındaki metropol üzerine ilerleyecekler.

4. Yaz taarruzunun dördüncü aşamasını, daha sonra güneye Kafkasya üzerine yürüyüş oluşturacaktı.

Birinci aşamasına "Mavi" kapalı adı verilmiş olan tüm harekâtın yükü Güney Ordular Grubu'nun omuzlarına yüklenmişti. Bu Grubun Komutanı Mareşal von Reichenau (Rayhenav) 1942 yılında Poltava'daki karargâhında bir felç geçirmiş (bu üstün yetenekli ve enerji dolu insan için çok erkendi), daha sonra da Leipzig'de ölmüştü. Bunun üzerine Ordular Grubunun emir komutasını geçen yıl Merkez Ordular Grubunu Moskova önlerine kadar sevki idare etmiş ve daha sonra bir hastalıktan ötürü geçici bir süre görevinden ayrılmış olan Mareşal von Bock (Bok) üzerine almıştı.

Burada üzerinde durularak vurgulanması gereken bir husus vardır : Öngörölen taarruz plânı bir tek Ordular Grubu'nun gücünü fazlasıyla aşüyordu ve en azından tüm harekât süresince asla başarıl原因an çok güçlü ihtiyatların hazırlanmasını şart kılıyordu. Buna karşın taarruz tertibinde münferit harekât aşamalarının kademelendirilmesi plânlanmıştı. (Kroki : 6) Yaz taarruzunun başlatılması için Kerç yarımadasındaki ve düşmanın kış seferinden bu yana korumakta olduğu Kırım'daki durumun düzeltilmesi ve ayrıca kış seferinden beri mevcudiyetini koruyan Harkov bölgesindeki büyük düşman girme yerinin bertaraf edilmesi şarttı. Kerç yarımadasının ve Kırım'daki kuvvetli Sivastopol Kalesi'nin zapt edilmesi görevi, Org. von Manstein (Manştayn) komutasındaki 11 ncı Ordu'ya verildi. Bu görev 1942 yılı Mayıs ve Haziran aylarında ifa edildi ve Manştayn'ı Mareşallığa yükselten Sivastopol'un alınmasıyla sona erdi.

Buna karşılık 1942 yılı Mayıs ayının ortalarında Sovyet Güney Cephesi Komutanı Mareşal Timoschenko (Timosenko), Alman tahminlerine göre yirmi avcı tümeni, çok sayıda süvari tugayı ve onbeş, zırhlı tugayla Harkov bölgesinde Alman yığınak hazırlıklarının içine daldı ve ilk etapta derin bir girme elde etti.

Alman 1 nci Zırhlı Ordusu (Orgeneral von Kleist = Klayst), 6 ncı Ordu (Zırhlı Birlikler Generali Friedrich Paulus = Pavlus, Kur. Bşk. Tuğg. Arthur Schmidt = Şimidt ve Romen, Macar, İtalyan ve Slovak birlikleri ve 4 ncü Hava Kuvveti tarafından girmiş olan düşmanın derin yanlarına yöneltilen karşı taarruzlarla Timosenko'nun taarruzu durduruldu. Başkomutanlık devre raporuna göre bu bölgede yirmi avcı tümeni, yeni süvari tümeni ve ondört zırhlı tugay imha edildi ve 240.000 esir alındı.

Harkov İlk Bahar Muharebesi, 1942 Ocak ayında 6 ncı Ordu'nun komutasını üzerine almış olan General Pavlus'un gösterdiği reaksiyon tarzı bakımından büyük önemi taşıdı. Pavlus, tıpkı Güney Ordular Grubu Komutanı Mareşal von Bock gibi, Ordu Kurmay Başkanı General Schmidt (Şmidt) ve Ordular Grubu Kurmay Başkanı General Sodenstern (Sodensstern)'in görüşlerinin aksine, acil önlemlerle girmeyi durdurmadan yana olmuştur. Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın Doğu Prusya'daki "Mauerwarld" ordugâhındaki karargâhında da, tıpkı 6 ncı Ordu ve Ordular Grubu karargâhlarındaki gibi, başka görüşte olanlar vardı. Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Orgeneral Halder Harkov İlk Bahar Muharebesi'ni haklı olarak kendi büyük başarısı olarak gördü. O, başarılı oldu, düşman taarruzunu Harkov yakınlarına kadar silindirden geçirtti ve daha sonra da Sovyet derin yanlarına karşı taarruzu başlattı. Pavlus Harkov'da, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın büyük durumları bozan kritik durumda bulunan münferit ordu komutanından daha iyi ve daha doğru muhakeme edebildiğini müşahade etti.

1942 yılı Haziran ayının sonunda Güney Rusya'da Mareşal von Bock komutasındaki Güney Ordular Grubu taarruza başladı (Aynı zamanda Mısır'da Mareşal Rommel'in "Afrika Zırhlı Ordusu da İskenderiye önündeki El-Alamein mevziine taarruza geçmişti). Burada yaklaşık sekizyüz kilometrelik bir cephede Alman 2, 6, 11 ve 17 ncı Orduları, 1 ve 4 ncü Alman Zırhlı Orduları, Orgeneral Jany komutasındaki 2 nci Macar Ordusu (henüz tam kadroya sahip değildi), İtalyan Sefer Kuvveti ve Wittersheim (Vittershaym) Grubu toplanmıştı. Kursk'un doğusunda 2 ncı Ordu Komutanlığı, 4 ncü Zırhlı Ordu (Orgeneral Hoth) ve Macarlar Orgeneral Reichsfreiherr V. Weichs (Vayhs) komutasında bir ordu grubu oluşturmak üzere bir araya toplanmışlardı. Bock'un ihtiyatları bu sırada

iki Alman piyade tümeni ile kısmen hareket halinde olan altı müttefik tümeninden ibaretti. 11 nci Ordu Komutanlığı halen Kırım'da bağlanmış durumdaydı.

Harkov Muharebesi'nden sonra garip bir talihsizlik vaki olmuştu. Âdeta kader bir uyarı işareti vermek istiyordu. 23 ncü Zırhlı Tümen'in Birinci Kurmay Subayı (Harekât Subayı) 19 Haziran'da bir Storch (Leylek) uçağıyla uçmuş ve Alman ile Sovyet hatları arasına düşürülmüştü. Sözü edilen subay beraberinde yığınakla ilgili birkaç kolordu emrini götürüyordu ve de bunlar düşman tarafın eline geçti. Hitler olaya çok şiddetli tepki gösterdi. 40 ncı Zırhlı Kolordu Komutanı Zırhlı Birlikler Generali Summe görevinden alındı ve hakkında divanı harp soruşturması açıldı. Gizlilik önlemleriyle ilgili emirler şiddetlendirildi. Hitler'in hiç bir subayın kendisine verilmiş olan görevin doğrudan yerine getirilmesi için gerekli olandan daha fazlasını bilemeyeceğine ilişkin emri, buna uymayanların şiddetli cezaya çarptırılacağı tehdit ve ikazıyla yeniden yayımlandı. [39] Bu, aslında geleneksel, şimdiye dek geniş çapta uygulanan görev tarzı sevki idare metotlarının ruhuna karşı bir cürümdü ve bir ordular grubu veya ordu komutanı için bakış alanının ve karar yeteneğinin tabiata aykırı olarak daraltılmasını da beraberinde getirdi. Diğer savaş alanlarındaki ve hatta anavatandaki durumlar bir yana, kendi savaş alanının cephesindeki genel durum, deyim yerindeyse onu resmen hiç ilgilendirmeyecekti' Bu hal ve koşullar da Kasım ve Aralık aylarında ürünlerini verecekti.

28 Haziran 1942'de Güney Ordular Grubu'nun orduları taarruza başladılar. 4 ile 6 Temmuz arasında Vayhs Grubu Voronezh kentinin ana kısmını ele geçirdi. Ama bu arada önemli iki olay daha oldu. Birincisi, Stalin'in artık elastiki, kuvvet tasarrufu sağlayıcı çekilmenin önem kazandığına ilişkin yeni direktifi gereğince, düşman savunmada ısrarlı ve geleneksel Rus direnmesinden vazgeçti ve Voronezh'i (kentnin kuzeyinde bulunan Üniversite Mahallesine kadar) kendiliğinden boşalttı! İkincisi, Hitler'in değişken direktifleri ve sürekli doğrudan harekâta müdahaleleri yüzünden Başkomutan ile Kara Kuvvetleri Komutanı arasında karşılıklı endişe verici bir güvensizlik meydana geldi.

Von Bock bu harekâtı gereksiz zaman kaybı sayarken, Hitler daha başlangıçta harekâtın birinci aşamasında Voronezh'in alınmasını emretmişti. Şimdi ise aynı Hitler Ordular Grubu'nu Voronezh'in alınmasında

[39] İki Alman pilotunun 10 Ocak 1940'da Mechelen (Belçika) yakınındaki talihsiz olayıyla karşılaştım. Bu olay, 1 No.lu Führer emrinin verilmesine neden olmuştu (Jacobsen; Sarı Durum, 1957, s. 93).

serbest bıraktı. Başka görüşte olan Bock şaştan yararlanmağa kalktı-
ğında; Hitler bu kez de 4 ncü Zırhlı Ordu'nun bir zırhlı kolordusunun
güneydoğuya yöneltilmesini emretti.

Böylece, daha birinci aşama sona erdirilmeden, 41 No.lu direktifin
ikinci harekât aşaması sadece bir zırhlı kolordu (40 ncü Zırhlı Kolordu)
ile başlatıldı. Voronezh bölgesinde artık 40 ncü Zırhlı Kolordu yoktu, öte
yandan tüm zırhlı ordu için düşünülmüş olan 6 ncü Ordu'nun taarruzun-
dan önce çekilmekte olan Sovyet kuvvetlerinin Don nehri üzerinden do-
ğuya kaçmalarını önleme görevi de sırf akaryakıt noksanlığı nedeniyle
tam olarak yerine getirilemedi. Bu "Noksanlıklar Stratejisi" tüm yaz
seferi için bir mümeyyiz vasıf olarak kalacaktı. [40] Ayrıca, üstelik Don
kıyısındaki bu operasyonlar sırasında, Kafkasya'da ve Don ile Volga ne-
hirleri arasında gelecekte yapılacak operasyonlar için uzun kuzey kana-
dının sağlamlaştırılması söz konusuydu.

10 Temmuz 1942'de Güney Rusya'daki Alman kuvvetlerinin yeniden
tertiplenmesi yürürlüğe girdi. Şimdiye kadarki Güney Ordular Grubu,
16 ncü Ordu Komutanlığı, 2 ncü Macar, 8 ncü İtalyan ve kuruluş halin-
deki 3 ncü Romen Ordularından kurulu B (Merkez) Ordular Grubu'na
(Mareşal von Bock) taksim edildi. 17 ncü Ordu Komutanlığı ile 14 Tem-
muz'dan itibaren emre verilmiş olan 4 ncü Zırhlı Ordu ve 1 ncü Zırhlı
Ordu'dan oluşan yeni A (Güney) Ordular Grubu (Mareşal List) Staling-
rad'a karşı yapılacak harekâtın sevk ve idaresini üzerine alacaktı. 41
No.lu direktife göre bu üçüncü aşamaydı. Buna göre, B Ordular Grubu'
nun Don nehrinin aşağısına doğru taarruz etmekte olan kuvvetleri, A Or-
dular Grubu'nun (List) Taganrog - Atemovsk bölgesinden hareketle Do-
nez ve Don nehirleri üzerinden Stalingrad ve Volga doğrultusunda iler-
leyecek olan kuvvetleriyle bir kısaç hareketinde birleşeceklerdi. İki ordu
ile aşağı Donez üzerinden geçme plânı taktik endişelerle karşılaştığı için
yığınak değiştirildi. A Ordular Grubu kuzey yönünde taarruz ettirildi ve
14 Temmuz 1942'de B Ordular Grubu ile Millerovo yakınında direk teması
sağladı. Bu suretle Stalingrad üzerine bir kısaç taarruzu yapılması fikri
terk edilmişti.

Düşmana gelince; güç düşüklüğüne ilişkin olduğu gibi, görünüşe gö-
re düşmanın plânlı olarak geri çekildiğine dair emareler de mevcuttu.

[40] Doerr eserinin 18 ncü sayfasında, Hitler'in 4 Temmuz 1942'de Voronezh'in
alınmasını ve Don nehrinin aşılmasını yasak etmesini haklı buluyor. Doerr,
Mareşal von Bock'un yanlış, sırf taktik açıdan karar verdiğini zannediyor.

16 Temmuz 1942'de Hitler, Başkomutanlık Sevki İdare Karargâhı ve Kara Kuvvetleri Karargâhıyla birlikte Podolya'da (Batı Ukrayna) Vinniza yakınında, emir gereği Vinniza - Şitomir yolu kenarındaki çam ormanları içinde tesis edilmiş olan ileri sürülmüş komuta yerine (Vervolf) taşınıp yerleşti. Uzun zamandır Mareşal von Bock'un sevki idaresinden memnun olmayan Hitler, onu emekliye sevketti ve yerine, yani B Ordular Grubu Komutanlığı'na, Orgeneral Frhr. von Vayhs'ı getirdi.

Hitler bu sıralar, düşmanın artık gerçekten gücünün sonuna gelmiş olduğuna ciddi şekilde inanıyordu. Bu, onun geçen yılın son baharında da vehmetmiş olduğu bir şeydi. Daha Führer karargâhının Doğu Prusya'dan Podolya'ya intikalinden önce Hitler yeniden harekâta müdahale etti.

13 Temmuz'da, 1 ve 4 ncü Zırhlı Orduların 17 ncı Ordu (Orgeneral Ruoff) ile birlikte Rostov doğrultusunda taarruz etmelerini emretti. Bu düpedüz, Stalingrad üzerine taarruza bir ara verme anlamına geliyordu.

Ne var ki Hitler, Don kıyısındaki 6 ncı Ordu ve 40 ncü Zırhlı Kolordu'nun karşısında çekilmekte olan Sovyet "asıl kuvvetinin" Don ile Donez nehirleri arasında cereyan eden bir çemberleme meydan muharebesinde, daha Rostov üzerinden Kafkasya'ya çekilmelerinden önce yakalanıp imha edilebilecekleri inancını koruyordu. Bu, tam anlamıyla bir hayaldi. Alman istihbarat raporlarına göre, bir rastlantı olarak aynı tarihte, 13 Temmuz 1942'de Moskova'da bir Savaş Şurası toplanmış ve bu toplantıda Almanları yeni bir kıs seferine zorlamak amacıyla Stalingrad, Volga ve Kafkasya üzerine geri çekilme kararlaştırılmıştı. Ertesi gün her iki Alman Zırhlı Ordusu da Kamensk - Şahtinski ile yukarı Çir nehri arasında Donez nehrinin öteki yakasında Stalingrad üzerine süratle ilerlemeye tamamen elverişli bir durumda bulunuyordu. Ama bu ordulara, yapılması için hiç bir gerçek koşulun mevcut olmadığı bir "Çemberleme Meydan Muharebesi"ne girmek üzere yön değiştirildi.

Stalingrad üzerine ilerlemenin yükü esas plâna aykırı olarak, tek başına 6 ncı Ordu'nun sırtına yüklendi. O esnada, Kafkas petrol bölgesinin zaptını öngören "Asıl Harekât"ın muhtemelen Hitler'in ilham gücünü harekete geçirdiği tahmin edilebilir. Emir vermede tekrar beliren güvensizlik dikkat çekicidir. 4 ncü Zırhlı Ordu geçici olarak Don nehri güneyindeki köprübaşlarında tekrar durduruldu.

23 Temmuz 1942'de 1 ncü Zırhlı Ordu ve 17 ncı Ordu Rostov'u ele geçirdiler. Hayal edilen "Çemberleme Meydan Muharebesi"nden artık söz edilmez oldu. Düşman uzun zamandır Kafkasya üzerine tam bir geri çekilme halinde bulunuyordu.

6 ncı Ordu bu sırada Çir nehrinin yukarı kısmı üzerinden Kremenskaya yakınındaki Don dirseğine doğru ilerlerken, Hitler gizli emellerini açığa vuruyordu. 23 Temmuz 1942 tarihli 45 No.lu direktif, A Ordular Grubu'nun Ruoff Ordu Grubu'yla (17 ncı Ordu ve 3 ncü Romen Ordusu) Karadeniz kıyısındaki Batum üzerine ilerlemesini öngörüyordu. 1 ve 4 ncü Zırhlı Ordular Maikop - Grosni bölgesindeki petrol bölgelerini zapt edecekler ve daha sonra Tiflis - Bakü hattını ele geçireceklerdi ("Maus" = "Fındık Sığınağı" Harekâtı). B Ordular Grubu 6 ncı Ordu ile Stalingrad'ı ele geçirme ve Don hattını savunmaya hazırlama görevini aldı ("Siegfried" Harekâtı"). Mareşal von Manştayn komutasındaki 11 ncı Ordu Leningrad'ı ele geçirmek amacıyla kuzeye nakledildi. İki çevik tümenin kuvvetine şiddetle ihtiyaç duyulmasına karşın, Fransa'ya müteveccihen yürüyüşe geçirildi.

Bu günlerde iki ordular grubunun Güney Rusya'da Rostov - Zimlanskaya - Voronezh bölgesindeki cephe hattı 1200 kilometrenin üstüne çıktı. Gerçekten ümit edilen Batum - Bakü - Astrahan - Stalingrad - Voronezh hattına ulaşıldığı takdirde, Alman güney cephesinin genişliği 4100 kilometreyi bulacaktı. Hem de mevcutları bir hayli azalan kuvvetlere yeterli personel ikmalı yapılamazken ve akar yakıt sıkıntısı devam ederken! Bunlar, iki çevik tümenin çekilmesi sırasında da rol oynadılar. Zaten, sözü edilen tümenlerin burada harekâtın odak noktasında akar yakıt durumunun kritikleştiği bir zamanda hareket edip edemeyecekleri şüpheliydi. Hitler o zaman ayrıca Fransa'da müttefiklerin bir yükü hafifletme taarruzundan da korkuyordu.

45 No.lu Führer direktifiyle 1942 Yılı yaz taarruzunun dikkati çeken acaip düzeni gün ışığına çıktı. Taarruz hareketlerinin harekâtın başındaki kademeli sıralanışından, şimdi Stalingrad ve Kafkasya üzerine ayrı ayrı istikametlerde hazırlanan çifte taarruzun yararına vazgeçiliyordu. Ve de bu, her iki hareket hiç bir illiyet bağlantısı içinde bulunmamasına rağmen yapılıyordu. Şayet Kafkasya'nın ele geçirilmesi isteniyorduyorsa, Stalingrad'ın zaptı gerekli değildi.

O zamanlar sadece Hitler, Sovyetlerin daha öncekilere oranla çok daha az kayıplar vermesi ve esir sayısındaki fazlaca azalma nedeninin Rus oyalama muharebesi yöntemine bağlanmasına rağmen, düşmanın artık sonunun gelmiş olduğundan kesinkes emindi. O, Kafkas petrol bölgesinin ele geçirilmesinin Sovyet savaş ekonomisine kesin darbe indireceğine de inanıyordu.

Gerçekte Sovyet tarafında tamamen başka şeyler yapılıyordu. Orta Rusya ve Transural - Sibirya bölgesinde büyük bir silâh endüstrisi reorganizasyonu sona ermek üzereydi. Yeni tank, top ve Stalin orglarındaki üretim rakamları yükseliyordu. 52 nci Alman Kolordusu bölgesinde Stalin'in 31 Temmuz 1942 tarihli bir günlük emri ele geçirildi. Bu emirde, ciddi babayâni bir tonla büyük arazi, insan, tarıma elverişli alanlar ve endüstriyel üretim tesisleri kayıplarından söz ediliyor (tehidsiz, tehdirsiz) ve geriye atılacak her adımın Rusya'nın sonu demek olduğu belirtiliyordu. Tüm kaynaklar, bu emrin ve bununla bağlantılı olarak Sovyet savunma gücünü takviye etmek için alınacak önlemlerin yaratacağı psikolojik etkileri vurguluyorlardı. 6 ncı Ordu'dan Tuğgeneral Schmidt, daha önceki haftalarda geri çekilmekte olan düşman birliklerinde birçok kez önemli çözölme emareleri gözlemlendiğı halde, 1942 Ağustos ayı ile birlikte Sovyet mukavemetinin yeniden sertleştii izlenimini edinmişti.

Buna karşılık uçsuz bucaksız bölgelerde harekât yapmakta olan Alman birlikleri gittikçe artan ikmal güçlükleriyle karşılaşılıyorlardı. Sağlam bir yol sistemi olmadığı için, her iki Alman Ordular Grubu'nun ikmal, ilkin Harkov ve Stalino'da sona eren ve daha sonra Rostov üzerinden devam ettirilen iki demir yolu hattından akıyordu; ray gövdelelerinin Alman hat genişliğine dönüştürölmesi zorunlu olduğı için, çok zaman alıcı bir çalışma gerekiyordu. Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Lojistik İşler Yardımcısı harekât alanında motorlu araç kollarının yardımlarıyla ikmal için bir üs sistemi kurmaya çalıştı; ama Führrer karargâhındaki sürekli tertip ve düzen değışiklikleri yüzünden bunda pek başarılı olamadı. Yiyecek maddeleri esas itibariyle memleketten temin edilebilirse dahi, cephane ve her şeyden önce de akar-yakıt sektöründe sürekli yeni krizler meydana geliyordu. 4 ncü Hava Kuvveti bile, kriz vaki olduğunda anında teşkil olunan motorlu araç kollarıyla yardım etmek zorunda kaldı.

Ne de olsa 45 No.lu direktifle artık yeni ve güçlü bir sıklet merkezi teşkil edilmişti. Kafkasya'yı istilâ etmek için üç Alman ordusu taarruza geçirilmişti; tek bir Alman ordusu, yani 6 ncı Ordu hem Stalingrad'ı ele geçirecek hem de Doğu Cephesi'ni savunmaya hazırlayacaktı. Böylece ilkin Hitler'in taarruz hedefi Stalingrad ve ikinci olarak da 6 ncı Ordu ve onun sevki idaresi anlatılacak konularımızın ana temaları oluyorlar. Stalingrad trajedisi, diğrr bir deyimle 6 ncı Ordu trajedisi uzun, karışık, figürü bol bir prologdan sonra başladı.

Çarlık döneminde Zarizyn adıyla anılan Stalingrad yüzyılın başında yaklaşık 55.000 nüfuslu küçük bir şehirdi; kuşkusuz o zaman petrol, hububat, kereste, yün, balık ve tuz gibi maddeler için aktarma yeri olarak

önemli bir üne mazhar olmuştu. Eski çağda Zarizyn Hattı, Don ve Kal-mük steplerinin temas noktasında, Avrupa Doğu Rusyasının iki büyük nehri olan Don ve Volga arasındaki berzahın kenarında bulunan Zarizyn'den başlıyordu. Bu hat berzahı, güneye steplerin Asyalı süvari halklarına karşı sürgüleyecekti. İç savaştan bu yana şehir, yeni Rusya'nın her şeye kadir hükümdarı Joseph Wissarionowitsch Dshugashwili - Stalin'in adını taşımaya başladı. Çünkü Stalin 1918'de Donschan Hetlans Krasnow'un kazak ordusuna karşı bu kentin savunmasını idare etmişti.

Muhakkak ki eski Zarizyn'e Stalin'i bağlayan özel anılar mevcuttu. Krasnov'un kazaklarına karşı savaşları o zaman Volga kıyılarına hububat temin etmek üzere özel görevli olarak (askerî bir görevle değil) gönderilmiş olan Stalin için, askerî kariyerinin ve ününün başlangıcını teşkil etti. Fakat Hitler şurası muhakkak ki kentin bu manevi - ideolojik önemini haddinden fazla abarttı. Hiç kuşkusuz bu arada Stalingrad'ın ekonomik önemi son derece artmıştı. Düz, ağaçsız, derin erezyon uçurlarıyla baştan başa katedilmiş stepte, güneyde Kuperosnoye ile kuzeyde Rinok arasında Volga kıyısında yaklaşık yarım milyon nüfuslu, tahminen 35 kilometre genişlikte banliyöleriyle, bahçeli evleriyle, demir yolu tesisleriyle, atölyeleriyle ve hükümet saraylarıyla devasa bir fabrika kenti, traktör, tank ve toplar için büyük bir üretim merkezi ve Kafkasya'dan petrol sevkiyatı için bir aktarma yeri oluşmuştu. Bununla beraber kentin işgal edilmesi ve Volga nehri üzerindeki gemi ulaşımının önlenmesi asla Sovyet savaş ve ulaşım ekonomisinin kesin olarak felce uğratılması demek değildi (Gelecek bunu çok çabuk öğretecekti!).

Hitler'in Stalingrad'ın zaptına memur etmiş olduğu adam, Zırhlı Birlikler Korgenerali Pavlus, Führer'in Kafkas petrol alanlarının fethiyle bağlantılı olarak "Volga kıyısındaki köşe sütunu"nun zaptına ve muhafazasına son derece önem verdiğini gayet iyi biliyordu. Volga kıyısındaki sefer Pavlus'a olağanüstü askerî şan ve şerefler getirecek; önce Orgeneralliğe daha sonra Mareşalliğe yükselmesini sağlayacak ve aynı zamanda da ağır bir vicdan yükü yükleyecekti. Pavlus, Mareşal fon Royhenav'un komutanlığı sırasında 6 ncı Ordu Kurmay Başkanlığı görevini yapmış, daha sonra 1940 Eylül'ünden 1942 Ocak ayına kadar Kara Kuvvetleri Karargâhında Harekât Başkanı olmuştu. O, 1441 yılı Doğu Seferi'ne ilişkin plânların hazırlanmasına ve 1942 yılı için ilk temel düşüncelerin oluşması çalışmalarına katılmıştı.

Hessen ilçesinde mütevazî bir devlet memurunun oğlu olan Pavlus, çalışkanlığı ve azimkârlığı ile sıvrılmıştı. Her kararı çok esaslî ve itinalı şekilde düşünerek veren üstün bilgili ve titiz bir kurmay subay sayılıyordu. Egemen, müteşebbis ve sorumluluktan kaçınmayan bir komutan

için ideal bir kurmay başkanıydı. İşte Rayhenav böyle bir komutandı. Hitler Rayhenav'a "6 ncı Ordu ile göğü bile zaptedebilirim" dediği zaman, kendisinin Hitler'e "Fakat, benim emr-i komutam altında değil Führerim! şeklinde yanıt verdiği Rayhenav tarafından hikâye edilmektedir.

Mareşal fon Rayhenav tarafından bilinçli olarak geliştirilmiş olan bu egemenliğe Pavlus sahip değildi. Pavlus bizzat daha sonra vaki olan bir kriz esnasında o kendisine özgü sakin tavrıyla "Ben Rayhenav değilim" demişti. Fakat bir Hamburglu tüccarın oğlu olan Kurmay Başkanı Tuğgeneral Arthur Schmidt (Artur Şmidt), onu her yönüyle mükemmel bir şekilde tamamlıyordu. Şmidt enerjik, açık görüşlü, sorumluluktan çekinmeyen bir subaydı. Tüm söylentilerin aksine Pavlus ve Şmidt son aşamanın belirli bir noktasına kadar tam bir uyum ve anlayış içinde birlikte çalıştılar. Ve de bu kişiler askerdi, kurmay subaydı ve âdeta politik bölgenin dışında yetişmişlerdi; bu 1935 öncesi Alman ordusunun geleceğine ne kadar da uygundu! Şunu peşinen belirtmiş olalım ki, bu kişiler her tür politik hareket tarzından uzak kaldılar. Ve de bu iki adam aylardır, Rusya'nın güneyindeki savaşı sevk ve idare etme görevlerine tüm vakit ve güçlerini vakfettiler. Hitlervari sevki idare sanatının kurallarından ötürü -eğer burada sanattan söz edilebilirse! - her ikisinin de karar verme imkânları büyük ölçüde daralmıştı.

23 Temmuz 1942 tarihli 45 No.lu direktiften yedi gün sonra, 30 Temmuz 1942'de Hitler, bu yelpazevari seferin plânında son kesin düzenlemesini yaptı. Tam şu sırada Manytsch (Manıç) nehri üzerinden geçerek bir köprübaşı elde etmiş ve Kafkasya'ya doğru ilerlerken Proletarskaja (Proletarskaya)'yı ele geçirmiş olan Orgeneral Hoth'un 4 ncü Zırhlı Ordusu verilen emir üzerine tekrar yön değiştirdi. B Ordular Grubu'nun emrine verildi ve Don nehrinin güneyindeki 6 ncı Ordu ile müştereken Kalmük stepleri üzerinden Stalingrad ve Volga doğrultusunda ilerleme görevini aldı. Bu suretle son sıklet merkezi teşkilinden vazgeçilmişti.

Bu sırada kuvvet parçalamanın tam bir örneği gözler önüne serildi. Volga ve Kafkasya üzerine "Siegfried" ve "Maus" kapalı adları verilen kesin sonuçlu taarruz hareketlerinin başladığı Ağustos ayında Merkez Ordular Grubu 11 Ağustos 1942 günü "Wirbelwind" (Kasırga) harekâtına başlama emrini aldı. Buna göre, 2 ncı Zırhlı Ordu, Suhiniyi - Yuhnov bölgesindeki Sovyet cephe çıkıntısını kesip atmak amacıyla Suhuniçi bölgesine taarruz edecekti. Aynı zamanda Sovyet girmeleri nedeniyle Merkez Ordular Grubu bölgesinde Siğevka - Subzov - Rzev kesiminde, 9 ncü ve 3 ncü Zırhlı Ordu bölgelerinde kritik bir durum meydana geldi. 19 Ağustos 1942'de batıda Dieppe yakınında, büyük çaplı bir cebro keşiften daha

öte bir hareket olmamasına rağmen, Hitler'i fazlasıyla meşgul eden bir İngiliz - Kanada taarruz girişimi vakı oldu. 22 Ağustos'ta 'Kasırğa' harekâtı durduruldu, taarruz başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bundan bir gün sonra, yani Merkez Ordular Grubu'nun şiddetli Sovyet taarruzlarının başladığını rapor ettiği 23 Ağustos günü Hitler, Leningrad üzerine taarruzun başlama tarihini 14 Eylül 1942 olarak saptadı.

Kara Kuvvetleri Yabancı Ordular Doğu Şubesi'nin bir tahminine göre, 15 Ağustos 1942 günü cephede 254 piyade tümeni, 83 piyade tugayı, 13 süvari tümeni ve 68 zırhlı tugay düşmanın emrine amadeydi. Aynı cephede toplam 222 Alman tümeni olduğuna göre durum hiç de iç açıcı değildi. Düşmanın ihtiyatları 73 piyade tümeni, 66 piyade tugayı, 20 süvari tümeni ve 86 zırhlı tugay tahmin ediliyordu. [41]

Don - Volga Cephesi'nde, bir zırhlı kolorduyu (24 ncü) 6 ncı Ordu'ya, bir diğer zırhlı kolorduyu A Ordular Grubu'na ve "Grossdeutschland" (Büyük Almanya) Tümeni Batı Ordusu'na vermek zorunda kalmış olan 4 ncü Zırhlı Ordu'nun elinde halen bir zırhlı ve bir motorlu tümenli 48 ncı Zırhlı Kolordu, iki piyade tümenli 4 ncü Kolordu ile iki tümenli 6 ncı Romen Kolordusu mevcuttu. Ve de büyük Don dirseğindeki asıl taarruzun tüm yükünü sırtında taşıyan ve halen iki taarruz kaması halinde (Kuzey ve Güney) ilerlemekte olan 6 ncı Ordu'nun emrinde ise, 14 ncü Zırhlı Kolordu, 8 ve 17 ncı Kolordular, 24 ncü Zırhlı Kolordu ve 51 ncı Kolordu bulunuyordu.

Sürekli yeniden gruplanmalar ve Kafkas harekâtı için büyük ölçüde akar - yakıt stoklarının ayrılması nedeniyle ordu ancak 7 Ağustos 1942' de, Don dirseğindeki Sovyet birliklerinin büyük kısmını (yaklaşık oniki avcı tümeni ve beş zırhlı tugay) mağlûp etmeyi ve Don nehrini zorla geçmeyi başarabildi. Bu esnada 4 ncü Zırhlı Ordu da, sürekli akar - yakıt güçlüklerine maruz kalarak çok çetin mukavemet karşısında Kalmük steplerindeki Aksay nehri ve Abganerovo üzerinden Stalingrad'ın güneyinde Volga kıyısındaki Krasnoarmeisk doğrultusunda büyük mücadele vererek ilerledi. Sovyet mukavemeti öyle inatçıl ve sürekliydi ki, 6 ncı Ordu geçici bir süre bir zırhlı ve bir piyade tümenini Hoth'un emrine vermek zorunda kaldı.

[41] Greiner; s. 101.

Her iki Alman taarruz ordusunun nisbî zayıflıkları nedeniyle düşman, Stalingrad savunmasını alelacele hazırladığı sahra mevzileriyle güçlendirme imkânını da buldu. Alman tarafında sık sık dış ve iç kuşaklı "Stalingrad Kalesi"nden söz ediliyordu; ama bu doğru olmadığı gibi, taarruzu plânlayan ve uygulayanlar için de yanlış değerlendirmelere neden oluyordu. Volga kıyısındaki endüstri kentinin savunma hazırlıklarını, daha sonra Mareşalliğe kadar yükselen ve Budapeşte ve Viyana fatihi unvanını alan Tuğg. Tolbuchin yönetiyordu.

15 Ağustos 1942'de Pavlus nihayet kendini, şehir üzerine taarruz emrini bizzat verebilecek durumda gördü ve B Ordular Grubu'nun bir direktifine uygun olarak, Kalaç - Stalingrad demir yolu hattının kuzeyindeki kara köprülerini işgal etmeyi düşündü. Tali kuvvetler Stalingrad'ın batısındaki tepelerde Hoth ile bağlantı kurmaya çalışacaklardı. Ordu Komutanlığı düşmanın Stalingrad'ı anudane (inatla) savunmak için yeterli kuvvete sahip olup olmadığını bilmediği için, Volga kıyısındaki kent bölgesinin işgaline ilişkin detaylı emirler önceden verilmedi.

Üç gün sonra 6 ncı Ordu 21 Ağustos'ta Vertyağı'nın iki tarafından Don nehrini geçti; bundan iki gün sonra 23 Ağustos 1942 günü akşam üzeri de 14 ncü Kolordu birlikleri kentin devasa bloklarının kuzey kenarındaki Rinok yakınında Volga nehrine ulaştılar.

Ertesi gün Hitler, Vinniza'daki Führer karargâhında, âdeta zaferden sarhoş olmuş bir halde, Mareşal von Mansteyn ile Nordlicht (Kuzey Işığı) Harekâtı'nı (Leningrad üzerine taarruz) görüştü ve bu münasebetle de Mansteyn Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Halder'e karşı Hitler'in hayret verici, şiddetli bir saldırısına tanık oldu. [42]

Fakat daha önce, 20 Ağustos 1942'de Hoth'un 4 ncü Zırhlı Ordusu'nun taarruzu Krasnoarmeisk dağlık arazisi önlerinde Tundutova tren istasyonunun doğusundaki tepelerde durdurulmuştu. Sovyetler tarafından kuvvetli şekilde emniyete alınmış olan bu dağ silsilesi Volga dirseğinde hâkim bir arazi oluşturuyordu. Burası, kent savunmasının sol köşe sütununu teşkil ediyordu. Ne var ki 4 ncü Zırhlı Ordu'nun birlikleri Krasnoarmeisk ile Beketovka arasındaki tepeleri ele geçirecek güçte görünmüyorlardı. Ordu, sola doğru 6 ncı Ordu ile bağlantı aramak zorunda kaldı. Başlangıçta plânlanmış olan kısaç taarruzu artık uygulanabilirliğini yitirmiş görünüyordu. 3 Eylül 1942 günü Hoth'un Alman ve Romen birlikleri Stalingrad'ın batı kenarındaki Volga tepelerini ele geçirdiler,

[42] Erich V. Manstein; Kaybedilen Zaferler, Bonn, 1955, s. 592.

(Bundan böyle Manstein olarak zikredilecektir). Manstein, Nordlicht Harekâtı'nın haddizatında lüzumsuz ve çok şüpheli olduğunu yakinen biliyordu.

daha sonra da Volga'ya ulaşmak üzere aşağıya doğru ilerlediler ve 10 Eylül 1942'ye kadar Stalingrad'ın güneyinde Yelsanka ile Kuperosnoye arasındaki bölgede Volga'ya ulaştılar. Ama, daha sonra Sovyet karşı taarruzunun çıkış noktalarından biri olan Beketovka alınamadı.

Bu haftalar zarfında pek çok sorunlar vardı ve pek çok da doğru kararlar verildi. Pavlus, daha büyük Don dirseğindeki taarruz başlama-dan önce B Ordular Grubu ile gittikçe daha da uzamakta olan taarruz kamasının yanlarının emniyeti konusunda hararetli tartışmalar yapmış-tı. Pavlus, hücum kamasının taarruz gücünün yan korumasına kuvvet ayırmak zorunda kalınacağı için azalacağına işaret etmişti.

Hitler'e gelince; Başkomutanlık Harekât Başkanlığı'nın harp ceri-desi daha 16 Ağustos 1942'de Führer'in Stalin'in 1920'nin "Rus Standart Taarruzu"nun tekrarlayabileceği endişesi içinde olduğunu belirtiyor. O tarihte Kızılordu Serafimoviç bölgesinde Don üzerinden geçerek Rostov doğrultusunda General Baron Vrangeli'nin Beyaz Ordusu'na taarruz ede-rek yenilgiye uğratmıştı. [43]

Hitler önseziler, müşahedeler ve kavrayışlardan ani ve doğru izle-nimler edinir ve sonuçlar çıkarırdı. Bu, onun her zaman izleyegeldiği bir yoldu. Ne var ki, özellikle onun stratejik konsepsiyonları en azından şu sırada elde mevcut imkân ve vasıtalarla tam bir uyum içinde bulunmu-yorlardı! Gerçekten de Sovyetler güçlü birliklerle 20 Ağustos'ta Don nehri üzerinden geçerek 6 ncı Ordu'nun derin kuzey yanı doğrultusunda burasını korumakta olan 8 ncı İtalyan Ordusu'na taarruz ettiler ve ilk gün önemli başarılar sağladılar. Cesurane gösterilen mukavemet ve mün-ferit başarılarla (Meşhur Savia Süvari Alayı'nın yalın kılıç İsbuğenski yakınında Sovyet piyade ve topçularına karşı yaptığı taarruz gibi) rağ-men, İtalyan birliklerinin pek çoğunun savaş güçlerinin büyük olmadığı görüldü. Durumu düzeltmek için Alman 17 ncı Kolordusu'nun müda-halesi gerekti. [44]

General Pavlus ve onun Kurmay Başkanı, İtalyanların bölgesinde meydana gelen durumdan haklı olarak son derece rahatsız olmuşlardı. Pavlus bu sırada kendisinin kuzey yanla ilgili rapor ve ikazlarının doğ-ruluğunu kanıtlamak üzere 6 ncı Ordu bölgesinde cephe gezisinde bulu-nan Kara Kuvvetleri karargâhlarındaki halefi Tümgeneral Blumentritt'

[43] Greiner; s. 401.

[44] Giovanni Messe; s. 240.

ten, 8 nci İtalyan Ordusu bölgesindeki hal ve koşulları da incelemesini rica etti. Sonuç, Pavlus'un bizzat kaleme aldığı gibi, Hitler'in talimatlarına göre caiz olmayan bir keyfilikti! [45]

O vakitler Yüksek Sevk ve İdarenin ne gibi hayaller içinde hareket ettiğini, 28 Ağustos 1942 günü Vinniza'da vaki olan durum brifinginde Mareşal Göring'in sunduğu bir rapordan öğreniyoruz. Bu rapora göre, Org. Frhr. von Riechthofen (4 ncü Hava Kuvvet Komutanı) bizzat Stalingrad bölgesindeki durumu keşfetmiş ve artık orada kuvvetli düşman kuvvetlerinden söz edilemeyeceğini; edindiği izlenimin düşman tarafta bir elden sevkı idarenin mevcut olmadığı merkezinde olduğunu bildirmişti. Gerçekteyse, o sırada Kotluban bölgesinde bulunan 6 ncü Ordu'nun Kuzey Grubu güç durumdaydı. 14 ncü Zırhlı Kolordu Volga kıyısındaki Rinok yakınında çok kritik bir hafta yaşadı. Alman kuvvetleri, başlangıç başarısından süratle yararlanacak güçte değillerdi, ama kuşkusuz düşman da şimdilik Tümç. Vasili İvanoviç Çuikov'un 62 ncı Ordusu'nu (Efsanevi 62 ncı Ordu) geniş amaçlı bir karşı taarruza sevk edecek halde değildi. Fakat Sovyetler bundan vazgeçemediler de!...

Aynı tarihte, yani 28 Ağustos 1942'de, Kuzey Ordular Grubu düşman karşı taarruzunun başladığını bildirdi ve bundan iki gün sonra da Hitler, Kafkasların kuzey yamacında taarruzu saplanıp kalmış olan (bunda şaşılacak hiçbir şey yoktu) A Ordular Grubu bölgesinde bir krizin yaklaşmakta olduğunu gördü ve öfke dolu olarak Mareşal List'i yanına Vinniza'ya çağırdı.

1 - 15 Eylül tarihleri arasında 6 ncü Ordu ve 4 ncü Zırhlı Ordu güneyden, batıdan ve kuzeyden adım adım, duraksamadan, gittikçe daha ağır zayıat vererek ilerledi ve güçlerini bir hayli yitirmiş olarak Volga metropolünün bahçeli evler, varoşlar, fabrikalar ve tren istasyonları karmaşasının içine girdi. Böylece Stalingrad etrafında Verdün yıpratma savaşını anımsatan ve ikibuçuk ay boyunca durmaksızın devam eden mücadele başladı. Yavaş yavaş kentin ana kısmı ele geçirildiyse de, Sovyetler yaklaşık sekiz kilometre uzunluğundaki şehir merkezinde Volga nehrinin bir kısmını ve Stalingrad'a giden Krasnaya Sloboda feribot iskelesini korudular.

Bu arada Hitler, ender olarak izin verilen cephe gezisi sonunda Mareşal List'in durum muhakemesine hak vermiş olan Başkomutanlık Harekât Başkanı General Jodl (Yodl) ile şiddetli tartışmayı müteakip List'i azletti ve ayrıca da asıl harekâtı, yani "Maus" hareketini, kurtarmak amacıyla, A Ordular Grubu'nu geçici bir süre şahsen sevk ve idare etmeye karar verdi.

[45] As. Protokol, Mareşal Pavlus'un açıklamaları.

Aynı zamanda, Stalingrad yıpratma muharebesi sırasında Hitler'in çok dikkate şayan, fakat o derecede de tipik propaganda stratejisi de açığa çıktı. Stalingrad büyük bir zafer olarak beyan edildi. Hitler Berlin'de Eylül ayının sonunda 1942/1943 Savaş - Kış Sosyal Yardım Kampanyası'nı açtığı sırada, Alman taarruzunun aşağıda sıralanan dört hedefi olduğunu açıkladı :

1. Son büyük buğday bölgelerini ele geçirmek,
2. Son kömür rezervini ele geçirmek,
3. Rus petrol kaynaklarını zapt etmek ve tecrit etmek,
4. Ulaşım damarı olan Volga'yı kapatmak...

Stalin hakkında da O, "Ve şuna kâni olabilirsiniz ki, bizi hiç bir insan bu yerden artık uzaklaştıramayacaktır." demişti.

Hava Kuvvetleri Komutanı Mareşal Göring Berlin'deki Spor Sarayı'nda Ekim başında Alman köylüsünün şerefine düzenlenen büyük bir gösteride, bundan böyle artık herşeyin daha iyi olacağını ve doğuda gelecek kış seferinin dehşetini yitirdiğini açıklayarak "Bu kez emniyetliyiz; bu kez biz, bir Rus kışına benzemeyi biliyoruz" dedi.

Hitler bu sırada doğudaki sevki idare hakkında devam edegelen esaslı fikir aykırıklarından dolayı Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Or-general Halder'i emekliye ayırmış (24 Eylül 1942) ve Pilot Korgeneral Zeitzler'i (Çaytsler) bu göreve atamış olduğu için, Mareşal Göring konuşmasında kurmay subay konusuyla da meşgul oldu ve nasyonal sosyalist kurmay subayın sadece sevki idaresinin yardımcısı olduğunu belirterek, hamdolsun ki yeterince "seçkin generale" sahip olunduğunu, yeterli olmayanın, kâfi derecede sert veya güçlü olmayanın emekliye ayrılacağını vurguladı.

Nihayet Hitler de 8 Kasım 1942 akşamı Münih'deki Löwen birahanesinde düzenlenen 1923 Darbesi Anma Töreni'nde bir kez daha söz aldı ve yeniden "Dev Aktarma Alanı"nın ele geçirilmesini bir zafer olarak kutladı. Burada Rus ikmal ulaşımının 30 milyon tonluk kısmı tecrit edileceği için, bu merkezi almak istediğini vurgulayarak "Şimdi öğrenmiş oluyorsunuz -bizler alçakgönüllüyük- işte burasını ele geçirdik" dedi.

Radyo ile tüm dünyaya yayılan böyle açıklamalarla Hitler, halk tribünü önünde Başkomutan Hitler'i harekât ve karar serbestisinden mahrum ediyordu; Yüksek Sevk ve İdare'nin daha sonraki tüm kararları için çok karakteristik bir an... Stalingrad'a sahip olunduğu seklindeki açıklamasında Hitler hem haksız, hem de çok haklıydı. Stalingrad'a

sahip olunmuştu, çünkü Volga üzerindeki ulaşım kesilmiş ve şehirdeki silâh fabrikaları düşmüştü. Stalingrad'a sahip olunmamıştı, çünkü 62 nci Sovyet Ordusu metin ve sarsılmamış bir durumda ve de her geçen hafta biraz daha güçlenerek Volga nehri boyunca kentin banliyosunda bir köprü başını hâlâ muhafaza ediyordu.

Genelde pek çok şeye sahip olundu; ama 1942 yılının erken son baharındaki bu dönüm noktasında Stalingrad'a sahip olunamadı. Daha fazla kuvvete ihtiyaç vardı ve Kotluban bölgesindeki kuzey yan ile Krasnoarmaysk - Beketovka bölgesindeki güney yanın yeterince emniyete alınması gerekiyordu. Ama bunların hiçbirini sağlanmadan Volga nehri kıyısında takılıp kalındı. A Ordular Grubu kuzeybatı Kafkasya'da bulunuyordu, Maikop - Grosni bölgesinde oldukça küçük petrol alanları ele geçirmiş ve Terek nehri ötesine bir köprübaşı sürmüştü ama Batum - Tiflis - Bakü hattına erişememişti. Mısır'da "Afrika Zırhlı Kolordusu" nun gücü, El-Alamein Mevziini aşarak Nil nehrine doğru ilerlemeye yetmemişti. Anavatan savaş alanında İngiliz bombardıman uçaklarının saldırıları sürüyordu. 1942 ilk baharının başlarında Lübeck, Rostock ve Köln üzerine yapılan büyük hava taarruzlarından bu yana bombardımanların ardı arkası kesilmemişti. Alman şehirleri üzerindeki terör taarruzlarına ilişkin haberler yoğunlaşıyordu.

General Pavlus 12 Eylül 1942 günü Vinniza'daki Führer karargâhında bulunuyordu. Burada vaki olan görüşmede Pavlus, Stalingrad'daki taarruz cephesinin zayıflığına, yanların emniyetinin yetersizliğine işaret ettikten sonra müttefik ordular bölgesinde Alman tümenlerinin korse gubukları olarak yer almalarını ve gerektiğinde müdahale etmek üzere Alman ihtiyatlarının hazır bulundurulmalarını istedi. 6 ncı Ordu bu ve buna benzer istek ve uyarıları daha sonra da tekrar tekrar gündeme getirdi, Eylül sonunda 6 ncı Ordu karargâhındaki Kara Kuvvetleri İrtibat Subayı Kurmay Binbaşı Menzel vasıtasıyla, daha sonra da Kara Kuvvetleri Karargâhında Sis Birlikleri Generali Ochsner, Başkomutanlık Muhabere Dairesi Başkanı General Fellgiebel ve Başkomutanlık Başyaveri Tümgeneral Schmudt (Şmundt) gibi yüksek rütbeli cephe ziyaretçileri aracılığıyla bunları yineledi. Pavlus, durumun ciddiyetini göstermek amacıyla, Şmundt'u, düşmanın tam bu sırada Kuzey Cephesi'nde Don üzerinden aşarak 376 ncı Tümen bölgesinde derin bir girme yapmış olduğu yere kadar beraberinde götürdü. [46]

[46] As. Protokol, Mareşal Pavlus'un açıklamaları.

Ancak burada Hitler'in kendine özgü kişiliğinin yarattığı psikolojik etki görmezlikten gelinemez. O, tekrar tekrar taklit edilemez tarzda cephe ziyaretçilerine güven aşlamayı başardı. Hele Pavlus gibi aşırı duygusal mizaçtaki insanlar bu sihirli etkileyişe yenik düştüler. Üstelik de şimdiye kadar her şey hep iyi gitmişti. Doğuda pek çok güç durumlar meydana gelmişti. Alman askeri, Alman sevki idaresi üstünlüğünü kanıtlamıştı. Yine bunlar, bu yaz seferinde de hemen hemen gayri mümkünü mümkün yapmışlardır.

Şurası bir gerçek ki, Pavlus Vinniza'ya yaptığı geziden Führer'in Volga kıyısındaki köşe sütununun korunmasına büyük önem atfettiği inancını yenilemiş olarak ayrıldı. Hitler ise, Stalingrad'daki savaşlar kesin olarak sona erdiğinde, güvenilir bulduğu ordu komutanını yakın bir gelecekte Başkomutanlık Harekât Başkanlığına veya Kurmay Başkanlığına atamayı düşünüyordu. General Şmundt Ekim ayındaki ziyareti sırasında gizlice General Pavlus'a, kısa bir süre sonra başka bir görev alacağını açıkladı. Pavlus'un halefi Hitler'in güvenine mazhar olan 51 nci Kolordu Komutanı Korgeneral von Seydlitz - Kurzbach olacaktı. Çok asil ve kibar Romen ailesinden bir kadınla evlenmiş olan Pavlus'un da Volga kıyısında kurulması plânlanan Romen - Alman Don Ordular Grubu Komutan Vekilliği'ne atanılması düşünülüyordu. Bu grubun komutanlığını Romen Devlet Başkanı Mareşal Antonescu üzerine alacaktı.

Org. Halder Stalingrad üzerine kama şeklinde sürülmüş olan taarruz cephesinin sakıncalarına tekrar tekrar işaret etmek suretiyle son görevini yapmaya çalışmıştı. Hitler onu bu hareketinden dolayı okul müdürü ve mızırmız bir kişi olarak nitelendirmişti. Aynı Hitler, 6 ncı Ordu'nun yetersiz yan emniyetinden ötürü ne denli tehlike içinde bulunduğunu gayet iyi biliyordu. Başkomutanlık Hrk. Başkanlığı harp ceridesinde bu hususa tekrar tekrar değinilmektedir. [47] Ancak Hitler bu bilgilerinden sonuçlar çıkarmıyordu. Aslında en geç Eylül ayı içinde, ne istendiğine karar verilmesi gerekiyordu : Ya Stalingrad'dan ya da Kafkasya'daki seferden vazgeçilecekti. Veyahut da başlangıç başarılarını korumak için, elde mevcut tüm ihtiyatların Doğu Cephesi'nin güneyine aktarılmasına karar verilecekti. Fakat bunların hiçbiri vaki olmadı.

Halder'in Kurmay Başkanı olarak kaleme aldığı son günlüğündeki kayıtlardan birisinde şöyle deniliyordu : "Stalingrad'da taarruz birliklerinin tedricen yanıp kül oldukları gözle görülebilir bir hale geldi." Savaşmaktan yorgun düşmüş ve yıpranmış olan 6 ncı Ordu'da bölük mevcutları ortalama yüzde altmışın altına düştü. Zırhlı tümenlerde halen

[47] Greiner; s. 411.

60-80 kullanıma elverişli tank mevcut... Daha Eylül ayının sonlarında Halder'in yerine getirilen General Çaytsler, Stalingrad üzerine taarruzların durdurulmasını tavsiye etti. General Pavlus aynı öneride bulundu ve ayrıca üç taze piyade tümeni istedi. Buna karşılık alınan şey, hemen hepsi, düşmanı sonunda Volga nehri üzerine geri püskürtmek amacıyla Hitler'in emri üzerine devam ettirilen, şehirdeki yıpratıcı meskûn mahal savaşı için anavatanından hava yoluyla gönderilen beş istihkâm taburuydu.

Mamafih Ekim ve Kasım aylarında 6 ncı Ordu'nun kuzey kanadında Orgeneral Dumitrescu komutasındaki 3 ncü Romen Ordusu, güney kanadında General Constantinescu komutasındaki 4 ncü Romen Ordusu olmak üzere iki ordu devreye sokuldu. Fakat bu ordular sadece piyade ve süvari birliklerinden ibaret olup, ağır ve zırh delmeye elverişli silâhlardan yoksundu. 6 ncı Ordu kuzey yanda 3 ncü Romen Ordusu'nun gerisinde, şimdiye kadarki birliklerini (14 ncü Zırhlı Tümen ve 29 ncü Motorize Tümen) başka türlü kullanmış olan 48 ncı Zırhlı Kolordu'yu müdahale birliği olarak serbest bıraktı. Fakat bu komutanlığa tahsis edilen çoğu hafif yaklaşık 40 tanklı 22 ncı Alman Zırhlı Tümeni ile 45 hafif Çek Skoda tanklı 1 ncı Romen Zırhlı Tümeni büyük bir savaş gücü teşkil etmiyorlardı.

Stalingrad'da ev blokları ve Dschersinskij (Cersinski) Traktör Fabrikası, Barrikady Top Fabrikası ve Roter Oktober (Kızıl Ekim) Dökümhanesi gibi büyük fabrikalar etrafında savaşın devam ettiği ve Führer karargâhında nihayet Nordlicht (Leningrad) Harekâtı'nın durdurulmasına karar verildiği esnada, yani Ekim ayının başında, Stalingrad'ın iki tarafında Volga ve Don nehirlerinin doğu ve kuzeyinde gittikçe aşırı derecede yoğunlaşan büyük bir Sovyet yığnağının oluşmakta olduğu keşfedildi. Stalingrad bölgesinde, biri güneyde Orgeneral Yermenko komutasında "Stalingrad Cephesi", diğeri kuzeyde Tümgeneral Rokossovski komutasında "Don Cephesi" olmak üzere iki Sovyet cephesi (Ordular Grubu) teşkil edildi. Düşmanın bir kısaç hareketi plânladığını anlamak güç değildi; 6 ncı Ordu Komutanı ve Kurmay Başkanı bunu doğru olarak da teşhis ettiler ve üst makamları uyardılar ama, elleri kolları bağlanmış olduğu için kendiliklerinden yapacakları herhangi bir şey yoktu.

Sovyet harekâtının yönetimi, bildiğimiz kadarıyla (bu husustaki bilgimiz pek yeterli değildir) Savunma Komiserinin Birinci Vekili Orgeneral Zukov'un ve onun vekili General Vassilevski'nin ellerindeydi. Her ikisi de Stalin'in yönetimi altındaki Sovyet Genelkurmay Karargâhı'na (Stawka) bağlıydı. Genelkurmay Başkan Vekili 1942 yılı Kasım ayına kadar eski bir imparatorluk kurmay subayı olan Mareşal Şaposhnikov idi.

Şapoşnikov hastalık nedeniyle emekliye ayrıldığında, yerine çok yetenekli bir asker olan Orgeneral Zukov geçti. Maalesef bu güne kadar Sovyet Rusya yayınlarından yararlanarak onun sevki idaresinin karar mekanizması, plânları ve durum muhakemeleri hakkında açık bir hükme varmak mümkün olmadı.

Her ne olursa olsun, Ekim sonunda Sovyet taarruz hazırlıkları artık açıkça görülebilir hale gelmişti. Führekarargâhındaki durum muhakemeleri sırasında Hitler sürekli olarak, Sovyetlerin Don kıyısındaki İtalyanların bölgesine taarruz edebilecekleri fikriyle meşgul oluyordu. O, Don kıyısındaki cephenin gerisinde sürgü mevzileri inşası, Don nehri üzerinde ve kuzeyinde Sovyetlerin köprü kurmalarını önlemek üzere hava saldırıları ve muhtemel hazırlık mevzilerine hava taarruzları ,yeni kurulmuş olan Hava Kuvvetleri sahra tümenlerinin müttefik ordular kesimlerine nakledilmeleri gibi hususlarda, uygulanabilir olup olmadıklarını hiç sorguual etmeksizin, aklına gelen tüm emir ve talimatları veriyordu.

Bu esnada Mısır'da Rommel'in Zırhlı Ordusu'na karşı İngiliz genel taarruzu başladı. Bu durum karşısında Rommel Kasım ayının ilk günlerinde Libya -Mısır sınırına geri çekilmeyi başlatmak zorunda kaldı. Ekim ayının sonunda Sovyetler yakında vaki olacak büyük operasyonlar hakkında geniş çaplı bir propagandaya giriştiler. Bundan haberdar olan General Çaytsler söylenenlerin ne kadarının propaganda ve ne kadarının gerçek amaçlı olduğu hususunda henüz tam bir kanaata varmış değildi. [48] Hitler'le 25/26 Ekim 1942'de Vinniza'da Ladoga gölü kıyısındaki büyük savunma muharebesinin sona ermesini müteakip görüşen Manştayn, 11 ncı Ordu'nun Vitebsk bölgesine gelmiş olması lâzım geldiğine ilişkin haberi aldı. Ayrıca, Hitler'in merkez kesimde büyük bir taarruz beklediğini, Führekar'ın Vinniza'daki ileri sürülmüş karargâhı terk ettiği zaman, kendisinin A Ordular Grubu Komutanlığı'nı üzerine alacağını ve Hitler'in gelecek yıl Kafkasya üzerinden Yakın Doğu'ya bir taarruz öngördüğünü de öğrendi.

Bu sırada yedi orduyu sevki idare zorunda olan B Ordular Grubu çok büyük bir bölgeye yayılmış durumdaydı. Herşeyden önce bu bölgenin kademelendirilmesi ve yeniden tertiplenmesi gerekiyordu. İşte bu düşünülmüş ve bazı önlemler alınmıştı. Buna göre, Volga - Don cephesindeki Alman ve Romen orduları Romen Devlet Başkanı Mareşal Antonescu'nun komutasında "Don Ordular Grupları Komutanlığı" bünyesinde toplanacaklardı. Bu önlemin 6 ncı Ordu bölgesinde derde deva olacağı umuluyordu. Hitler nezdinde çok muteber bir zat olan Antonescu'nun nüfuzu,

[48] Greiner; s. 146.

Romen kanat ordularının silâh ve teçhizatının tamamlamasında etkili olabilirdi. Kuşkusuz şimdilik ne Orgeneral Dumitrescu'nun (3 ncü Romen Ordu Komutanı) ne de Romanya'daki Alman Askerî Heyeti'nin (General Hauffe) uyarıları, ne de Antonescu'nun talepleri, Pavlus'un Dumitrescu'nun müdahalelerine tek ümit bağlamış olmasına rağmen, bir işe yaradılar. Ve de öngörülmüş olduğu biçimde Don Ordular Grubu'nun teşkili aslında bir proje olarak kalacaktı. Zaman daha çabuk ilerliyordu.

Böylece şimdilik -Kasım felâketinden önce- Donuz nehrinin bir yan kolu olan Aïdar çayı kenarında bulunan Starobelsk'deki B Ordular Grubu emrinde aşağıdaki düzende yedi ordu bulunuyordu. Sağ kanattan sol kanada doğru sırasıyla 4 ncü Romen Ordusu, 4 ncü Zırhlı Ordu, 6 ncı Ordu, 3 ncü Romen Ordusu, 2 nci Macar Ordusu ve 2 nci Alman Ordusu, güneyde Kalmük steplerinde Elista bölgesinde sadece bir motorlu Alman tümeni A Ordular Grubu ile teması koruyordu. B Ordular Grubu'nun ihtiyatları daha önce sözü edilen 48 nci Zırhlı Kolordu ile İtalyan cephesi gerisindeki bir piyade tümeniydi.

1942 Kasım ayının ortalarında Pavlus Hitler'in bir telsiz mesajını aldı. Hitler bu mesajında, 6 ncı Ordu'nun ehliyet ve liyakatını kanıtlamış olan sevki idaresinden ve askerlerin yürekliliğinden, Volga kıyılarını işgal ederek Stalingrad'ın tüm şehir bölgesinde yerleşmek için son gayretlerini sarfetmelerini beklediğini söylüyordu. [49]

Bu arada Hitler Vinniza'dan Rastenburg yakınındaki "Wolfsschanze" (Kurt Tabyesi)'ye göç etmiş ve oradan 8/9 Kasım 1942 anma törenleri için Münih'e, daha sonra da Obersalzberg eteğindeki Berghof'a gitmişti. Burada Hitler'e ilk kara haberler Akdeniz Cephesi'nden geldi. Rommel'in ordusu Lâhya'ya doğru geri çekiliyordu. 8 Kasım'da kuvvetli İngiliz - Amerikan birlikleri Fas ve Cezayir'de karaya çıkmışlardı. 11 Kasım'da "Anton" Harekâtı (Tüm Fransa'nın işgali) başlatıldı. İtalyan ve Alman birlikleri süratle Tunus'a geri püskürtüldü. Halen kışın hükmü sürdüğü Volga stebindeki Stalingrad, birdenbire ikinci derece bir mesele haline gelmiş görünüyordu. Bu sırada 19 Kasım'da Doğu Prusya'daki Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanından Berghof'a "Führer'in uzun zamandan beri beklediği" Rus taarruzunun başladığı haberi geldi.

19 Kasım 1942 sabahı saat 05.00'de şiddetli topçu hazırlık ateşinden sonra 21 ve 65 ncı Sovyet Orduları ile 5 ncı Sovyet Zırhlı Ordusu (Alman tahminlerine göre iki zırhlı, iki süvari kolordusu ve yaklaşık kırk piyade tümeni) Kletskaya ve Serafimoviç köprübaşlarından 3 ncü Romen Ordusu'na karşı taarruza geçtiler. Sovyet taarruzunun hız ve şiddeti al-

[49] As. Protokol, Mareşal Pavlus'un açıklamaları.

tinde Romen ordusu kısa zamanda parçalandı. Özel surette 6 ncı Ordu'nun sol kanadından uzakta tertiplenmiş olan taarruz, Sovyet Zırhlı ordusunu daha ilk günün akşamında karla kaplı stepte ileri unsurlarıyla Romen ordusunun gerisinde Çir nehrinin yukarı kısmına yaklaşık 60 kilometre derinliklere kadar götürdü. (Kroki : 7)

Ordular Grubu'nun ihtiyatı olan 48 nci Zırhlı Kolordu derhal harekete geçirildi; ama bu birliğin zayıf oluşu nedeniyle her hangi bir başarı sağlanamadı. Hitler'in Berghof'dan B Ordular Grubu vasıtasıyla verdiği emirlerle pek çok defa yeni savaş görevleri alan kolordu kısa zamanda akar - yakıt sıkıntısına maruz kaldı ve 21 Kasım'a kadar bölük pörçük karşı taarruzlarda yaklaşık 80-90 tankının hemen hemen yarısını kaybetti.

20 Kasım'da Stalingrad'ın güneyinde Beketovka bölgesinden 4 ncü Romen Ordusu'na Sovyet 51 ve 57 nci Avcı Ordularının imha edici bir taarruzu vaki oldu ve bu ordu da keza Sovyetlerin üstesinden gelemedi.

Bu günlerde Hitler'in aldığı ilk önlemler, Doğu Cephesi'nden çok, personel karakteriyle ilgiliydi. O, A Ordular Grubu'nun sevki idaresini Orgeneral von Kleist (Klayst)'e tevdi etti ve Manştayn'a da Don Ordular Grubu Komutanlığı olarak, 11 nci Ordu Komutanlığı karargâhıyla Volga-Don bölgesindeki Alman ve Romen birliklerinin sevki idaresini üzerine almasını emretti. Fakat Merkez Ordular Grubu bölgesinde cephe gezisi yapmaktayken hava durumu nedeniyle uçuşu engellenen ve iki kez trenle seyahati sırasında Sovyet partizanlarının trenine yaptığı mayın darbeleriyle durdurulan Manştayn duruma asla müdahale edemedi. O, ancak 24 Kasım'da Strobelsk'de General Frhr. fon Vayhs'la buluşabildi ve de orada kararlar çoktan verilmişti!

Stalingrad etrafında aylarca süren bir dizi muharebenin harp tarihi bakımından araştırılmasından daha önce, her savaş olayının öncelikle "Alman Mukavemeti" görüşü açısından incelenmiş ve değerlendirilmiş olduğunu bilmek isteyen 1945 yılı sonrası özel tarih yazımı sırasında Çevirme Meydan Muharebesi efsanesi oluşturma gayreti içine girilmişti. Stalingrad efsanesinin baş kahramanı da kuşkusuz Pavlus'du. Onun, Volga kıyısındaki tehdit edici çemberlenme karşısında, vaktiyle 1914 yılında Polonya'daki büyük Son Bahar Savaşı'nda General Litzmann ve General V. Scheffer (Şeffeffer) - Boyadel'in Brezezini yakınında tehdit edici sarılmadan kaçıp kurtuldukları gibi, derhal geri çekilmesi gerekirmiş. Ama Pavlus bir "Yorck-Tat" (Yorck Hareketi) yapmış, yani kendi bildiğine hareket ederek, güya Hitler rejimini devirmek için anavatanda emekliye ayrılmış olan Orgeneral Beck'in etrafındaki gizli fedailer için sinyal vermek istemiş.

Efsaneyi bir kenara bırakalım. Sadece şu husus üzerinde duralım : Yorek 1812'de parçalanmış olan "Muhafız Ordusu"nda Prusya Yardımcı Kolordusunun Komutanı olarak, Pavlus'un Stalingrad'ta içinde bulunduğundan tamamen başka bir durumda bulunuyordu. Ve ayrıca şunu da tespit edelim : Bir kez o sırada Kurmay Başkanı Tuğgeneral Schmidt gibi, Pavlus da politik düşüncelerden uzak ve bunların dışında bulunuyordu. VeleVKi bu kişiler o vakitler politik hareket etmek niyetinde olmuş olsalardı bile, bu kritik askerî durumda, acımasız Bolşevik düşman karşısında, verecekleri keyfî kararlara ve hareketlere politik cazibe ve etki gücü temin etmeleri de kesinlikle mümkün olmazdı. O halde 6 ncı Ordu'nun bu iki sorumlu askerine atfedilmeye çalışılan politik düşünceler yersizdi. Bu tespit yapılırsa o zaman, bıktırıcaya kadar tartışılan yemin meselesi de dâhil, konunun tümü problem olmaktan çıkardı.

Şimdi yeniden daha açık ve realist olarak soralım :

General Pavlus ve Schmidt bu Kasım günlerinde ne bilebiliyorlardı ve karar verme işi hangi koşullarda yapılıyordu? Daha sonra, bu kişilerin doğru veya yanlış karar verip vermediklerini, verdilerse bunun ne zaman vaki olduğu sorusunu da sorabileceğiz.

19 ile 21 Kasım tarihleri arasında Pavlus ve Schmidt Don nehri kıyısında Golubinskaya'daki karargâhlarında, birliklerinin kuşatılabileceği ihtimalini akıllarına bile getirmiyorlardı. Onlar, Ordular Grubu'nun aldığı önlemlerin, yani girme yerlerine karşı yapılacak karşı taarruz için emredilen yığının, durumu düzeltilebileceğini zannediyorlardı. Bu, Doğu Cephesi'nde vaki olan ilk ağır kriz değildi. Bu husus görmezlikten gelinemez. Alman sevki idaresi haklı olarak büyük ölçüde nefsi güven duygusu kazanmıştı. Aynı şey 4 ncü Zırhlı Ordu Komutanlığı için de geçerliydi.

Her ne hikmetse B Ordular Grubu 19 Kasım akşamı Stalingrad'da taarruz hareketlerinin durdurulmasını ve çevik birliklerin 14 ncü Zırhlı Kolordu Komutanlığı'nın (General Hube) emrinde Don nehrinin batısında ordunun sol kanadı gerisinde karşı taarruz için toplanmalarını emretti.

Ancak 21 Kasım'da Golubinskaya'da durumun hayati önemde cidiyet kesbettiği anlaşıldı. İlkın Kalaç doğrultusunda ilerlemiş ve orada ateş yiyerek yana çark etmiş olan Sovyet zırhlı birlikleri ordu komuta yerinin birkaç kilometre önünde göründüler. İşin daha da kötüsü, kuzey taarruz grubunun diğer zırhlı birlikleri Kalaç yakınındaki Don nehri köprülerini ele geçirdiler ve bu suretle de 6 ncı Ordu'nun ikmal hatlarını kestiler. Öğleye doğru Ordu Komuta Yeri Stalingrad'ın batısındaki Gum-

rak demir yolu istasyonuna nakledildi. Ordu Komutanı ve Kurmay Başkanı Don Cephesi'nin yeniden tesisini yerinde idare etmek üzere, geçici olarak Don kıyısındaki Nishne - Çirskaya'ya hareket ettiler.

Şimdi ne yapılması gerekirdi ve ne yapılabilirdi? İşte asıl sorun buydu. Ordu çok kısa bir süre içinde gerilerine yönelecek bir taarruzla imha edilme tehlikesini göze almak istemiyorsa, en kısa zamanda ve en çabuk olarak bir güney cephesi kurmak zorundaydı. Bu aynı zamanda Hoth ordusunun sıkıştırılmış birliklerinin güneye doğru çıkış hareketi yapabilmeleri için de şarttı. Kuşkusuz çıkış hareketine ancak 6 ncı Ordu'nun Don nehri batı kıyısında savaşmakta olan birliklerinin (11 nci Kor. ve 14 ncü Zırhlı Kolordu) Don nehrini doğuya doğru aşmış oldukları zaman başlanabilirdi ki, bu da 26 Kasım'dan önce olamazdı. Çıkış hareketi için gerekli yeniden gruplanma zamanını kazanmak için mutlaka ve her şeyden önce birleşilmesi gerekiyordu.

21 Kasım günü öğleden sonra Tuğgeneral Şmidt telefonla B Ordular Grubu Kurmay Başkanı General von Sodenstern (Sodenstern) ile görüşerek, ona 3 ncü Romen Ordusu bölgesinde durumun felâkete dönüştüğünü söyledi. Sodenstern herhangi bir yardım yapma eğilimi göstermedi ve "Siz kendi başınızın çaresine bakmak zorundasınız" şeklinde yanıt verdi.

Pavlus Starebelsk'teki Ordular Grubu'na, 6 ncı Ordu'nun Don - Çir hattındaki giriş mevziine geri alınmasını önerdi. Ordular Grubu Pavlus'un önerisini kabul etmek üzereydi ki, 21 Kasım akşamı Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan 6 ncı Ordu ile ilgili olarak Stalingrad ve Volga cephesinin behemehal tutulacağına, ordunun güçlü kuvvetlerinin Don batısında karşı taarruz için toplanacaklarına ve karşı önlemlerin büyük ölçüde başlatıldığına ve müteakip emirlerin birbiri ardısıra verileceğine ilişkin bir emir geldi.

O halde herşeyden önce dört yana karşı (çepeçevre) savunma düzeni almak mutlak zorunluydu ve gerilerden yapılacak düşman saldırılarıyla imha edilmek istenilmiyordu. Şayet şimdiye kadarki durumdan vazgeçilmesi için gerekli hazırlıkların yapılması isteniliyorsa, böyle bir düzene geçilmesi lâzımdı. Ordunun havadan ikmali zorunlu olduğu sürece bu düzenin alınması gerekiyordu. Ama hava ulaştırma birlikleri yeterli ikmali sağlayacak güçte değildi. Bu nedenle konuyla ilgili tüm hava birlikleri komutanları, yani 4 ncü Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Frhr. von Richthofen, Stalingrad bölgesinde görevli 8 nci Hava Kolordusu'nun Komutanı Tuğgeneral Fiebig ve 9 ncü Uçaksavar Tümeni Komutanı Tuğgeneral Pickert uzun vadeli bir havadan ikmali imkânsız görüyorlardı.

Fakat 6 ncı Ordu'nun yönetici kişileri olan Komutan ve Kurmay Başkanı için, bulunulan durumda kalma meselesi asla birinci öncelikli değildi, aksine. ordunun kurtarılması ve hareket serbestisinin elde edilmesi herşeyden önde geliyordu. 22 Kasım günü sabahın erken saatlerinde B Ordular Grubu'na gitmekte olan 4 ncü Zırhlı Ordu Komutanı Orgeneral Hoth Nishne - Çirskaya'ya vasil oldu. O da, kendi birliklerinin durumu hakkında tam bir bilgiye sahip değildi. Bu birlikler, görev bölümü yapmış olan Sovyet Güney Taarruz Grubu tarafından iki ayrı istikamette birbirinden ayrılmaya zorlanmıştı. 4 ncü Kolordu (İstihkam Korgeneral Jaenecke) 6 ncı Ordu üzerine çekilmiş olup, büyük kısmını oluşturan Romenler de Kalmük steplerindeki Kotelnikovo'ya doğru çekilmekteydi.

Kuzeybatı ve güneydoğudan hızla ilerleyen çok güçlü Sovyet zırhlı birlikleri nihayet, emir gereğince emniyete alınmış olan 6 ncı Ordu'nun güneybatı yanında, Marinovka - Kalaç bölgesinde birleştiler. Ordu artık her taraftan sarılmıştı, düşmanın bu hareketi karşısında hiçbir şey yapılamıyordu, sarılma çok tehlikeli çemberlenmeye dönüşebilirdi. Saat 14.00' de Pavlus ve Şmidt Nishne - Çirskaya'dan Gümtrak tren istasyonundaki yeni Ordu Komuta yerine artık iyice belirginleşmekte olan kazanın içine uçtular. Bu durumda artık, 11 ncı Kolordu (P. Korg. Streker) ve 14 ncü Zırhlı Kolordu'nun (Hube) Kletskaya ve Vertyaçi bölgelerinde şiddetli muharebelere karışmış oldukları, Don batısındaki mevzileri tutmak mümkün değildi. Bu nedenle, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın ilk direktifine aykırı olarak, birliklerin Don nehri doğu kıyısına geri alınmaları emredildi. Burada ve Güney Cephesi'nde 4 ncü Kolordu bölgesinde şiddetli savaşlar hüküm sürdüğü takdirde, kuzey cephede 51 ve 8 ncı Kordular bölgesinde, ancak daha güçlü tespit taarruzları yapılabilirdi.

Bu durumda nasıl hareket edilecekti? Çember içinde kalıp direnmeye devam edilmeli miydi yoksa edilmemeli miydi? Bu mülahazalar yapılırken 22 Kasım günü öğleden sonra Ordular Grubu kanalıyla yeni bir Kara Kuvvetleri Komutanlığı emri geldi. Bu emre göre dayanılacak ve müteakip emirler beklenecekti. Bunun üzerine Pavlus Şmidt'e şunları söyledi : "Kararımızı düşünmek için zamanımız var ve biz bunu herkesin kendi adına yapmasını istiyoruz. Lütfen yaklaşık bir saat içinde tekrar geliniz ve bana fikrinizi söyleyiniz."

İki general bir saat sonra yeniden buluştular. Her ikisi de, birbirinden bağımsız olarak, aynı sonuca varmışlardı : Tüm ordu ile güneybatı yönünde bir çıkış hareketi yapılmalıdır. Bunun için en azından 26 Kasım'a kadar zaman lâzımdır!

Pavlus, Kolordu Komutanlarının görüşlerini de aldı. Hepsi bir çıkış hareketi yapılmasından yanaydı. Pavlus öğleden sonra da 51 ncı Kolor-

du'dan General fon Seydlitz -Kurzbach ile bir görüşme yaptı. Seydlitz çok heyecanlı bir şekilde, Ordular Grubu ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı nezdinde hiç bir istizanda (danışma izini isteme) bulunmaksızın, derhal harekete geçilmesini istiyordu.

Burada herhalde üzerinde çok tartışılabilir bir husus var : Ast makamlar için soru-cevap imkânı sağladığı gibi, Yüksek Sevki İdareye doğrudan müdahale imkânı sağlayan modern muhabere vasıtaları karşısında, hareket egemenliğini ihlâl eden nedenler ve davranışlar nasıl ve nereye kadar gizli kalabilirdi. Yaşlı Moltke bir kez o kendine özgü vukfla, gerisinde bir telgraf teline sahip olan Başkomutanın en talihsiz komutan olduğunu söylemişti.

Bununla beraber, Pavlus'un vicdan sahibi bir insan olarak tanındığı ve ayrıca da Yüksek Sevki İdare'nin Volga kıyısındaki tüm harekâta nedenli önem verdiğini gayet iyi bildiği ve özellikle de, başta güneyde A Ordular Grubu bölgesindeki durum olmak üzere, genel durum hakkında bilgisi olduğu bir sırada her kendi bildiğine yapılacak hareketin ona yanlış yola sapılmış gibi görüldüğü gözönünde bulundurulmalıdır.

22 Kasım akşamı bir kez daha Hitler'in sesi semadan bir telsiz haberi biçiminde 6 ncı Ordu Komutanlığı'na geldi. Tenor, savaş sevki idaresiyle ilgili özel bir direktif vermeksizin, aynı şeyi tekrarlıyordu : Durun! Pavlus, 22/23 Kasım 1942 gecesi bir kez daha durumu bildirdi ve fikrini beş madde halinde özetledi :

1. Şiddetli kışın hüküm sürmekte olduğu stepte hazırlanmış mevziler olmaksızın bir çember oluşturma'nın mümkün olup olmadığı şüphelidir.

2. Kuvvetlerimiz, yeterli büyüklükte bir çemberin tutulması için kâfi değildir.

3. Ordunun ikmal durumu kritiktir, uzun bir süre için hava ikmali imkânsızdır.

4. Bütün kolordu komutanları güneybatı yönünde bir çıkış hareketi yapılmasından yanadır.

5. Derhal hareket serbestisi verilmesi arz ve istirham olunur.

Mesaj, B Ordular Grubu ve Kara Kuvvetleri Komutanlıklarına gitti.

Müteakip otuzaltı saat içinde Führer karargâhından Gümrak'a hiç bir haber gelmedi. Bu suskunluk muhtemelen, Hitler'in 22 Kasım akşamı

üzeri özel bir trenle Obersalzberg'den Leipzig'e hareket etmesinden ötürüydü. O, Leipzig'ten bir uçakla tekrar Doğu Prusya'daki "Wolfschanze" (Volfşanse -Kurt İni)'ye gitti.

Bu esnada Pavlus birçok kez, Kurmay Başkanı Şmidt ile birlikte yapmış oldukları durum muhakemesiyle tamamen mutabık olan B Ordu-lar Grubu Komutanı Weichs (Vayhs) ve Kurmay Başkanı Sodenstern (Sodenstern)'den kendisine hareket serbestisi verilmesini istedi; fakat bu kişiler de Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın onayı olmaksızın kendiliğinden kararlar verilmesini yanlış yola sapış olarak görüyorlardı. Ama yine de Vayhs, Çaytsler'e gönderdiği bir telsiz mesajında bir kez daha 6 ncı Ordu'nun çıkış hareketi lehinde ağır basıcı sözler söyledi ve bu vesileyle de hava ikmalinin mümkün olmadığını vurguladı.

6 ncı Ordu'da, 24 Kasım'da çıkış emri verilebildiği takdirde 27 Kasım'da taarruza geçilebileceği hesaplanıyordu. Ayrıca Gumrak'a, Starobelsk'ten Manştayn'ın yolda olduğu ve 6 ncı Ordu'yu serbest bıraka-cağı haberi geldi. Unutmamalı ki Manştayn efsanevi bir üne sahipti!.

Hitler 23 Kasım'da "Wolfsschanze" (Kurt İni)'ye vasil olduktan sonra, artık 6 ncı Ordu için savaş verme sırası yeni Kurmay Başkanı General Çaytsler'e geçmişti. O, bu görevi akşamları yapılan durum görüşmelerinde sahip olduğu tüm metanet ve güçle yaptı. Çaytsler her şeyi riske atmanın ve tüm bir orduyu -o zaman Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda 400.000 kişi hesaplanıyordu!- belirsiz ve güvensiz bir kurtarma hareketine kadar bile bile gemberlenmeye terk etmenin bir cinayet olduğu inancındaydı. Sonunda Çaytsler 24 Kasım gecesi saat 02.00'de Starobelsk'deki General von Sodenstern'e telefon ederek Hitler'i ikna ettiğini zannettiğini ve sabahleyin "Führer"ın çıkış hareketine ilişkin emri imzalamak istediğini söyledi.

Bu arada 23 Kasım akşamı 6 ncı Ordu bölgesinde bir itaatsizlik olayı vaki olmuştu. General von Seydlitz Ordu Komutanlığı'na haber vermeksizin, kolordusunun bazı birliklerine Yersovka bölgesinde iyi hazırlanmış olan kış mevzilerini boşaltmalarını ve sekiz kilometre geriye çekilmelerini emretmişti. Bu olay tiyatroya sahnelenerek cereyan etti; Seydlitz bizzat kendi eşyalarını yaktı, kıtalar gereğinden fazla olan veya fazla olduğu mütalâa edilen stokları imha ettiler. Bu esnada meydana gelen en trajedik olay, düşmanın geri çekilmekte olan 94 ncü Pi-yade Tümeni'ni yakalaması ve hemen hemen tamamını imha etmesiydi.

Seydlitz bu olayları Ordu Kurmay Başkanı'na ancak 24 Kasım'da bildirdi ve bununla Pavlus'un çıkış hareketi kararını kolaylaştırmak istenildiğini söyledi. Bu fiilen isyandı ve General Pavlus öyle çok ılgın

düşünen bir kişi olmamış olsaydı, Seydlitz muhakkak divanı harbe verilmiş olurdu. Bu vaki olmadığı gibi, üstelik Hitler'in emrine göre 24 Kasım'da gemberin kuzey ve doğu cephesi, Ordu Komutanlığı'nın sorumluluğu baki kalmak üzere, kendi kafasına göre hareket ettiğinden haberdar olunmamış olan aynı General von Seydlitz'in emrine veriliyordu. Emirde ayrıca, Seydlitz'in bu cephenin tutulmasından şahsen Führer'e karşı sorumlu olduğu kaydediliyordu. Pavlus, bu mesajı Seydlitz'e verdi ve emri nasıl bulduğunu sordu. Şahsen hâlâ kendi kafasına göre hareket etme yanlısı olmasına rağmen Seydlitz bu soruya, Führer'in emrini yerine getirmekten başka çare kalmadığı yanıtını verdi. Bu garip düzenlemeyi gerçeğe bağdaşır hale dönüştürmek, öncelikle Manştayn'e kalmış bir işti.

Don Cephesi'nde ve kurulmakta olan güney cephesinde şiddetli muharebelerin hüküm sürdüğü 24 Kasım sabahı Gümrak'taki 6 ncı Ordu Komutanlığı'nda Starobelsk'ten emirler bekleniyordu. Starobelsk'teki Ordular Grubu da aynı anda Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Çaytsler'in telefonunu gözlüyordu. Öğleden önce saat 10.00'a doğru General von Sodenstern telefonla Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan haber aldı. Kısa ve öz yanıt şöyleydi : "Ordular Grubu şimdilik beklesin."

General Şmidt'in notlarına göre, bu arada Gümrak'ta saat 08.38'de, tam olarak tarif edilen bir hatta birleşilmesini öngören bir Kara Kuvvetleri Komutanlığı emri alınmıştı. Bu emirde Stalingrad ve Volga kıyısının tüm imkân ve vasıtalarla tutulması lâzım geldiği, ordunun güçlü birliklerle (4 ncü Zırhlı Kor.) serbestçe savaşmasının ve krizi zafere döndürülmesinin amaçlandığı, kurtarma harekâtının Aralık ayının başında başlayacağı, o zamana kadar ikmal işini 4 ncü Hava Kuvveti'nin üzerine alacağı bildiriliyordu.

Sabahleyin "Wolfsschanze"de Mareşal Göring Kur. Bşk. Org. Jeshonnek (Yeşonnek) vasıtasıyla, hava kuvvetlerinin kuşatılan 6 ncı Ordu'nun ikmalini üzerine aldığını bildirmişti. 4 ncü Hava Kuvveti'nin, aslında halen Tunus köprübaşısını ikmal etmek zorunda olan Alman Hava Kuvvetleri'nin elinde bu denli büyük bir ulaşım hareketi için gerekli kuvvetlerin asla bulunmadığına ilişkin uyarılar mevcut olduğu halde, bu rapor rahatlıkla verilebiliyordu.

Nasıl ki, Stalingrad'm ele geçirilmesinde prestij stratejisi büyük ve anormal bir rol oynamışsa, şimdi de Göring'in kişisel prestij politikası karar ve sonuç üzerinde en önemli rolü oynuyordu. Göring, kendi itibarının ve Hava Kuvvetlerinin değer ve öneminin Hitler nezdinde ne denli kaybedilmiş olduğunu biliyordu. Bu, tekrar ön plâna çıkmak için bir fırsattı. Öte yandan Hitler için de önemli bir propagandasal debdebe ve tantanaydı, sorumsuzca ve övüngençe verilmiş olan bir yağın garanti Sta-

lingrad ile bağlantılıydı. Hitler burada geri çekildiği takdirde, Führer'in daima haklı olduğu imasını kaybederdi. Göring'in   nerisi onun fazlasıyla içine geldi. Bu suretle General   aytsler savaşını kaybetmişti.

Starobelsk'te, bu durumda artık 6 ncı Ordu kendi başına çıkış hareketi yapılmasını emretmeli mi, emretmemeli mi konusu üzerinde d    n  ld  ğu bir sırada, M  habere İ leri Müdürü, Führer karargâhından 6 ncı Ordu ile ilgili olarak gönderilen bir telsiz mesajını gizlice dinledi. Hitler bu mesajında orduya, tatmin edici ölçüde ikmal sağlayacağını ve tam zamanında kurtaracağına dair teminat veriyordu.

Ne Starobelsk'teki Ordular Grubu'nda ne de Gumrak'taki 6 ncı Ordu Komutanlığı'nda, Başkomutanlığın ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın alması bildirilen karşı önlemlerin gerçekleşebilmesi için hangi imk  nlara sahip oldukları hakkında yeterli bilgi mevcuttu. Hitler'in bir tek ba komutanın bakış alanı, dar bir ger eveye sıkı p kalmayacağı için yeterli olabilir şeklindeki hikmeti şimdi meyvelerini veriyordu. Yapılacak psikolojik durum değerlendirmelerinde Kasım 1942'de Führer'in ve Silâhlı Kuvvetler Ba komutanının hâlâ harikalar yaratabileceğine inanılmı ı dikkate almamazlık edilemez. Hitler şimdiye kadar hep haklı çıkmıştı. Pavlus (haksız yere değil) Kara Kuvvetlerinin yeni Kurmay Başkanına da güveniyordu. Ve de Kara Kuvvetleri Komutanlığı ilk baharda Harkov yakınında gözle görülür bir hale gelen yenilgiyi büyük bir zafere d  n  st  rmemi  miydi?

Pavlus için kendisine emanet edilen ordunun kurtarılması en başta geliyordu; ikinci olarak da Kara Kuvvetleri Komutanlığında Kurmay Başkan Yardımcısı olarak çalıştığı zamandan Hitler'in Volga Seferi'ne ne denli önem verdiğini çok iyi biliyordu. Sabahleyin Don Ordular Grubu'nun yeni atanmış komutanı, Pavlus'un yeni  miri Manştayn'dan bir telsiz mesajı geldi. Bu mesajda Stalingrad ve Volga C  phesi'nde dayanılması tavsiye ediliyordu. Bu saatte yapılacak her itaatsizlik, uzakta bulunan Hitler'e karşı meydan okuma değil,  mir durumunda olan Ordular Grubu Komutanlığı'na karşı gelme olurdu. Pavlus Hitler'in ne denli sabit fikirli ve dik kafalı olduğunu biliyordu. Saatlerdir  st makamlardan emir alamayan bu kişi şimdi kendi takdirine göre hareket ettiği takdirde emirlere ve karşı emirlere duçar olmuş birlikler, itaatsizlik girişiminin sonuçlarına katlanmak zorunda olurlardı. Pavlus o zaman  midt'e ordu için seve seve ba ını tehlikeye atmaya hazır olduğunu, fakat şu anda bunun kendisine anlamsız göründüğünü söyledi.

Kuşkusuz daha sonraki görünüme bakarak gayet kolay ve rahatlıkla veya tam bir katılıkla 6 ncı Ordu'nun bu durumda ideal reaksiyon tarzı kendiliğinden karar vereceği çıkış hareketi olmuş olurdu, şeklinde

hüküm verilebilir. Pavlus'un bu probleme ilişkin kısa ve açık bir beyanı vardır. Buna göre o, içinde bulunulan o saatte krizin ortadan kaldırılması için henüz koşulların mevcut olduğunu düşünüyordu. Şayet Pavlus genel durum hakkında bilmesi gereken malûmattan yoksun olarak, kendi başına buyruk hareket etmiş olsaydı, Yüksek Sevk ve İdare'yi harekâtı plânlandığı şekilde yürütmeye müşkül duruma sokmuş olurdu : "İşleyen sistem içinde, genel sevki idarenin plânlarına aykırı olarak girişilecek böyle bir hareket sevki idarede anarşiye neden olur." Pavlus'un git-tikçe daralan bir zaman içinde yapabildiği durum muhakemesi aşağı yukarı böyle söylüyor. O, kendi Kurmay Başkanıyla aynı fikirde oldukla-rını biliyordu. Ve de eğer vicdanın sesine itaata, kendi bildiğine hareke-te ve konulan katı ölçülere dayanılır ve politik spekülasyonlardan kaçınılırsa, Pavlus'un bu saatte tereddütsüz vicdanın emrettiği gibi" hare-ket etmek zorunda olduğu söylenemeyecektir.

Her neyse, şimdi 6 ncı Ordu kuşatılmıştı ve dört kolordu, bir zırhlı kolordu, ondört piyade tümeni, üç motorlu tümen, üç zırhlı tümen, birer Romen süvari ve piyade tümeni, sayısız ordu bağlı birliği, özel birlikler ve ikmal teşkilleri kuşatma çemberinin içinde bulunuyordu. Kâğıt üze-rinde 6 ncı Ordu'nun mevcudu 330.000 kişi kadardı. Çir nehri kıyısında bulunan zırhlı ve çevik tümenlerin ikmal birlikleri, izinliler, okullar, ka-rakol birlikleri, iase ve muhabere birliklerinden yaklaşık 80.000 kişi asıl çemberin dışında kalıyorlardı ki, bu durumda çember içinde yaklaşık 220.000 insan, 100 tank, 1800 top ve 10.000 motorlu araç bulunuyordu.

Manştayn 24 Kasım'da, durum hakkında bilgi edinmek amacıyla, Novogerask'daki yeni karargâhına giden yolla Starobelsk'e geçti. Kes-sin sonuç saati çoktan geçmişti. Manştayn, kendisinin yaratmamış ve oluşması sırasında önemli ölçüde etkili olamamış olduğu bir duruma alışmak ve bununla uzlaşmak zorundaydı. Kendisine gelince; o Pavlus'a 19 Kasım akşamı hareket serbestisi verilmemiş olmasını Kara Kuvvet-leri Komutanlığı'nın bir hatası ve Pavlus'un bizzat karar vermek yerine Hitler'den çıkış hareketi için izin talep etmiş olmasını da Pavlus'un bir psikolojik hatası sayıyordu. [50] Ama o anlarında o zaman, yani Ka-sım - 1942'de çıkış hareketinin, kurtulmayı beklemek amacıyla kendi içinde kilitlenmeye nazaran çok daha büyük bir tehlike ihtiva ettiğini de itiraf ediyordu.

Başkomutanlık Harekât Başkanlığı'nın harp ceridesinde 25 Kasım için, Führer'in 6 ncı Ordu'nun durumu hakkında iyimser, güvenli ve ümitli olduğunu; doğal olarak ordu tarafından talep edilen 700 ton ik-

[50] Manstein; s. 333.

mal maddesi taşıyacak günlük uçuş kapasitesinin sağlanıp sağlanamayacağına kuşku olduğu ve 4 ncü Hava Kuvveti'nin 500 uçak kullanılması gerekirken 298 nakliye uçağı tahsis edilebildiğini kaydediyor. [51]

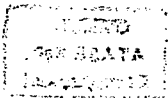
6 ncı Ordu'nun o zamanki görünüşüyle henüz daha tamamen ve bi-hakkın tayin edilmemiş olan kaderi, şimdi iki faktöre, yani havadan ikmal ile vadedilen kurtarma harekâtının zamanında başlamasına bağlıydı.

Havadan ikmale gelince; 6 ncı Ordu başlangıçta yiyecek, cephane ve akar-yakıt olmak üzere günde 700 tonluk bir ikmal akışı istedi. Askeri istek günde 500 tondur. Göring, Yeşonnek ve Hava Ulaştırma Birlikleri Komutanı General Morzik, günde ortalama 300 tonluk bir ulaşım kapasitesini mümkün görüyorlardı. Uçuşlar için gerekli koşulların mevcut olmayışı böyle bir tahminde bulunmaya neden oluyordu. İkmal akışının arzulanan düzeyde sağlanabilmesi için, yeterli miktarda ulaştırma uçağının, çemberin dışında geniş bir yer teşkilâtının (çemberden 200-240 km. uzaklıktaki Tazinskaya ve Morosovskaya üsleri kuşkusuz kâfi gelmiyorlardı) ve çember içinde dört havaya karşı emniyetli iniş alanının var olması gerekiyordu [52], ama bunlar yoktu veya yetersizdi. Ayrıca bu yokluklara Rus kışının elverişsizliği de eklenecek olursa, o zaman Göring'in verdiği garantinin ya bir blöf ya da bir yanılgı olduğu ortaya çıkardı. Gerçekten günde ortalama 104,7 tonluk bir uçuş kapasitesine erişiliyordu. O kritik Aralık günlerinde sadece bir kez yaklaşık 300 ton ikmal maddesi hava yoluyla taşındı. Ama Hava Kuvvetleri burada kendini yerine getirilmesi mümkün olmayan bir görevle karşı karşıya bırakılmış görünüyordu. Bu görevde 488 uçak ve yaklaşık 1000 uçucu personel kullanılıyordu ve de bunların bir kısmı yerine başkası konulamayan kilit personeldi. Çünkü, uçuş okullarının öğretim kadrolarından eleman alınmak zorunda kalınıyordu. Stalingrad'a kurulan bu hava köprüsünün en büyük değeri, yaklaşık 42.000 yaralının ve uzmanın çemberden tahliye edilmesini mümkün kılmaktan ibaretti.

Manştayn nihayet 27 Kasım günü Novogerask'daki yeni karargâhına vasil oldu. Burada bulunan kuvvetleri öylesine yetersizdi ki, Kazaklardan oluşan bir gönüllü müfrezesi yeni Ordular Grubu'nda karakol hizmetini üzerine almak zorunda kaldı. Manştayn evvelâ yeni tümenler değil, sadece ismini, kudret ve yeteneğini ve bir sevki idare karargâhını beraberinde getirdi.

[51] Greiner; s. 424.

[52] Herhudt V. Rohden; s. 19.

Daha önce sözü edildiği gibi, Manştayn Novorçerkask'a gelmezden hemen önce Pavlus'a bir telsiz mesajı göndermiş ve onun gembri yarıp dışarıya çıkması için elinden gelen her şeyi yapacağını ve ordunun, Füh-rer emri uyarınca Volga ve Kuzey cephelerini muhafaza ederek, hiç ol-mazsa geçici bir süre güneybatı yönünde bir ikmal yolu açmak amacıyla mümkün olan en kısa zamanda güçlü kuvvetler hazır bulundurmasının her şeyden daha önemli olduğunu bildirmişti.

Fakat 6 ncı Ordu Don Ordular Grubu'nun emrine verilmek ve geçi-ci olarak kuşatılmakla şimdi çok daha büyük bir olayın içine girmişti; yani, 4 ncü Zırhlı Ordu'nun ve iki Roman ordusunun enkazlarıyla Don ve Çir nehirleri kıyısında yeni bir savunma mevzii kurmak için mücadele verecek ve Hitler'in inatla Kafkasların eteklerindeki mevzilerinde bırak-tığı A Ordular Grubu'nun muhtemel geri çekilme ve ikmal yollarını em-niyete alacaktı. Manştayn haklı olarak 6 ncı Ordu'nun kendisinin en bü-yük sorunu olduğunu, fakat yegâne olmadığını söyleyebiliyordu .Hâlâ, Sovyet sevki idaresinin 6 ncı Ordu'nun hareket serbestisini büyük ölçü-de yitirmiş olduğunu farkederek, tüm hareket kabiliyetli zırhlı birlikle-rini Rostov doğrultusunda bir yarma yapmak üzere Don kıyısında top-lama şansından yararlanması tehlikesi mevcuttu. O zaman bir "Süper Stalingrad", A Ordular Grubu'nun güneyde Kuban ile Terek nehirleri arasında kuşatılması tehlikesi doğardı.

Manştayn kendini, durum hakkında bilgi almak için, bizzat Staling-rad'a çember içine uçmaya müsait de görmüyordu. Güç belâ savaş grup-larının yardımlarıyla pekleştirilmiş olan Don-Çir cephesindeki güvensiz durum nedeniyle Novorçerkask'ı terk edebileceğini zannetmiyordu. Çün-kü her saat yeni kararlar alınması gerekebilirdi. Bunun için Kasım so-nunda ve Aralık başında birbiri ardısıra Kurmay Başkanı Tuğgeneral Schulz (Şulz) ile Harekât Şube Müdürü Albay Busse'yi çemberin içine gönderdi. Şmidt gibi Pavlus da bu kişilere devam üzere Stalingrad bölge-sinde kalmamayacağını açıkladı. Şmidt'in anısına göre Albay Busse, Manştayn'ın da aynı görüşte olduğunu, ancak şimdiye kadar Hitler'i razı etmeyi başaramadığı yanıtını vermiş.

6 ncı Ordu'nun nihaî kaderini artık 12 Aralık 1942'de başlatılan kurtarma hareketleri tayin edecekti. Bunun için Manştayn'ın elinde, B Grubu'ndan verilen General Hollidt Ordu Müfrezesi (üç piyade ve iki hava-yer tümeni reorganize edilmiş iki tümenli 28 ncı Zırhlı Kolordu) ve A Ordular Grubu'ndan çekilen 57 ncı Zırhlı Kolordu (muharebelerde çok yıpranmış ve yorgun düşmüş 23 ncü Zırhlı Tümen Fransa'dan nakledi-len tüm noksanları tamamlanmış, 160 zırhlı taşıt aracına sabip 6 ncı

Zırhlı Tümen' bulunuyordu. Çok geç olarak 57 nci Zırhlı Kolordu'nun emrine 17 nci Zırhlı Tümen ve daha sonra da bu kolordu ile iki zayıf kolordudan oluşan 4 ncü Romen Ordusu 4 ncü Zırhlı Ordu'nun emrine verildi.

Hollidt Grubu, Çir nehri kıyısındaki büyük Don kavisi içinde Sovyet taarruzunu durduracak ve daha sonra 6 ncı Ordu'yu kurtarmak için batıdan taarruz edecekti (Bu grup devam etmekte olan savunma muharebelerine bağlanıp kaldığı için, bu görevi asla yerine getiremedi). Hoth'un 4 ncü Zırhlı Ordusu Kalmük steplerindeki Kolebnikovo bölgesinden hareketle güneydoğudan 6 ncı Ordu'yu kurtaracaktı.

Hoth'un kendi kuvvetleriyle 12 Aralık 1942'de başlattığı "Wintergewitter" (Kış Fırtınası) ile "Donnerschlag" (Gök Gürültüsü) adları verilen iki taarruz veya çıkış hareketi burada içiçe cereyan etti.

"Wintergewitter" in hedefi 6 ncı Ordu ile irtibatı yeniden temin ve tesis etmektir. Bu yapılırken ordu, Hoth'un zırhlandırılmış bir zırhlı grubuyla buluşacaktı ve bu esnada Volga ile Don arasındaki kara köprülerindeki mevcut pozisyonu koruyacaktı. Buna karşılık "Donnerschlag", 6 ncı Ordu'nun, Hoth'un kurtarma kuvvetleri yeterince yaklaşır yaklaşmaz adım adım çekilerek topçu çıkış hareketine girişmesini öngörüyordu.

Hoth Taarruz Grubu ile çember arasında 51 ncı Sovyet Ordusu ve 2 ncı Muhafız Ordusu, bir zırhlı, bir mekanize, üç motorlu ve bir süvari kolordusu ve ayrıca iki piyade tümeni ve bir zırhlı tugay bulunuyordu. Düşman, çemberden muhtemel çıkış yeri olan Karpovka - Rakotino kesimi karşısındaki tepeleri de özel surette güçlü birliklerle emniyete almıştı. Ayrıca 16 ve 18 Aralık 1942 tarihleri arasında çember cephelerine sayısız Sovyet tespit taarruzu kaydedilecekti.

Fakat buna rağmen 6 ncı Ordu "Wintergewitter" için General Hube komutasında 60-80 tanklı bir çıkış grubunu hazır bulundurdu. Akar - yakıt durumu halen öyle gerginleşmiş, hava ikmali şimdiye kadar öylesine yetersiz olmuştu ki, tankların ancak otuz kilometre gidebilecek kadar yakıtları vardı. Bu çıkış grubunun taarruza geçebilmesi için Hoth kuvvetlerinin Businovka köyü civarındaki tepelere (hava hattı kuşatma çemberinden 30 kilometre mesafededir) yanaşmak zorunda oldukları, ayrıca, hava ulaşımıyla mümkün olmadığına göre, Hoth tarafından derhal çevrilmiş olan orduya başta benzin olmak üzere, ikmal maddeleri sevk edilmesinin gerektiği anlamına da geliyordu.

19 Aralık 1942'de karar iyice yakınlaştı. Kalmük steplerinde üstün Sovyet kuvvetlerine karşı çok ağır ve zayıflatıcı muharebeler veren Hoth'un zırhlı birlik ileri unsurları, kuşatma çemberinden yaklaşık 68 kilometre mesafedeki Mişkova kesimine kadar ilerlemişti.

Hal böyleyken Manştayn 19 Aralık 1942'de artık 6 ncı Ordu'ya "Wintergewitter" i emretmenin zorunlu hale geldiğini düşünüyordu. 19 Aralık 1942 günü saat 18.00'de 6 ncı Ordu'ya telsiz mesajıyla, çıkış grubu ile "mümkün olan en kısa zamanda" taarruza geçme emri verildi. Manştayn emrinde, durumun ayrıca, "Wintergewitter" e doğrudan bağlantılı olarak Donnerschlag Harekâtı'na başlamayı zorlayabileceğini, bu nedenle harekâtın hazırlanması lâzım geldiğini, ancak bu hususta verilecek açık emir üzerine başlanılabileceği vurguluyordu. Bu, birkaç saat önce saat 14.35'de Manştayn'ın General Çaytsler'e 6 ncı Ordu ile ilgili gönderdiği bir telsiz mesajında toplu çıkış hareketi için yapmış olduğu izin talebiyle bağlantılıydı.

Pavlus ve Şmidt bu kritik saatlerde ve müteakip günlerde kendilerini kötü bilgilendirilmiş hissediyorlardı. 19 Aralık'ta saat 17.50 ile 18.30 arasındaki zaman içinde Don Ordular Grubu ile yapılan telsiz görüşmelerinden Manştayn'ın ne istediğini açık şekilde öğrenmek mümkün değildi. Pavlus, tankları için ancak 20 kilometrelik hareketlere yetecek kadar yakıtı sahip olduğunu haber veriyor, saat 18.15'de Manştayn kendi Kurmay Başkanı aracılığıyla durum ve koşullarda hiç bir değişikliğin vaki olmadığını ve olmayacağını bildiriyordu. Pavlus, kolorduları bir fikir olarak Donnerschlag Harekâtı'na katıp katamayacağını soruyor, Manştayn buna kısa ve öz olarak "Bu günkü akşam görüşmesini bekleyiniz" yanıtını veriyordu.

Saat 20.40 ile 21.10 arasında Ordular Grubu ve Ordu Kurmay Başkanları durum hakkında görüştüler. Şmidt (6 ncı Ordu Kurmay Başkanı), eğer Kale'yi savunmak isteniyorsa, Donskaya - Zariza üzerinden güneye bir taarruzun mümkün olmadığını, ancak tanklarla Donskaya - Zariza üzerinden kısa mesafeli bir ileri hareketin düşünülebildiğini, tankların icabı halinde "Feuerwehr" (itfaiye) olarak çemberin içine geri dönmeye hazır olmaları gerektiğini ve şayet Stalingrad'dan vazgeçilmek arzu edilmiyorsa ordunun ancak 57 ncı Zırhlı Kolordu Basinovka bölgesine yaklaştığı zaman taarruza geçebileceğini açıkladı. Şalz, bunun kendi fikrine uygun olduğu yanıtını verdi.

Pavlus ve Şmidt'in, Donnerschlag Harekâtı'nı tek muhtemel hareket tarzı olarak gördükleri açıktı. Aslında Manştayn da aynı görüştey-

di. Fakat Hitler ne pahasına olursa olsun, bu harekâta izin vermek niyetinde değildi. 6 ncı Ordu Komutanlığı'nda, Donnerschlag Harekâtı'nın başlaması için, yapılacak yeniden gruplanmalar, çemberin diğer cephelelerinden ayrılmalara ve zorunlu gizlilik önlemleri nedenleriyle yaklaşık beş güne ihtiyaç olduğu hesaplanıyordu. Bunun için yaklaşık 1000 ton ilâve ikmal maddesi (benzin, cephane ve yiyecek) gerekiyordu ve bu ikmal maddelerini getiren uçaklarla yaklaşık 8000 ağır yaralı da tahliye edilebilirdi. Fakat çok açık olan ikinci bir husus da, Pavlus ve Şmidt'in Manştayn'ın emirlerinin aksine, kendiliklerinden Donnerschlag Harekâtı'na girişmeyi düşünmedikleriydi ve tahminlerimize göre de, herhalde Don, Çir ve Kafkas cephelerindeki son derece nazik durumu gözönünde bulundurmadan olacak, bu sırada Ordu Komutanlığı'nın sevki idaresinin aksine Donnerschlag'ı emretmek Manştayn'ın imkânları dahilinde bulunmuyordu.

20 Aralık'ta ve bunu takip eden günlerde, telsiz görüşmeleri tutanaklarından açıkça öğrenildiğine göre, durum hakkındaki muhaberat devam etti. Şmidt, sayet Donnerschlag, Wintergewitter ile birleştilerse, ikincinin yani Wintergewitter Harekâtı'nın halâ mümkün olduğuna işaret ettiğinde, Tuğg. Şulz ona, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın henüz çıkış hareketine izin vermediğini ima etmekle yetindi.

Manştayn'ın dikkati şimdi yeni bir felâket üzerinde toplanmıştı. Kuzeyde düşman, Don kıyısındaki 8 nci İtalyan Ordusu'nun cephesini yardı. Daha 22 Aralık'ta Manştayn Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na, Don cephesinde görevlendirmek üzere 23 ncü Zırhlı Tümeni Wintergewitter Harekâtı'ndan çekip çekemeyeceğini sordu. (Kroki : 8)

23 Aralık 1942 günü ikinci sıralarında Manştayn bir kez daha yazılı bir telgraf mesajıyla Pavlus'dan, müteakip günlerde akar-yakıt ve yiyecek maddelerinde sınırlı miktarda sevkiyat mümkün olduğu takdirde (esasen başka bir imkân da kalmadığına göre), Donnerschlag Harekâtı'nı icra edip edemeyeceğine dair bilgi istedi. Pavlus şu yanıtı verdi : "Ben buradan, yakın bir zamanda ordunun kurtarılmasının gerçekten mümkün olup olmadığını bilemem. O halde, daha geç kalmaktansa, bu işi şimdi yapmak tercih edilir. Ben, bu görüşmeyle artık Donnerschlag'ı başlatma yetkisine sahip oluyorum mu? Manştayn, "Henüz şu sırada yetki veremem... En önemli nokta, sizin, ordunun Hoth'a kadar çemberi yarıp geçeceğine inanıp inanmadığımızdır" dedi. Pavlus da ona, "O zaman yapılacak başka bir şey kalmıyor" şeklinde yanıt verdi.

1942 yılının Noel arifesinde saat 17.05 ile 17.15 arasında General Şulz ve Şmidt karşılıklı konuştular. Şulz bu konuşma sırasında, Kara Kuvvetleri

Komutanlığı'nın 6 ncı Ordu hakkında hâlâ verilmiş bir kararı olmadığını; Mareşalin, ordunun herhalde gelecek hâl tarzı Donnerschlag'a hazır olması gerektiğini bildirmemi istediğini, ilâve olarak gerekli akar-yakıt ve yiyecek maddelerinin hava yoluyla sağlanması için iyi hava koşullarının beklendiğini ve ayrıca yeniden ivedi olarak büyük çapta takviyeler istendiğini açıkladı.

Fakat Noel'in ilk günüyle birlikte son ümit de kayboldu. Don kıyısındaki İtalyan cephesinde meydana gelen felâketler ve Sovyetlerin, Don Ordular Grubu'nun sol yanına yaptıkları yeni derin girme karşısında Manştayn kendini, düzenli ihtiyatlar olmaksızın, kesin ve yeni gruplanmalar yapmaya zorlanmış gördü. 6 ncı Zırhlı Tümen'in de yeni savaş bölgesine intikali kaçınılmaz oldu. 6 ncı Ordu unutmamalı ki başarısız Yaz Seferi ve Yüksek Sevki İdare'nin iyimser Kasım kararları yüzünden çıkışı olmayan bir duruma düşmüş ve sağlığını yitirmişti. Ama bu haliyle dahi şimdi, tüm Alman Güney Cephesi'nin reorganizasyonu ve A Ordular Grubu'nun Kafkasya'dan kuzeybatıya Rostov üzerine geri çekilmesi için en önemli ve etkin faktör oldu. General Pavlus genel durum hakkında da çok şey bilmediği halde, bu görevi daima gözönünde bulundurdu.

Bununla beraber tarih gözlemcisi yine de kendi kendine 1942 yılının bu Noel öncesi Aralık günleriyle ilgili şu soruları sormak zorunda kalacaktır : "Acaba o zaman Pavlus için çemberden çıkış bir vecibe olmamış mıydı? Ve yine o, Volga nehri kıyısındaki mevziin tutulamayacağını ve havadan ikmalin imkânsız olduğunu açıkça bildiğine göre, Manştayn'ı (Pavlus ona çok saygı duyuyordu!), komşuları için doğacak sonuçları ve uzakta bulunan Führrer karargâhının muhtemel kararlarını nazarı dikkate almadan, ordusuyla bir huruç hareketi yapmak zorunda kalmamış mıydı?

Sorunun dışında kalan önemli bazı hususlar var :

1. Çıkış hareketi, durumun haddinden fazla ciddî olduğunu bilen, fakat hiç bir surette kendini yenik düşmüş ve asla "ihanete uğramış" vehimine kaptırmayan orduda, son moral güçleri serbest bırakılmış olurdu. Muhtemelen, "mevcut stoklar çoğu kez olduğundan az beyan edilir" şeklindeki eski askerî hikmete göre, Ordu Komutanlığı'nın (akar-yakıt yokluğu onun için hayati önemi haiz bir faktördü) hiç haberi olmadığı cephane ve akar-yakıt yedekleri de ifşa edilmiş olurdu.

2. Ağır malzemenin ve yaralıların büyük kısmını geride bırakmak zorunda kalıncırdı.

3. Güneybatı yönünde şiddetli kışın hüküm sürdüğü steplerin içlerine yapılacak bu çıkış hareketi büyük bir rizikoyu içeriyordu :

Bu hareket başarılı olur muydu? Birbirinden ayrılmış ve çok yıpranmış olan birliklerin süratle gerideki bir cephede yeniden tertiplenmeleri mümkün müydü? Çıkış kolları steplerde çok sayıda zırhlı kuvvetlere sahip düşman tarafından imha edilir miydi? Bu gün hiç kimse bu sorulara doğru yanıt veremez. Mareşal V. Rayhenav veya Mareşal Model gibi Ordu Komutanı da bu durumda ordusu uğruna, muhakkak ki elinden gelen her şeyi son haddine kadar yapmaya çalışmıştır.

Böyle kaba ve bencil bir hükümlanlık için Pavlus gibi bir adam fazla vicdanlı ve temkinliydi. İşte bu vicdanlılık onu iki soru karşısında bıraktı :

1. Ordusunu halâ kurtarabilir miydi?

2. Sonucu belirsiz bir kurtuluş girişimi uğruna, doğudaki üç Ordu-lar Grubu (B, Don ve A) Alman Güney Cephesi'nin tümünü tehlikeye sokmayı üzerine alabilir miydi? Ordusu çıkış hareketi sırasında parçalanıp yok olduğu takdirde, bu tehlikeli girişimin hiç bir anlamı kalmazdı.

25 Aralık 1942 tarihiyle birlikte 6 ncı Ordu'nun fedakârlık saati başladı. Stalingrad'taki bu özveri çoğu kez anlamsız ve akla uygun olmayan bir davranış olarak lekelendi. Burada tüm harekâtın kötü başlangıç durumu ile 6 ncı Ordu'nun 25 Aralık 1942 - 2 Şubat 1942 tarihleri arasındaki faaliyet ve ıstırapları arasına keskin bir ayrım çizgisi çekilmesi gerektiği yeterince vurgulanamıyor. 6 ncı Ordu geçici bir süre yaklaşık 143 Sovyet büyük birliğini, avcı tümenlerini ve zırhlı tugaylarını bağladı. Yaklaşık 50-60 bu tür düşman birliğini sonuna kadar bu bölgede tespit etti. Düşmanda saygı uyandıran ve onu derinliklerdeki stratejik hedefleri el geçirmek yerine, çok büyük kuvvetlerle çemberi çepeçevre sıkıştırmaya sevk eden çetin direnişiyle doğudaki savaş sevki idaresine tahmin edilemez bir hizmet yaptı.

Son savaşın ve Stalingrad harabe yığınının etrafında yavaş yavaş daralmakta olan çember içindeki 6 ncı Ordu'nun vefatının öyküsü sık sık yeterince tasvir edildi. Romen edebiyatı ona, hem de lâıyk olduğu biçimde, sahip çıktı. Çağdaş edebiyat zevkine uygun olarak, Alman yazarları kendilerini, Stalingrad'ta çaresiz bir durumda, acı ve ümitsizlik içinde onbinlerce general, subay ve erin şerefleriyle ölmek istedikleri gerçeğinden çok daha önce, ordunun çöküşüyle bağlantılı olan sınırsız sefalet ve mahrumiyet tarafından cezbedilmiş hissettiler. (Kroki : 9)

Gerçeği bildiği halde, sonuna kadar 6 ncı Ordu'ya güven vermeye çalışması Hitler'e özgü karakteristik bir davranıştı. 1942-43 yıl dönümünde Zırhlı Birlikler Generali Hube raportaj için çemberden Führer karargâhına uçakla gittiğinde, orada, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın batıdan yeni büyük bir kurtarma taarruzu hazırlamakta olduğunu, neredeyse tamamen kesilmiş olan havadan ikmalin genişletilmiş bir baz üzerine oturtulacağını, Şubat ayının ikinci yarısında Stalingrad'ın kurtarılacağını, Güney Cephesi'nin yeniden inşa edilmesinin ve A. Ordular Grubu'nun Kafkasya'dan geri alınmasının şart olduğunu ve hâlâ, inatçıl ve çetin bir direniş gösterildiği takdirde, büyük bir zafere dönüşebileceğini öğrendi.

Manştayn şimdi, her şeyden önce kuşatılmış olan bir ordunun dayanağına inanmak ve bunu emretmek zorunda kalan her sorumluluk bilincine sahip kıta komutanı için trajik olan durumda bulunuyordu.

Manştayn'ın yüklendiği büyük sorumluluğu isteyerek hafifletmeyi arzu eden Pavlus, kendisinden beklenen görevi sonuna kadar yerine getirdi. O, 8 Ocak 1943 tarihli Sovyet kayıtsız şartsız teslim önerisini (Sovyet genel taarruzuna geçiş tarihi) tüm kolordu komutanlarıyla anlaşarak reddetti. Fakat o, 22 Ocak 1943'de de, Führer karargâhı nezdinde açıklama isteğinde bulunmaksızın, bu karargâhın Kurmay Başkanı'nun tavsiyesine uymayı ve Manştayn'ın şu sırada mutlak değilse bile, daha fazla 6 ncı Ordu'nun özverisine muhtaç olmasına rağmen, teslim olmayı ordunun artık savaş kabiliyetini yitirmiş birliklerinin (ve hastahanelerin) kendi kararlarına bırakmayı reddetti.

Kuşatma çemberinin iki kısma ayrılmasından sonra, 31 Ocak 1943 günü mukadder son geldi. Henüz Mareşallığa yükselmiş olan Org. Pavlus ve onun Kurmay Başkanı, Sovyetler Stalingrad'da Kızıl Meydan'daki son Ordu Komuta Yeri önünde göründükleri ve savunmayla görevli Alman askerleri kendi kararlarıyla silâhlarını bıraktıkları zaman, teslim oldular. 2 Şubat'ta Org. Strecker de kuzey çemberdeki 11 ncı Kolordu'nun bakiyeleriyle birlikte teslim oldu. Bu son özveri, 22 Ocak'tan bu yana artık haklı gösterilemezdi. Fakat bu davranış herhalde Pavlus'un karakterinden, yani bir kez tuttuğu yoldan artık geri dönmek istemeyişinden ileri geliyordu. Böylece bir mareşal, yirmidört general ve yaklaşık 90.000 subay, er ve erbaş ölümün diğer bir şeklini veren bir esaret yoluna koyuldular. Hitler son saate kadar her teslimi yasaklamıştı. O, Pavlus'un doğru hareket etmiş olduğunu da kabul etmiyor ve şöyle söylüyordu : "Manştayn ölümsüzlüğün eşiğinde, bir kurşunla ötekî dünyaya intikal etmeyi başaramadı!"

Stalingrad'ın, Doğu Seferi, hatta tüm İkinci Dünya Savaşı'nın kesin sonuçlu meydan muharebesi olduğu tekrar tekrar söylendi. Muharebe kuşkusuz bu payeye lâyık değildir. Volga ve Don nehirleri arasındaki muharebeyle Alman Doğu Ordusu'nun taarruz gücünün hiç bir surette kırılmamış olduğunu, bundan biraz sonra 1943 yılı Şubat ayının ortalarında meydana gelen Üçüncü Harkov Meydan Muharebesi gösterdi. Burada Manştayn'a beklenmedik bir taarruzla Sovyet taarruzunu durdurarak, en parlak askeri yeteneklerinden birini gösterdi. Ancak Yaz Taarruzu "Zitadelle"nin, Kursk ve Bielgorod etrafındaki muharebenin, başarısızlıkla sonuçlanmasıyla, Doğu Cephesi'ndeki inisiyatif kesin ve bir daha geri gelmemek üzere düşmana geçti.

Bununla beraber Stalingrad, İkinci Dünya Savaşı'nda, özellikle psikolojik ve politik bakımdan, bir dönüm noktası sayılmaktadır. Sovyetlerde bu zafer nefse güvenin büyük ölçüde artmasına neden oldu. Üçüncü Dünya'nın peyk devletlerinde olduğu gibi, tarafsız ülkelerde de Hitler'in sevki idare sanatına olan güveni kayboldu. Stalingrad'taki yenilginin dış politik tepkileri, olayı takip eden aylardan itibaren gittikçe artarak alışılmışın dışında büyük boyutlara ulaştı.

Yenilginin Alman ulusundaki ruhsal sonuçları daha kesin ve radikal olsa gerek. Stalingrad'a kadar Führerin hiç bir şeyin başarısızlığa uğratabileceği bir deha olduğuna inanılmamıştı. Bu, daha ziyade mistik ve açıklaması mümkün olmayan bir inançtı. Stalingrad'tan bu yana, Göbels'in Alman halkına yaptığı fanatik "Total Savaş" çağrısına rağmen, bu yerleşik inanç ve güven sarsılmaya başladı. Stalingrad'tan itibaren yüksek karargâhlardaki genç kurmay subaylar arasında da, Hitler'in kişileri harekete geçmeye zorlayan akıl ve mantık dışı, haysiyetsiz yönetimine karşı, Jön Türk benzeri bir parti kuruldu. Yine Stalingrad'tan bu yana, yönetimin her şekline karşı güvensizlik duyulmaya başladı ve askerî temel kavramlara, şerefe, itaata, emirlere, disipline, göreve ve özveriye hazır olmaya karşı güvensizlik ve inanmazlık hissedilebilir oldu ve de bu, günümüze kadar süregeldi. Çünkü sözü edilen kavram ve değerler Hitler tarafından maalesef gayet açık şekilde sarptırıldılar ve objektif bir değerlendirmeye tâbi tutulmaksızın, kötü görüldüler veya gösterildiler.

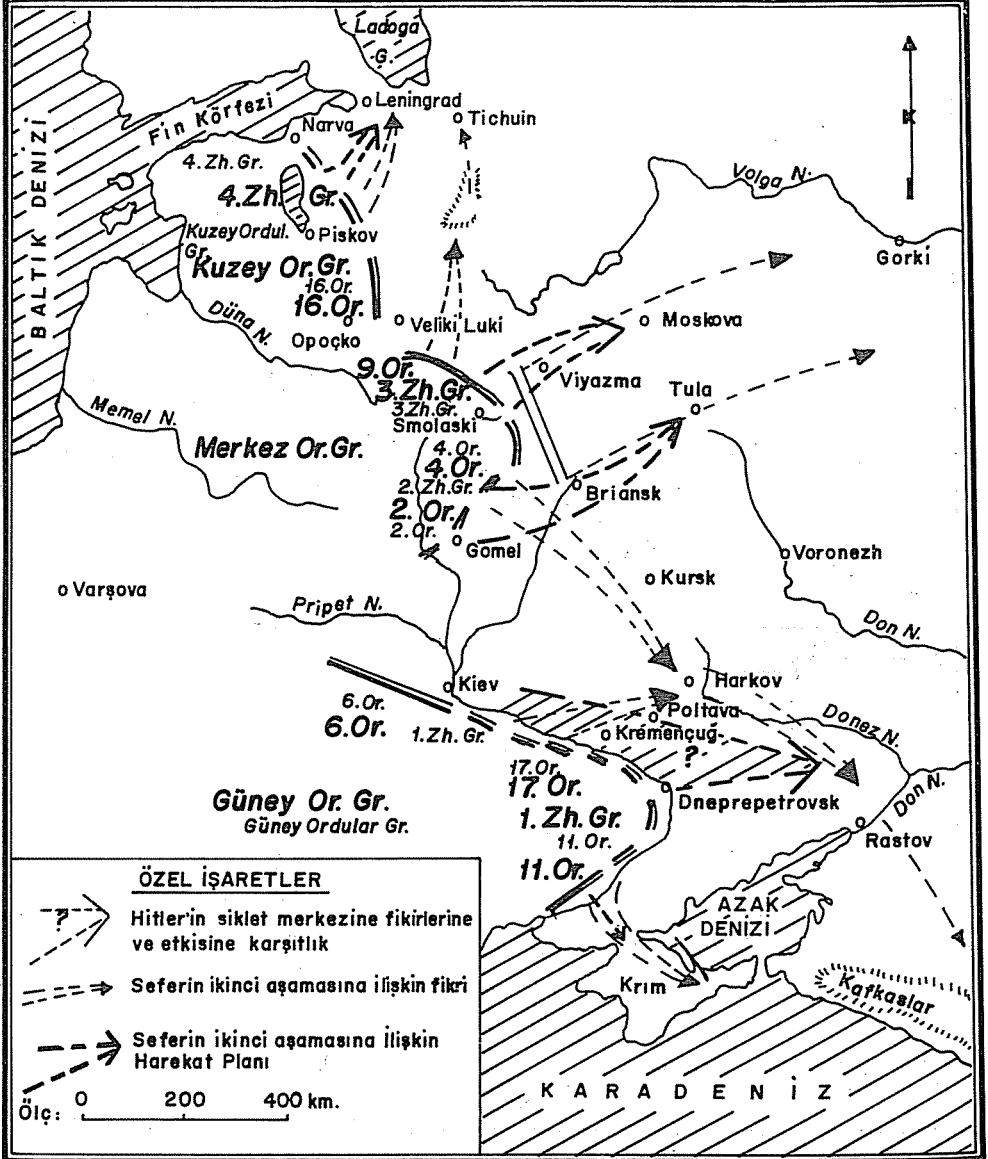
Böylece Stalingrad, yaptığı etkilerle sadece bir askerî yenilgi olmanın çok ötesine çıktı. Bir politika oldu. Hitler 1942 Yaz Taarruzu'nda propaganda ve politikayı haksız ve gereksiz yere stratejiyle karıştırmıştı. Bu hatanın bedelini İkinci Dünya Savaşı'nda bizzat Hitler, dolayısıyla da Alman halkı ağır şekilde ödedi.

E K L E R

Kara Kuvvetleri Komutanlığının Seferin İkinci Aşamasına İlişkin Harekat Plânı ve Hitlerin Bu Sefere İlişkin Fikri

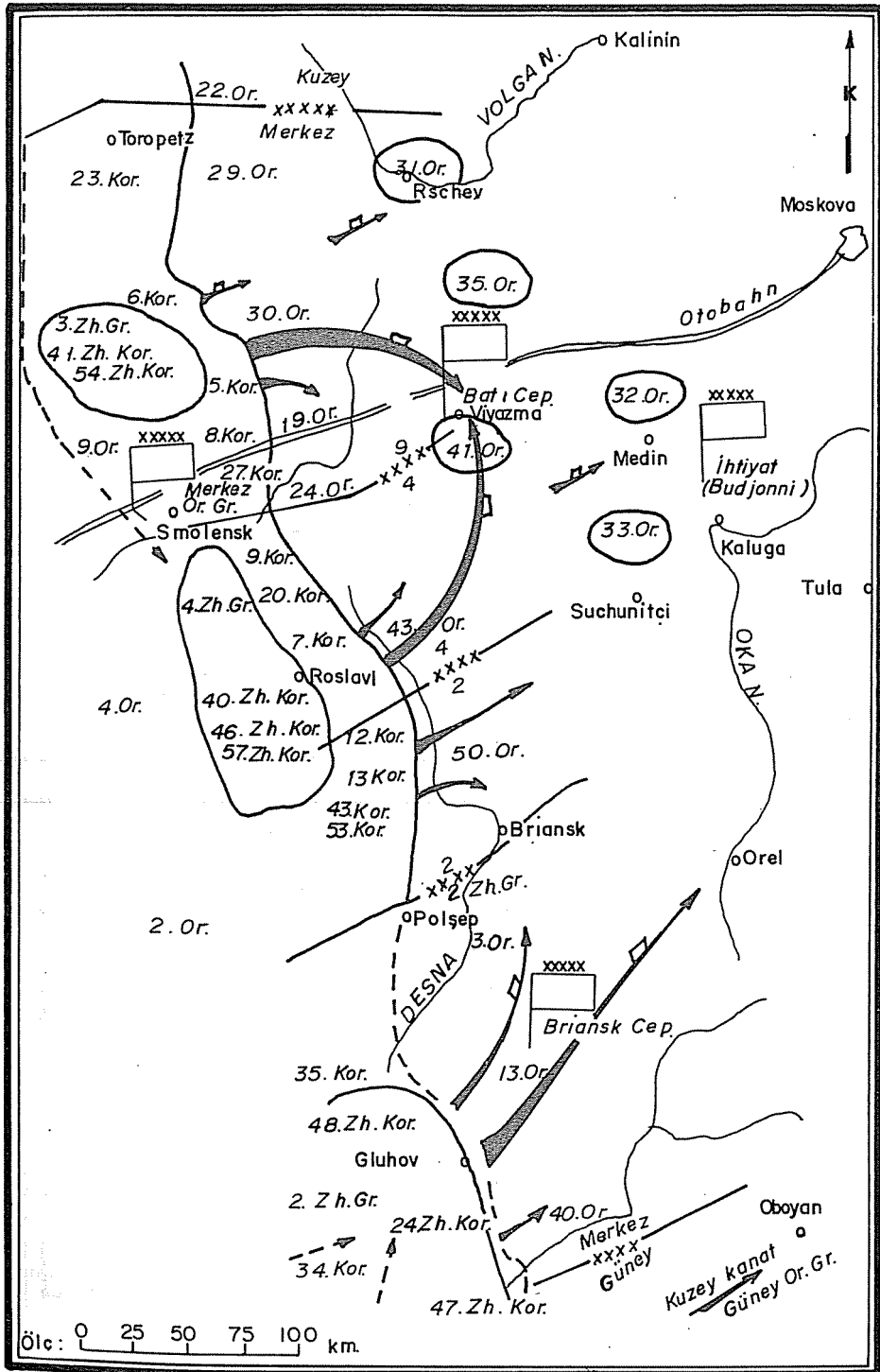
Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

Kroki: 2

Gnkur.
As.T.ve Str.E. Bşk.

Kroki: 3

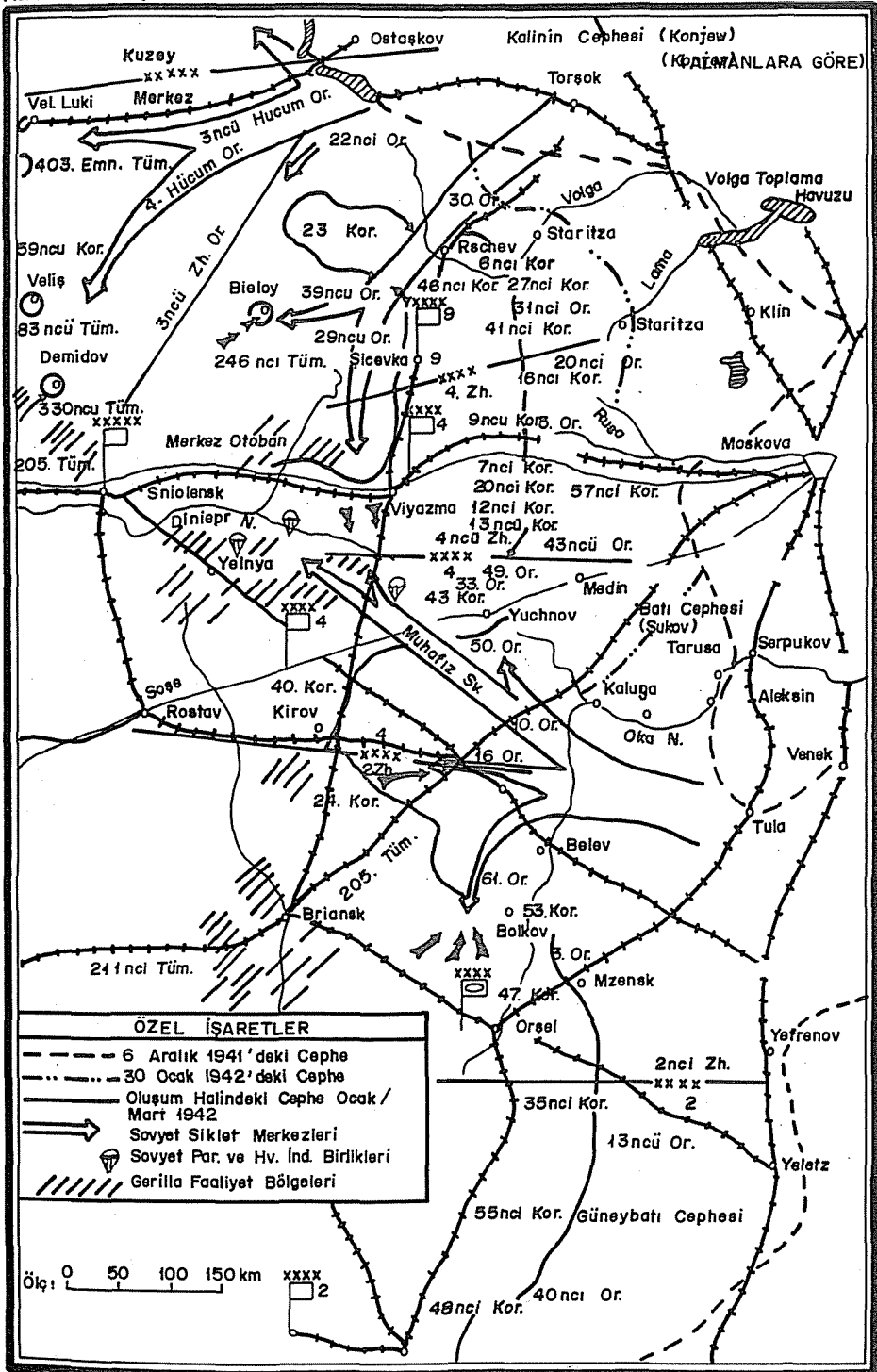

Gnkr.
As.T.ve Str.E.Bşk.

[illegible]

Gnkur.
As. T.və Str. E. Bşk.

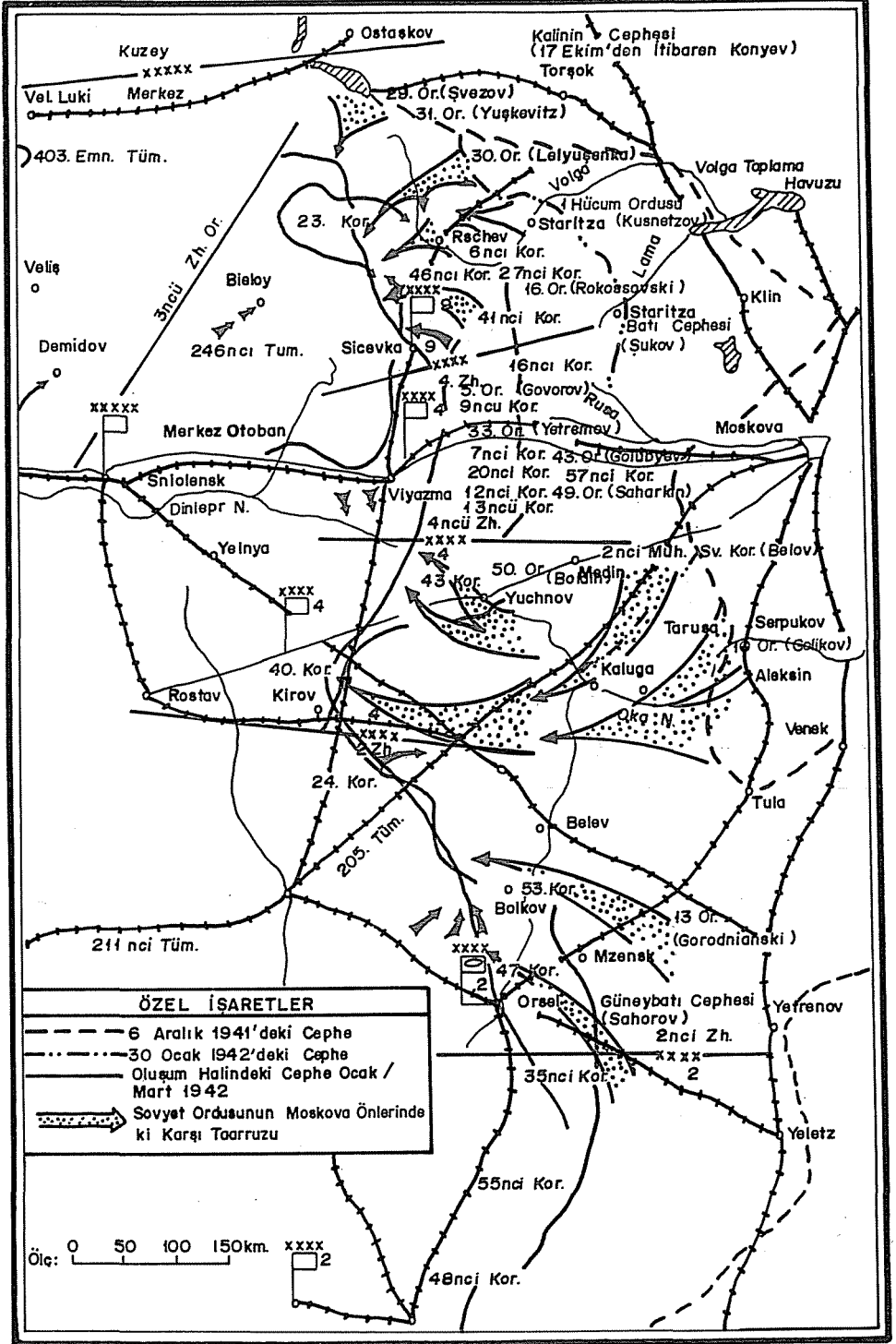
Kroki: 5 /A

Sovyet Ordusunun Moskova Önlerindeki Karşı Taarruzu

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

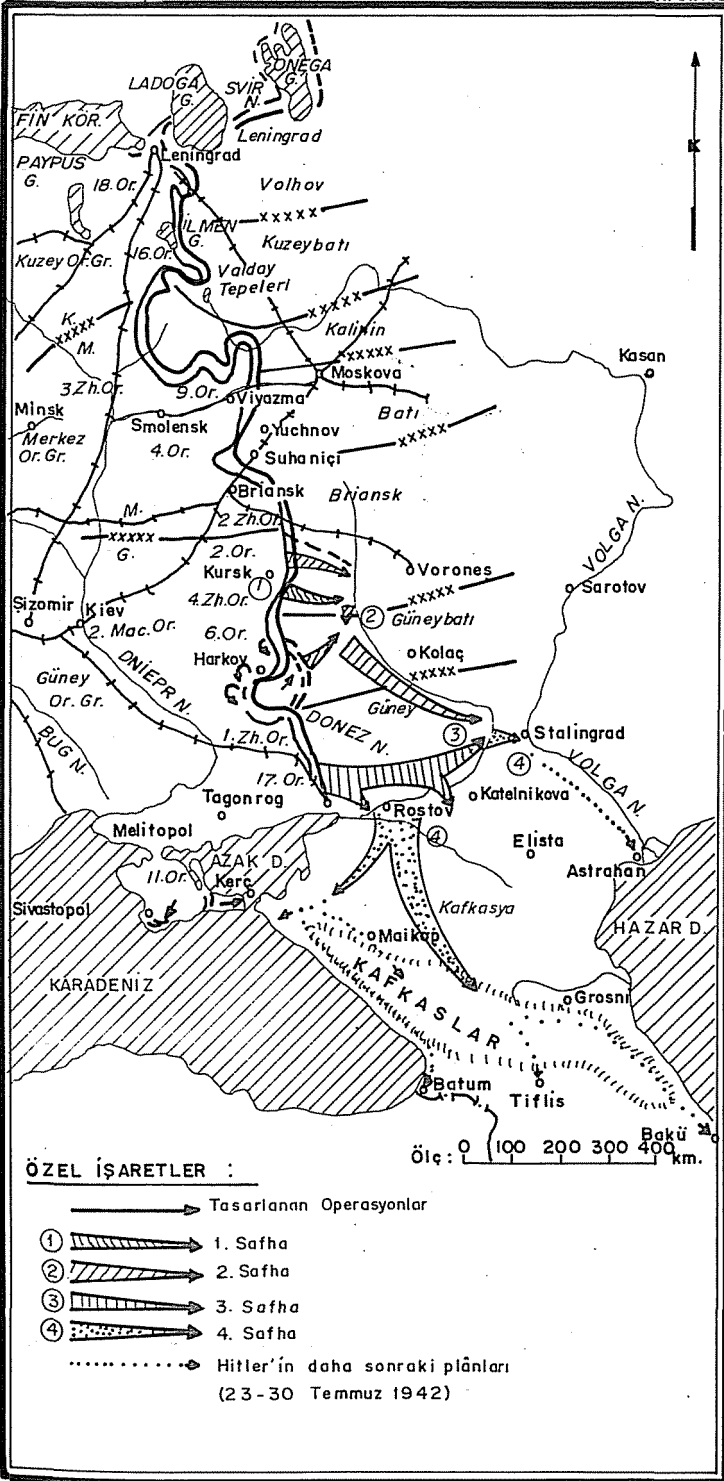
Kroki : 5/B

5 Nisan 1942 Tarihli 41 Nolu Führer
Direktifine Göre Harekât Plânı

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

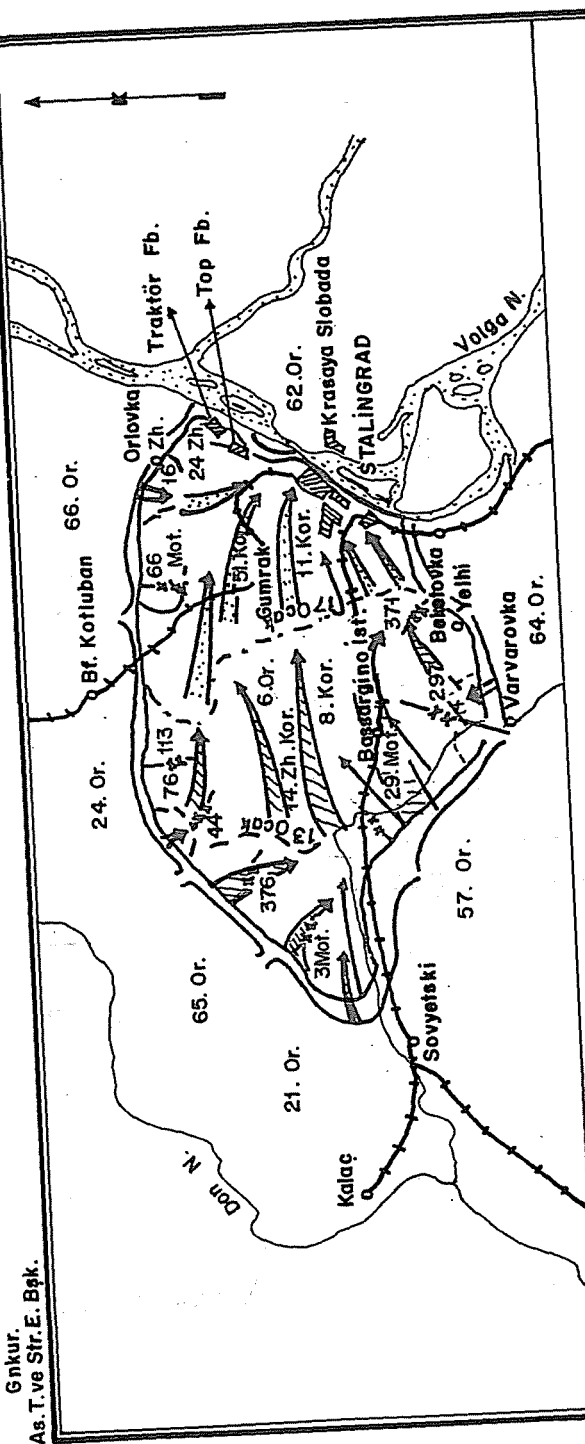
Kroki:6

Stalingrad' da Kuşatılan Alman Birliklerinin İmhası (Ocak - 1947)

Kroki: 9

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

ÖZEL İSARETLER

—	Birliklerin	9 Ocak 1943 Akşamı Durumu
- - -	"	"
...	"	"
~	"	"
⌘	Alman geri çekilme istikametleri	"

Sovyet birliklerinin
tahrüz istikametleri

Stalingrad'da kuzeyden güneye
terfiyen birlikler

389, 305, 100, 295 ve
71 nci Alman Tümenleri

Tahrip edilen Alman bölgeleri

Ölç. 0 5 10 15 km.

Tasnif No : 2.D.H.: 211

KITAP İkinci Dünya Savaşının Kesin So-
nuşlu Muharebelerinden Moskova
ve Stalingrad Muharebeleri

YAZARI : R. HOFMANN - W. GÖRLITZ

Tarih

Okuyucunun Adı

İmza

CHER
ATASE Bşk.
Saklı